

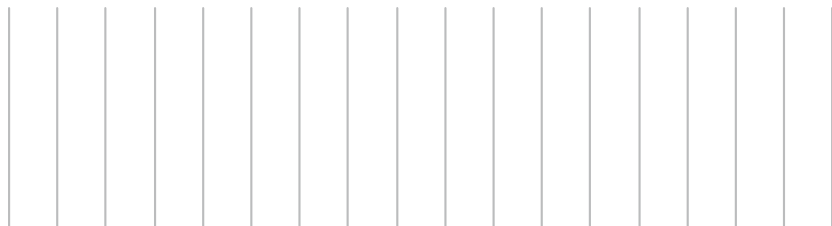
RAPORT

RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH

z działalności w Polsce
Krajowego Mechanizmu Prewencji

w roku **2011**

Warszawa, czerwiec 2012

BIULETYN RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH 2012, nr 5
ŹRÓDŁA

Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce
Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2011

Redaktor Naczelny:

Stanisław Trociuk

Opracowanie Raportu:

Zespół „Krajowy Mechanizm Prewencji” w Biurze RPO:

Magdalena Chmielak – część II: 2.4. Karolina Chyła – część II: 2.3.

Aleksandra Iwanowska – część II: 2.8. Justyna Józwiak – dane statystyczne.

Grażyna Kalisiewicz – część II: 6, 7, 8. Przemysław Kazimirski – część II: 2.2.

Michał Kleszcz – część II: 2.6. Dorota Krzysztoń – część II: 2.5.

Marcin Kusy – część I: 1, 2, 3, 4, 5, 6; część II: 1, 2.1, 3, 4, 5, 9.

Małgorzata Molak – część II: 2.3. Wojciech Sadownik – część II: 2.7.

Na podstawie dokumentacji:

Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji”,

Biuro Pełnomocników Terenowych RPO w Gdańsku, Katowicach i Wrocławiu

oraz Zespołu Prawa Administracyjnego i Gospodarczego

Wydawca:

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich

al. Solidarności 77, 00-090 Warszawa

www.rpo.gov.pl

Infolinia Obywatelska 800 676 676

© Copyright by Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich

Warszawa 2012

Skrót do cytowania:

Biuletyn RPO. Źródła 2012, nr 5

ISSN 0860-7958

Oddano do składu w czerwcu 2012 r.

Podpisano do druku w czerwcu 2012 r.

Nakład: 500 egz.

Projekt okładki:

ADV. Michał Gońda Agencja Reklamowa

www.adv.net.pl

Opracowanie DTP, korekta, druk i oprawa:

Pracownia C&C Sp. z o.o.

www.pracowniacc.pl

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	7
Część I	11
1. Organizacja działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji w ramach Biura Rzecznika Praw Obywatelskich	13
2. Finansowanie	13
3. Współpraca z organizacjami pozarządowymi	14
4. Udział w konferencjach krajowych	15
5. Szkolenia pracowników KMP	17
6. Współpraca międzynarodowa	17
Część II	21
1. Metodologia przeprowadzanych wizytacji	23
2. Miejsca wizytowane przez Krajowy Mechanizm Prewencji w 2011 r.	25
2.1. Zakłady karne i areszty śledcze	29
2.2. Pomieszczenia dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia w jednostkach organizacyjnych Policji	51
2.3. Policyjne izby dziecka	68
2.3. Młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii	86
2.4. Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich	104
2.5. Izby wytrzeźwień	121
2.6. Domy pomocy społecznej	128
2.7. Izby zatrzymań Żandarmerii Wojskowej	133
2.8. Ośrodki dla cudzoziemców	136
3. Zalecenia Krajowego Mechanizmu Prewencji	138
3.1. Zakłady karne i areszty śledcze	138
3.2. Pomieszczenia dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia w jednostkach organizacyjnych policji	140
3.3. Policyjne izby dziecka	141
3.4. Młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii	142
3.5. Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich	144
3.6. Izby wytrzeźwień	145

3.7. Izby Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej	146
3.8. Domy pomocy społecznej	146
4. Dobre praktyki	147
4.1. Młodzieżowe ośrodki socjoterapii i młodzieżowe ośrodki wychowawcze ...	147
4.2. Schroniska dla nieletnich	148
4.3. Policyjne izby dziecka	148
4.4. Jednostki penitencjarne	149
4.5. Pomieszczenia dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia w jednostkach organizacyjnych Policji	149
5. Opiniowanie aktów prawnych	150
6. Zespół wizytujący jednostki w 2011 r. w ramach Krajowego Mechanizmu Prewencji (w kolejności alfabetycznej)	151
7. Wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji w 2011 r. – tabela według dat	154
8. Wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji w 2011 r. – tabele według jednostek	168
9. Dokumentacja fotograficzna (przykłady)	173
Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych w Zawierciu	173
Napisy na ścianie pokoi w Pomieszczeniach dla Osób Zatrzymanych w Zawierciu	173
Pomieszczenie dla zatrzymanych w PdOZ w Zawierciu	174
Zakład Poprawczy w Dominowie – pokój wychowanków	174
Pole spacerowe w Zakładzie Karnym w Nowogardzie	175
Jednoosobowa cela mieszkalna w Zakładzie Karnym w Nowogardzie	175
Cela mieszkalna w Zakładzie Karnym w Nowogardzie	176
Siłownia dla osadzonych w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu	175
Cela wieloosobowa w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu	177
Niezabudowany kącik sanitarny w Zakładzie Karnym w Sieradzu	177
Sprzęt kwaterunkowy w Zakładzie Karnym w Sieradzu	177
Sprzęt kwaterunkowy w Zakładzie Karnym w Sieradzu	178
Cela mieszkalna w Zakładzie Karnym w Sieradzu	178
Sanitariaty w Zakładzie Karnym w Łupkowie	179
Sanitariat w Zakładzie Karnym w Uhercach Mineralnych	180
Toaleta w Zakładzie Karnym w Uhercach Mineralnych	180

Wykaz skrótów

APT	– Stowarzyszenie Zapobiegania Torturom
AŚ	– Areszt Śledczy
BRPO	– Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
CPT	– Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu
DPS	– Dom Pomocy Społecznej
ETPCZ	– Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu
GIODO	– Główny Inspektor Danych Osobowych
IMAP	– Niezależny Doradczy Zespół Medyczny przy Radzie Europy
IW	– Izba Wytrzeźwień
IZZW	– Izba Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej
KGP	– Komenda Główna Policji
KMP	– Krajowy Mechanizm Prewencji
k.k.w.	– Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.)
MOS	– Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii
MOW	– Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy
MS	– Ministerstwo Sprawiedliwości
MSWiA	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (obecnie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych)
OISW	– Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej
OPCAT	– Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania
PdOZ	– Pomieszczenia dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia w jednostkach organizacyjnych Policji
PID	– Policyjna Izba Dziecka
SdN	– Schronisko dla Nieletnich
SPT	– Podkomitet ONZ do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu
RPO	– Rzecznik Praw Obywatelskich
u.p.n.	– Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178)
ZK	– Zakład Karny
ZP	– Zakład Poprawczy

foto. Paniek

Irena Lipowicz
Rzecznik Praw Obywatelskich

Wprowadzenie

„Nikt nie może być poddany torturom ani niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.”

art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

Zakaz stosowania tortur ma charakter bezwzględny, tym samym żadne okoliczności nie usprawiedliwiają ich stosowania. Należy to przypomnieć, w świetle ostatnich dyskusji, z całą mocą. Zakaz ten wynika zarówno z Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹, jak i z polskiej Konstytucji i jest świadectwem postępu moralnego narodów. Definicja tortur zawarta została w art. 1 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanicznego lub poniżającego traktowania albo karania². Przez „tortury” należy rozumieć każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu:

- uzyskania od niej lub osoby trzeciej informacji lub wyznania;
- ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana;
- zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub osobę trzecią;
- w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji,

¹ Konwencja sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

² Konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378).

- gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyrażoną lub milczącą zgodą.

Konwencja nie definiuje pojęć nieludzkiego lub poniżającego traktowania, jednak niezwykle bogate orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dookreśliło w pewnym stopniu ich znaczenie. Zgodnie z linią orzeczniczą Trybunału traktowanie jest poniżające, gdy powoduje poczucie strachu i upokorzenia prowadzące do upodlenia. W rezultacie może dojść do załamania fizycznego i psychicznego. Każda tortura jest nieludzkim i poniżającym traktowaniem, a nieludzkie traktowanie – również poniżające³. Jednym z elementów rozstrzygających czy dane traktowanie jest poniżające w rozumieniu art. 3 Konwencji, jest osiągnięcie minimalnego progu dolegliwości. Trybunał wyznacza ten próg biorąc pod uwagę wszelkie okoliczności badanej sprawy np. wiek, płeć, kondycję fizyczną, stan psychiczny, czas trwania, motyw. Nie są to jednak ramy zamknięte, gdyż każdorazowo badając kwestię naruszenia art. 3 Konwencji Trybunał doprecyzowuje znaczenie tych pojęć, co więcej w jednej ze spraw zwrócił uwagę, że akty, które dzisiaj uważa się za traktowanie nieludzkie lub poniżające, a nie tortury, mogą być w przyszłości kwalifikowane surowiej ze względu na rosnące wymagania w sferze praw człowieka i podstawowych wolności w społeczeństwach demokratycznych⁴.

Niniejszy raport jest czwartym sprawozdaniem z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji w Polsce. Nadrzędnym celem działania Mechanizmu jest ochrona osób pozbawionych wolności przed torturami oraz innym okrutnym, nieludzkim lub poniżającym traktowaniem albo karaniem. W 2011 r. przedstawiciele KMP przeprowadzili wizytacje 89 różnego rodzaju miejsc zatrzymań, podczas których nie dostrzeżono sytuacji, które świadczyłyby o stosowaniu tortur na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Niezwykle niepokojące jest jednak to, że w miejscach pozbawienia wolności stwierdzono przypadki, które w opinii przedstawicieli Mechanizmu należy określić jako nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie. Jednakże z zadowoleniem przyjmują fakt, że szereg zaleceń KMP, wydanych w wyniku dokonanych czynności, zostało uwzględnionych przez kierownictwo poszczególnych placówek niezwłocznie w następstwie wizytacji, co może zdecydowanie wpłynąć na wzrost społecznego zaufania do tych instytucji, co więcej przyczynia się do budowania współpracy w duchu dialogu i zrozumienia. Realizacja zaleceń, które wymagają odpowiednich nakładów finansowych oraz zmian systemowych, jest stale monitorowana przez pracowników Mechanizmu.

Przed Krajowym Mechanizmem Prewencji wciąż stoi wiele wyzwań. Aby wypełnić podstawową funkcję Mechanizmu, jaką jest prewencja tortur, konieczne jest zapewnienie

³ Irlandia v. Wielka Brytania z 18 stycznia 1978 r. A. 25, § 167; raport Hurtado v. Szwajcaria z 8 lipca 1993 r., § 67, A. 280-A; orzeczenie Price v. Wielka Brytania z 10 lipca 2001 r., Izba (Sekcja III), skarga nr 33394/96, § 24; Peers v. Grecja z 19 kwietnia 2001 r., Izba (Sekcja II), skarga nr 28524/95, § 74; za: M. A. Nowicki, „Wokół Konwencji Europejskiej”, Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, s. 313, Warszawa 2010.

⁴ Orzeczenie Kenaf v. Francja z dnia 27 listopada 2003 r., Izba (Sekcja I), skarga nr 65436/01, § 55, za: M. A. Nowicki, „Wokół Konwencji Europejskiej”, Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, s. 318, Warszawa 2010.

regularności wizytacji we wszystkich miejscach pozbawienia wolności, których w Polsce jest ok. 1800. Nie jest to możliwe bez zagwarantowania odpowiednich zasobów finansowych przez Państwo. Tylko to umożliwi zwiększenie liczby wizytacji oraz włączenie w skład zespołów wizytujących ekspertów (lekarzy, psychologów). Z powodu ograniczonych środków w 2011 r. cele funkcjonowania Mechanizmu nie mogły być realizowane w pełnym zakresie. W proporcji do 1800 miejsc pozbawienia wolności w Zespole Krajowy Mechanizm Prewencji powinno być zatrudnionych 38 osób, zaś w 2011 r. zatrudnienie wynosiło 7 osób. Dopiero w 2012 r., dzięki decyzji Parlamentu, skład osobowy zostanie zwiększony o 4 etaty.

W pierwszej części raportu zaprezentowane zostały kwestie organizacyjne dotyczące funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencji oraz działania podejmowane w ramach współpracy na szczeblu krajowym i międzynarodowym. W drugiej części przedstawiona została metodologia pracy przedstawicieli Mechanizmu, synteza wydanych w 2011 r. zaleceń zaadresowanych zarówno do wizytowanych jednostek, jak i właściwych ministrów, a także analiza sytuacji w poszczególnych miejscach detencji w oparciu o wyniki przeprowadzonych wizytacji. Szczególnej uwadze polecam rozdział – „Dobre praktyki”, wskazujący przykłady modelowych rozwiązań, które mogą być cenną inspiracją dla zarządzających miejscami pozbawienia wolności i służyć jako zbiór pomysłów, których realizacja przyczyni się do rozwoju tych jednostek.

Podobnie jak w latach ubiegłych, raport został przygotowany w wersji dwujęzycznej, gdyż jest on kierowany do instytucji międzynarodowych oraz krajowych mechanizmów prewencji w innych państwach. Jest on również dostępny na stronie internetowej Rzecznika Praw Obywatelskich, w zakładce Krajowy Mechanizm Prewencji.

Irena Lipowicz
Rzecznik Praw Obywatelskich

CZĘŚĆ I

1. Organizacja działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji w ramach Biura Rzecznika Praw Obywatelskich

Od dnia 14 października 2010 r., w wyniku reorganizacji przeprowadzonej w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich, wyodrębniony został zespół „Krajowy Mechanizm Prewencji”. Od stycznia 2011 r. pracuje w nim ośmiu pracowników, o wykształceniu prawniczym, pedagogiczno-resocjalizacyjnym i politologicznym ze specjalizacją resocjalizacyjno-kryminologiczną. Obsada personalna Zespołu nie pozwoliła na pełną realizację wizytacji zaplanowanych w harmonogramie wizytacji KMP w roku 2011 r., dlatego też w zależności od potrzeb – w wizytacjach brali udział również pracownicy Zespołu Prawa Karnego. Wsparcie Zespołu „KMP” stanowili również pracownicy Biur Pełnomocników Terenowych RPO z Gdańska, Wrocławia oraz Katowic. Wszyscy członkowie Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” oraz pracownicy Biur Terenowych Pełnomocników Rzecznika Praw Obywatelskich działają z mocy prawa z upoważnienia Rzecznika i w jego imieniu⁵. Pracownicy KMP wykonują więc kompetencje Rzecznika, zaś ich działania traktuje się jako działania Rzecznika.

Wizytacje KMP, uwzględniając wszystkie aspekty zatrzymania, wymagają wielodyscyplinarnego podejścia. W celu prawidłowego zweryfikowania sposobu traktowania osób pozbawionych wolności niezbędne jest pozyskanie wiedzy z wielu źródeł. Konieczne jest m.in. dokonanie analizy dokumentacji medycznej, rozmów z pacjentami zaburzonymi psychicznie czy oceny dostępu osób pozbawionych wolności do opieki medycznej w miejscu detencji. Rzetelne wykonanie tego typu czynności niemożliwe jest bez merytorycznego wsparcia i wiedzy eksperckiej. Jednakże, z uwagi na ograniczoną ilość środków finansowych, od początku funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencji eksperci wzięli udział jedynie w 35 wizytacjach. Natomiast członkostwo specjalistów, szczególnie lekarzy, powinno być zapewnione podczas każdej wizyty prewencyjnej Mechanizmu.

2. Finansowanie

Zespół „Krajowy Mechanizm Prewencji” jest jedną z komórek organizacyjnych Biura Rzecznika. Wydatki Rzecznika pokrywane są z budżetu państwa, dysponentem tych środków jest Rzecznik. W 2011 r. wydatki związane z funkcjonowaniem Biura Rzecznika Praw Obywatelskich zostały zmniejszone przez Sejm z planowanych 36 mln 477 tys. zł do 35 mln 424 tys. zł. Uszczuplenie budżetu Biura RPO pociągnęło za sobą zmniejszenie sumy związanej z pokryciem kosztów funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencji z planowanej 1 mln 740 tys. zł do 1 mln 265 tys. zł. Oznaczało to konieczność wykonywania

---

⁵ Patrz art. 20 ust. 1 ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 ze zm.) oraz § 4 Statutu Biura Rzecznika Praw Obywatelskich.

zadań KMP kosztem innej aktywności Rzecznika oraz ograniczenia w zakresie działalności Mechanizmu. Tym samym naruszyło to art. 18 ust. 3, jak i art. 18 ust. 4 OPCAT. Ten stan rzeczy powinien ulec poprawie w roku 2012 w związku z przyznaniem Rzecznikowi Praw Obywatelskich dodatkowych środków na finansowanie krajowego mechanizmu prewencji (art. 24 ust. 3 pkt 3 ustawy z dnia 22 grudnia 2011 r. o zmianie ustaw związanych z realizacją ustawy budżetowej⁶). W projekcie na 2012 rok na realizację zadań zaplanowanych w ramach działania *Pełnienie funkcji krajowego mechanizmu prewencji* zaplanowano wydatki w wysokości 1.872 tys. zł. W dniu sporządzania niniejszego raportu, w Parlamencie RP wciąż trwały prace nad ustawą budżetową.

Finansowanie działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji wpływa przede wszystkim na liczbę przeprowadzanych wizytacji. Zgodnie ze stanowiskiem APT niewskazane jest zbyt częste przeprowadzanie wizytacji całościowych. W opinii ich przedstawicieli, skuteczniej jest skupić się każdorazowo na jednym aspekcie detencji, jednocześnie zwiększając liczbę wizytacji do miejsc pozbawienia wolności. Ponadto, według Specjalnego Sprawozdawcy ONZ ds. Tortur wizytacje zapobiegawcze KMP, typu ad hoc, powinny być przeprowadzane co kilka miesięcy, zaś wizytacje całościowe raz na 5 lat. Według minimalnych standardów wyznaczonych przez APT wizytacje całościowe powinny być przeprowadzane co najmniej raz w roku w jednostkach takich jak: jednostki organizacyjne policji, areszty śledcze oraz w miejscach, w których przebywają osoby szczególnie podatne na zagrożenia lub wystąpienia przypadków agresji np. kobiety, cudzoziemcy. Skupienie działalności KMP na częstszych, a krótszych wizytacjach, typu ad hoc, jest bardziej skuteczne z punktu widzenia ochrony praw człowieka, gdyż wizytowane podmioty będą zwracać większą uwagę na ich przestrzeganie.

Przy obecnym stanie osobowym Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (7 osób) oraz liczbie miejsc pozbawienia wolności (1826), Rzecznik Praw Obywatelskich nie gwarantuje zrealizowania opisanych wyżej minimalnych standardów dotyczących częstotliwości przeprowadzanych wizytacji. Aby je spełnić, skład osobowy Mechanizmu powinien być zwiększony do 38 osób⁷.

3. Współpraca z organizacjami pozarządowymi

W 2011 r. odbyły się dwa spotkania Rzecznika Praw Obywatelskich oraz członków Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” z przedstawicielami Koalicji „Porozumienia na rzecz wprowadzenia OPCAT”⁸ (dalej: Koalicji). Przedmiotem spotkania w dniu 14 marca 2011 r. była ocena działalności Rzecznika Praw Obywatelskich jako Krajowego Mechanizmu

⁶ Dz.U. z 2011 r. Nr 291, poz. 1707.

⁷ Podana liczba wynika z opracowanego przez przedstawicieli KMP wyczerpanego w oparciu o standardy APT.

⁸ „Porozumienie” jest grupą inicjatywną, w skład której wchodzi przedstawiciele środowisk akademickich oraz organizacji pozarządowych, działających na rzecz praw człowieka oraz ich ochrony.

Prewencji⁹ w Polsce w 2009 r. Członkowie „Porozumienia” przedstawili Rzecznikowi oraz członkom KMP ewaluację dotyczącą organizacji Mechanizmu wraz z opinią dotyczącą opublikowanego w 2009 r. Raportu z rocznej działalności KMP. Rzecznik Praw Obywatelskich poinformowała przedstawicieli Koalicji o trudnościach związanych z nowelizacją ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich, której celem jest uregulowanie na gruncie prawa krajowego funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencji oraz o sytuacji finansowej KMP. Podczas spotkania omówiono zmiany jakie zostały wprowadzone w organizacji i funkcjonowaniu KMP. Ponadto, wskazano na problem niewystarczającej liczby pracowników Zespołu oraz braku ekspertów zewnętrznych, którzy podczas wizytacji prewencyjnych wsparliby działalność Mechanizmu specjalistyczną wiedzą. Omówione zostały również spostrzeżenia „Porozumienia” dotyczące działalności KMP. Większość poruszonych kwestii dotyczyła kształtu raportu rocznego.

Podczas spotkania w dniu 10 października 2011 r. omówiono wątpliwości „Porozumienia” co do zmian w ustawie o Rzeczniku Praw Obywatelskich oraz spostrzeżenia dotyczące Raportu RPO z działalności Krajowego Mechanizmu w Polsce w 2010 r.

W dniu 6 czerwca 2011 r. przedstawicielka Krajowego Mechanizmu Prewencji uczestniczyła w spotkaniu roboczym dotyczącym sytuacji związanej z zatrudnianiem osób pozbawionych wolności, w którym wzięli udział: Halina Bortnowska, Członek Rady Społecznej przy Rzeczniku Praw Obywatelskich, przedstawiciele Fundacji Sławek oraz Stowarzyszenia Patronat.

Działalność Mechanizmu została zaprezentowana przedstawicielom Fundacji Art Of Living, podczas spotkania nt. prowadzonych przez fundację programów, tj. Programu Prison Smart, YES, YES+ oraz NAP, w dniu 13 września 2011 r.

W dniu 12 września 2011 r. w ramach Europejskiego Seminarium OPCAT AND OMBUDSMAN, w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich odbyło się spotkanie członków Koalicji z przedstawicielami Adwokatury Ludowej Austrii (urzędu ombudsmana). Tematem rozmów były zasady współpracy Krajowego Mechanizmu Prewencji z organizacjami pozarządowymi. Podczas spotkania omówiono historię powstania Koalicji oraz zasady współpracy z Zespołem „Krajowy Mechanizm Prewencji” w Biurze RPO. Ponadto, delegacja austriacka uzyskała informację na temat sposobu doboru uczestników, którzy chcą działać w ramach Koalicji.

4. Udział w konferencjach krajowych

W dniu 23 maja 2011 r. przedstawiciel Krajowego Mechanizmu Prewencji uczestniczył w V Kongresie Penitencjarnym – Modernizacja polskiego więziennictwa, który miał miejsce w Warszawie oraz w Popowie. Na Kongresie omówiono m.in. zagadnienie

---

⁹ Dalej: KMP lub Mechanizm.

uniwersalizacji standardów postępowania z więźniami na świecie oraz więziennictwa w systemie bezpieczeństwa państwa. Natomiast, w dniu 10 czerwca 2011 r. pracownik Zespołu „KMP” wziął udział w konferencji „Edukacja, szkolenie i zatrudnienie skazanych” zorganizowanej przez Centralny Zarząd Służby Więziennej oraz Wspólnotę praktyk na Rzecz Reintegracji Skazanych – ExOCop. Celem konferencji było wypracowanie rekomendacji dla Komisji Europejskiej w zakresie edukacji, szkoleń i zatrudnienia więźniów ze szczególnym uwzględnieniem pracy z grupami wrażliwymi takimi jak kobiety, młodociani oraz cudzoziemcy.

W dniach 15–17 czerwca 2011 r. odbyła się konferencja zorganizowana przez Stowarzyszenie Dyrektorów i Głównych Księgowych Izb Wytrzeźwień w Polsce na temat funkcjonowania izb wytrzeźwień oraz poprawy warunków w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia przy jednostkach organizacyjnych Policji, w której również uczestniczył przedstawiciel Rzecznika Praw Obywatelskich z Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji”. Przedstawiciele Biura Prewencji Komendy Głównej Policji oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji zaprezentowali wspólną opinię dotyczącą zmiany art. 39 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi¹⁰ oraz stanowisko dotyczące likwidacji izb wytrzeźwień i umieszczania nietrzeźwych obywateli w placówkach podległych Policji.

Przedstawiciel KMP uczestniczył także w obradach Rady Społecznej przy Rzeczniku Praw Obywatelskich, które odbyły się w dniu 17 czerwca 2011 r. Jednym z zagadnień poruszanych podczas ww. spotkania była kwestia malejącego zatrudnienia skazanych i trudnej sytuacji socjalnej więźniów opuszczających zakłady karne. W trakcie spotkania zwrócono uwagę m.in. na konieczność zmiany obecnej polityki karnej. W tym celu Rzecznik Praw Obywatelskich zaproponowała nawiązanie współpracy z prezesami sądów i organizowanie szkoleń dla sędziów.

W dniu 3 listopada 2011 r. w Biurze RPO odbyła się konferencja poświęcona omówieniu Raportu z działalności w Polsce w 2010 r. Krajowego Mechanizmu Prewencji, podczas której przedstawiono główne wnioski i rekomendacje wynikające z działalności KMP. W spotkaniu wzięli udział m.in. przedstawiciele ministerstw, Komendy Głównej Policji, Straży Granicznej, Służby Więziennej, organizacji pozarządowych oraz środowisk akademickich.

W celu rozpowszechnienia wiedzy o KMP przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji uczestniczyli w cyklu konferencji regionalnych nt. „Stosowania i wykonywania środków wychowawczych, w tym środka tymczasowego, w kontekście specyfiki funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjo-

¹⁰ Dz.U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 ze zm.

terapii”¹¹, podczas których omawiali funkcjonowanie Krajowego Mechanizmu Prewencji jako metody poprawy jakości pracy Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych i Młodzieżowych Ośrodków Socjoterapii.

5. Szkolenia pracowników KMP

W dniu 20 czerwca 2011 r. pracownicy Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” oraz przedstawiciel „Porozumienia na rzecz wprowadzania OPCAT” wzięli udział w szkoleniu dotyczącym procesu anonimizacji danych osobowych zorganizowanym przez przedstawicieli Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych.

Ponadto, członkowie Krajowego Mechanizmu Prewencji oraz Zespołów wspomagających KMP uczestniczyli w szkoleniu pt.: „Metody przeprowadzania rozmów indywidualnych z trudnym interesantem”¹². Trzydziestodwugodzinny warsztat poświęcony był: komunikacji interpersonalnej, sztuce prowadzenia rozmów, asertywności w relacjach z klientem i przełożonymi, diagnozie i rozpoznawaniu podstawowych mechanizmów klienta, manipulacji i kłamstwu oraz pracy z osobami zaburzonymi umysłowo.

6. Współpraca międzynarodowa

Działalność Rzecznika Praw Obywatelskich jako Krajowego Mechanizmu Prewencji¹³ to jedna z dziedzin współpracy międzynarodowej Rzecznika Praw Obywatelskich. RPO oraz pracownicy KMP uczestniczyli w licznych spotkaniach międzynarodowych dotyczących prewencji tortur.

W dniu 25 stycznia 2011 r., dyrektor Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” uczestniczyła w konferencji Okrągłego Stołu dotyczącego warunków pozbawienia wolności w Unii Europejskiej, która odbyła się w Brukseli.

Przedstawiciele polskiego Krajowego Mechanizmu Prewencji uczestniczyli w trzech cyklach warsztatów tematycznych krajowych mechanizmów prewencji¹⁴. W dniach 14–15 marca 2011 r. w Paryżu odbyły się czwarte warsztaty tematyczne poświęcone bezpieczeń-

¹¹ Cykl konferencji zorganizowało Ministerstwo Edukacji Narodowej we współpracy z Ministrem Pracy i Polityki Społecznej, Rzecznikiem Praw Obywatelskich, Rzecznikiem Praw Dziecka oraz Ośrodkiem Rozwoju Edukacji. Celem konferencji było usystematyzowanie i upowszechnianie wiedzy na temat stosowania oraz wykonywania środków wychowawczych ze szczególnym uwzględnieniem środków wychowawczych polegających na umieszczeniu nieletnich w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, a także stosowania środka tymczasowego na podstawie art. 26 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Konferencje te odbyły się w: Warszawie (7–8 kwiecień 2011 r.), Poznaniu (15 września 2011 r.), Kielcach (11 października 2011 r.), Olsztynie (21 września 2011 r.), Zamościu (7 grudnia 2011 r.) Wrocławiu (12 grudnia 2011 r.).

¹² Szkolenie zorganizowane zostało w formie dwóch modułów, w dniach: 1–2 lipca 2011 r. oraz 14–15 października 2011 r.

¹³ Dalej: KMP lub Mechanizm.

¹⁴ Warsztaty KMP organizowane są przez Radę Europy, w ramach programu „Utworzenie aktywnej sieci krajowych mechanizmów prewencji przeciw torturom, działalność sieci partnerskiej współpracy Peer-to-Peer”.

stwu i godności w miejscach pozbawienia wolności. Piąte warsztaty tematyczne krajowych mechanizmów prewencji, zorganizowane zostały w Tallinie, w dniach 15–16 czerwca 2011 r. Spotkanie poświęcone było zbieraniu i weryfikowaniu informacji podczas wizytacji KMP oraz funkcjonowaniu Niezależnego Doradczego Zespołu Medycznego (IMAP)¹⁵. Szósty cykl warsztatów odbył się w dniach 20–21 października 2011 r. w Baku i poświęcony był ochronie osób należących do tzw. grup wrażliwych w miejscach pozbawienia wolności. Przedstawiciel polskiego KMP omówił doświadczenia Mechanizmu w ochronie osób LGBT¹⁶ pozbawionych wolności.

W dniach 13–14 września 2011 r. w Warszawie, odbyło się zorganizowane przez Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Międzynarodowy Instytut Ombudsmanów (IOI) Europejskie Seminarium OPCAT AND OMBUDSMAN. Spotkanie poświęcone było kwestiom związanym z funkcjonowaniem krajowych mechanizmów prewencji oraz realizacją założeń Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Po zakończonej konferencji, w dniu 14 września 2011 r., miało miejsce spotkanie przedstawicieli Ombudsmana Austrii (Volksanwaltschaft) z pracownikami Zespołu „KMP”, podczas którego przybliżono historię powstania Mechanizmu oraz problemy jakie były związane z przejęciem tej roli przez polskiego Ombudsmana. Austria, doceniając dorobek urzędu polskiego Rzecznika, wybrała nasz urząd jako partnera konsultacji w związku z przyjmowaniem OPCAT przez Republikę Austrii.

Podczas corocznej konferencji: „Human Dimension Implementation Meeting”, w dniu 28 września 2011 r. w Warszawie, w panelu poświęconym ochronie przed torturami, przedstawiciel KMP zaprezentował naruszenia praw osób pozbawionych wolności. Organizatorem konferencji było Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka¹⁷. Ponadto, przedstawicielka KMP wzięła udział panelu poświęconym odpowiedzialności za tortury w tajnych więzieniach CIA.

Realizując projekt „Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego (PW) 2009–2013, przedstawiciel Krajowego Mechanizmu Prewencji wziął udział w seminariach zorganizowanych w dniach 27–30 września w Erywanii oraz 11–13 października 2011 r. w Baku. W ramach wymiany doświadczeń, przedstawiciel polskiego Mechanizmu omówił rekomendacje wydawane przez KMP w odniesieniu do różnych typów miejsc zatrzymań objętych jego wizytacjami oraz zaprezentował informacje związane z organizacją i funkcjonowaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji w Polsce. Ponadto, wziął on udział w wizytacjach miejsc pozbawienia wolności, zorganizowanych przez goszczące Mechanizmy: w areszcie śledczym oraz w szpitalu psychiatrycznym (Armenia) oraz w areszcie śledczym (Azerbejdżan).

¹⁵ Zadaniem powyższego organu jest udzielanie odpowiedzi na ogólne pytania KMP m.in. z zakresu systemowych kwestii medycznych.

¹⁶ Z ang. Lesbians, Gays, Bisexuals, Transgenders. Skrót odnoszący się do lesbijek, gejów, osób biseksualnych oraz osób transgenderycznych jako do całości.

¹⁷ Office for Democratic Institutions and Human Rights.

Przedstawiciel Krajowego Mechanizmu Prewencji wziął udział w regionalnej konferencji w Pitagorsku (Rosja) pt. „Sposoby pokonywania trudności napotykanych podczas publicznej kontroli w Rosji”, zorganizowanej przez Rzecznika Praw Obywatelskich w Rosji, Narodowe Struktury Praw Człowieka oraz Radę Europy, w dniach 5–6 października 2011 r. Podczas konferencji przedstawiciel KMP omówił doświadczenia Mechanizmu w zakresie ochrony osób pozbawionych wolności przed torturami oraz innym nieludzkiem lub poniżającym traktowaniem albo karaniem. Celem wystąpienia było zapoznanie strony rosyjskiej z metodologią przeprowadzania wizytacji zapobiegawczych, strukturą organizacyjną oraz zasadami współpracy z instytucjami międzynarodowymi.

W dniach 17 i 18 października 2011 r. w Kijowie odbyła się konferencja, która dotyczyła utworzenia na Ukrainie krajowego mechanizmu prewencji. Podczas dwudniowych obrad przedstawiciel polskiego Mechanizmu omówił sposób organizacji i funkcjonowania KMP w ramach modeli działających w urzędzie Ombudsmana.

Pierwsze światowe forum na rzecz zapobiegania torturom zorganizowane zostało w dniach 10–11 listopada 2011 r. przez APT w Genewie. Udział w nim wzięła przedstawicielka Krajowego Mechanizmu Prewencji. Celem spotkania była ocena wpływu OPCAT na ochronę osób pozbawionych wolności przed torturami, w związku z upływem 5 lat od wejścia w życie Protokołu fakultatywnego (czerwiec 2006 r.), a także dzielenie się pomysłami, aby zapewnić skuteczne wdrożenie traktatu.

W dniach 21–24 listopada 2011 r. z wizytą studyjną w Zespole „Krajowy Mechanizm Prewencji” w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich przebywali pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji Republiki Macedonii. Głównym celem wizyty była wymiana doświadczeń związanych z realizacją OPCAT, w tym wspólne przeprowadzenie wizytacji zapobiegawczych.

Członkowie Mechanizmu, wraz z Radą Europy, zorganizowali w Warszawie, w dniach 14–15 grudnia 2011 r., warsztat tematyczny pt. „Role i kompetencje lekarzy związanych z projektem współpracy europejskich krajowych mechanizmów prewencji”, którego celem było umożliwienie dyskusji między przedstawicielami środowisk medycznych należącymi do IMAP, a zespołami europejskich krajowych mechanizmów prewencji.

W dniach 6–7 grudnia 2011 r. w Lublanie (Słowenia) odbyło się trzecie, coroczne spotkanie szefów oraz osób kontaktowych krajowych mechanizmów prewencji. W konferencji tej udział wzięli również przedstawiciele SPT, CPT, APT oraz Rady Europy. Pierwszego dnia przedstawiciele Rady Europy poinformowali, iż czas trwania projektu „The European NPM Project”¹⁸ przedłużony został do czerwca 2012 r. Następnie omówiono stan realizacji wymienionego projektu. Przedstawiciele SPT oraz CPT wyrazili chęć wzmocnienia współpracy z krajowymi mechanizmami prewencji w celu ochrony osób pozbawionych wolności przed torturami oraz innym okrutnym, nieludzkiem lub poniżającym traktowaniem albo

¹⁸ Projekt aktywnej współpracy europejskich krajowych mechanizmów prewencji, sponsorowany przez Radę Europy oraz Unię Europejską.

karaniem. Jednakże nie ustalono konkretnych zasad tejże współpracy, przyjmując jedynie jej propozycje przedstawione przez członków mechanizmów. Podczas drugiego dnia konferencji zaprezentowano wnioski oraz krótką ocenę szkolenia „On site visit & exchange of experiences”¹⁹, warsztatów tematycznych²⁰ oraz newslettera, w którym poruszane są bieżące sprawy związane z działalnością mechanizmów. Wysłuchano również przedstawicieli krajowych mechanizmów prewencji w temacie ich wizji stworzenia nowego projektu aktywnej współpracy europejskich krajowych mechanizmów prewencji²¹.

Oprócz omówionej powyżej współpracy, Rzecznik Praw Obywatelskich informował instytucje międzynarodowe tj. SPT, APT i przedstawicieli Rady Europy o problemach w sprawowaniu mandatu krajowego mechanizmu prewencji.

---

¹⁹ Projekt aktywnej współpracy europejskich krajowych mechanizmów prewencji, współfinansowany przez Radę Europy i Unię Europejską. Przedmiotem warsztatów jest „Organizacja, przeprowadzanie i sprawozdawczość z wizytacji prewencyjnych w różnych rodzajach miejsc pozbawienia wolności: Wymiana doświadczeń między krajowym mechanizmem prewencji a ekspertami Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT), Podkomitetu ONZ do Spraw Prewencji Tortur (SPT) oraz Stowarzyszenia Zapobiegania Torturom (APT)”.

²⁰ W 2011 r. warsztaty tematyczne krajowych mechanizmów prewencji zorganizowane zostały: w Paryżu – 14–15 maj 2011 r. „Bezpieczeństwo i godność w miejscach pozbawienia wolności”, w Tallinie – 14–16 czerwiec 2011 r. „Gromadzenie i weryfikacja informacji zbieranych podczas wizytacji prewencyjnych” oraz w Baku – 20–21 październik „Ochrona osób należących do tzw. grup wrażliwych w miejscach pozbawienia wolności”.

²¹ Follow-up Project.

CZĘŚĆ II

1. Metodologia przeprowadzanych wizytacji

Trudności zewnętrzne w wykonywaniu mandatu KMP nie pozostały bez wpływu na przyjętą przez Mechanizm metodologię działania. Od dnia 2 listopada 2010 r. pracownicy „Krajowego Mechanizmu Prewencji” przeprowadzali wizytacje w ograniczonym zakresie²². Spowodowane to było jednoznacznym stanowiskiem GIODO, który stwierdził, iż przepisy ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich w ówczesnej postaci nie gwarantują prawa dostępu do danych wrażliwych. Rozpoczęto niezwłocznie, z impulsu legislacyjnego RPO, pracę nad nowelizacją ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich, które miały na celu stworzenie właściwej podstawy prawnej do wykonywania zadań Krajowego Mechanizmu Prewencji, nałożonych na Rzeczpospolitą Polską przez OPCAT, w tym uregulowania dopuszczalności przetwarzania danych osobowych. Do czasu wprowadzenia stosownych zmian ustawowych pracownicy „Krajowego Mechanizmu Prewencji” wykonywali swoje czynności bez dostępu do danych osobowych wrażliwych.

W harmonogramie wizytacji w 2011 r. ujęte zostały domy pomocy społecznej oraz szpitale psychiatryczne. Niemniej jednak, mając na uwadze specyfikę tych placówek, a także dotychczasowe doświadczenia Krajowego Mechanizmu Prewencji w tego typu jednostkach, stwierdzono, że nie jest możliwe rzetelne oraz wiarygodne zweryfikowanie stanu przestrzegania praw i wolności osób w nich przebywających bez możliwości legalnego dostępu do danych osobowych, w tym danych wrażliwych. Wizytacje w domach pomocy społecznej oraz w szpitalach psychiatrycznych w zawężonym zakresie, tzn. bez analizy dokumentacji, sprowadzałyby się w głównej mierze do przeprowadzenia oglądu zewnętrznego placówki i byłoby czynnością fasadową. W związku z tym, z dniem 9 lutego 2011 r. Rzecznik Praw Obywatelskich podjęła decyzję o zawieszeniu przeprowadzania wizytacji prewencyjnych w domach pomocy społecznej oraz szpitalach psychiatrycznych do czasu wprowadzenia w życie stosownych zmian ustawowych. O poważnych trudnościach w wykonywaniu mandatu Mechanizmu, Rzecznik poinformował instytucje międzynarodowe.

Ograniczony dostęp do danych osobowych, w tym danych wrażliwych wpłynął również na skład zespołów wizytujących. Do udziału w wizytacjach nie włączono z tego względu ekspertów zewnętrznych. Nie został zatem spełniony wymóg interdyscyplinarności składu grupy wizytacyjnej. W wizytacjach uczestniczyli głównie prawnicy i politolodzy o specjalizacji resocjalizacyjno-kryminologicznej, a także pedagodzy resocjalizacyjni. Nowelizacja ustawy była więc sprawą niezwykle pilną.

W dniu 18 listopada 2011 r. weszła w życie ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich²³, zgodnie z którą Rzecznik może przetwarzać wszelkie informacje, w tym dane osobowe, o których mowa w art. 27 ust. 1 ustawy

---

²² Zarządzenie Nr 5/2010 RPO z dnia 2 listopada 2010 r. w sprawie czasowego ograniczenia zakresu wykonywanych zadań przez pracowników Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji”.

²³ Dz.U. z 2011 r. Nr 222, poz. 1320.

z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych²⁴, niezbędne do realizacji swoich ustawowych zadań. Gwarancja właściwej ochrony tego typu danych zawarta jest również w art. 21 ust. 2 OPCAT, zgodnie z którym *informacje zebrane przez krajowy mechanizm prewencji objęte są tajemnicą i nie mogą być opublikowane bez wyraźnej zgody osoby, której dotyczą*. Ponadto, w ustawę wpisano kompetencję Rzecznika do wykonywania funkcji krajowego mechanizmu prewencji. Na mocy dokonanej nowelizacji, Rzecznik ma również prawo do rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą tych osób²⁵ oraz odbywania spotkań z osobami pozbawionymi wolności, bez obecności innych osób, a także z innymi osobami, co do których uzna, że mogą dostarczyć istotnych informacji. Przywrócono więc możliwość pełnych, legalnych wizytacji. Podkreślenia wymaga fakt, iż zgodnie z art. 21 ust. 1 OPCAT *żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakiegokolwiek inny sposób*.

Wszystkie wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji mają charakter niezapowiedziany. Celem przeprowadzenia monitoringu miejsca pozbawienia wolności jest uzyskanie jak najbardziej prawdziwego oblicza wizytowanej placówki. Uprzedzanie o jej przeprowadzeniu rozmyślałoby obraz codziennego życia w miejscu detencji, gdyż pozwalałoby administracji na przygotowanie się, a tym samym na potencjalne ukrycie rzeczywistych problemów. Niezapowiedziane wejście do placówki pozwala wizytującym poznać obiektywną rzeczywistość, zebrać fakty o stanie przestrzegania praw osób pozbawionych wolności lub ewentualnym rodzaju ich naruszeń.

We wszystkich wizytowanych jednostkach Krajowy Mechanizm Prewencji działa w oparciu o tę samą metodologię. Pierwszym etapem jest ustalenie składu grupy wizytacyjnej. Zgodnie z postanowieniami OPCAT eksperci krajowych mechanizmów powinni posiadać wymagane umiejętności oraz wiedzę zawodową. Zespół przeprowadzający wizytacje w jednostkach składa się przeważnie z 4 osób, w tym 2 kobiet i 2 mężczyzn, z czego jedna osoba pełni funkcję koordynatora grupy. Dwie osoby, w tym koordynator zespołu odpowiedzialny za przygotowanie raportu powizytacyjnego, przeprowadzają ogląd terenu i obiektów placówki, pozostałe udają się na rozmowy indywidualne z osobami pozbawionymi wolności. Długość wizytacji zależy od wielkości jednostki i zastanych na miejscu problemów, zazwyczaj trwa od 1 do 3 dni. Wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji obejmują następujące etapy:

- rozmowa z kierownictwem;
- ogląd wszystkich pomieszczeń;

²⁴ Dz.U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926, ze zm.

²⁵ Zarejestrowany w ten sposób obraz i dźwięk przechowywany jest w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich przez okres niezbędny w danej sprawie, jednak nie dłużej niż 10 lat.

- przeprowadzenie indywidualnych i grupowych rozmów z osobami umieszczonymi w placówce;
- przeprowadzenie rozmów z personelem;
- analiza dokumentacji;
- formułowanie zaleceń powizytacyjnych podczas rozmowy podsumowującej wraz z odebraniem wyjaśnień od kierownictwa.

W trakcie wizytacji Krajowy Mechanizm Prewencji wykorzystuje urządzenia pomiarowo-rejestrujące: multimetr CEM DT-8820, dalmierz laserowy Makita LD060P oraz aparat fotograficzny.

W raporcie powizytacyjnym przekazywane są informacje o wynikach przeprowadzonej wizytacji. Opisywane są w nim warunki bytowe oraz stan przestrzegania ich praw z podziałem na poszczególne zagadnienia – wyżywienie, opieka medyczna, traktowanie, działalność kulturalno-oświatowa, korespondencja i widzenia, posługi religijne, etc. Przedstawiane są informacje wynikające z przeprowadzonej analizy dokumentacji, a w zakończeniu formułowane są zalecenia Krajowego Mechanizmu Prewencji. Proponowane są również rozwiązania niektórych problemów. Raporty sporządzane w następstwie wizytacji wysyłane są do dyrektora wizytowanej placówki, organów nadrzędnych, sędziego sprawującego nadzór nad jednostką, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz Koalicji „Porozumienie na rzecz wprowadzania OPCAT”. Art. 22 OPCAT nakłada na władze obowiązek analizowania rekomendacji krajowego mechanizmu prewencji oraz prowadzenia dialogu na temat możliwych środków ich realizacji.

Z powodu niewystarczającej liczby pracowników wykonujących zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji weryfikacja wdrażania rekomendacji przeprowadzana jest głównie za pomocą korespondencji²⁶. Monitorowany jest okres jaki upłynął od przesłania zaleceń do otrzymania odpowiedzi. Jeżeli w ciągu miesiąca do Biura RPO nie wpłynie odpowiedź od adresatów zaleceń, wysyłane jest ponaglenie, przypominające o potrzebie odniesienia się do przesłanych wniosków. Niejednokrotnie potrzebna jest także polemika i ponowne wyjaśnienie przyczyn ich wydania.

2. Miejsca wizytowane przez Krajowy Mechanizm Prewencji w 2011 r.

W 2011 r. Rzecznik Praw Obywatelskich działający jako Krajowy Mechanizm Prewencji²⁷, przeprowadził łącznie 87 wizytacji zapobiegawczych oraz 2 wizytacje mające na celu sprawdzenie stanu realizacji uprzednio wydanych przez Mechanizm zaleceń.

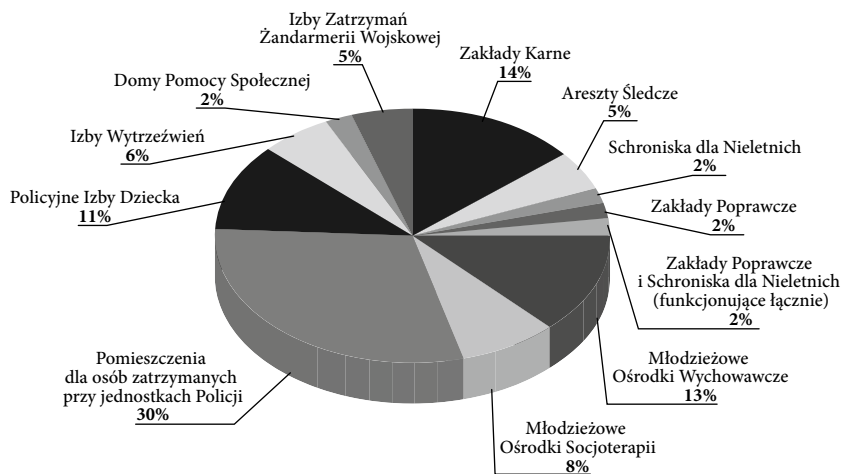
²⁶ W latach 2008–2011 Krajowy Mechanizm Prewencji przeprowadził 7 rewizytacji miejsc pozbawienia wolności, które miały na celu weryfikację stanu realizacji wydanych przez KMP rekomendacji.

²⁷ Dalej: KMP lub Mechanizm.

Najwięcej wizytacji odbyło się w: Pomieszczeniach dla osób zatrzymanych przy jednostkach organizacyjnych Policji (27 jednostek). Przeprowadzono je także w Zakładach Karnych (12), Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych (12), Policyjnych Izbach Dziecka (10), Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapii (7), Izbach Wytrzeźwień (5), Izbach Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej (4), Aresztach Śledczych (4), Zakładach Poprawczych (2), Schroniskach dla Nieletnich (2), Zakładach Poprawczych i Schroniskach dla Nieletnich funkcjonujących łącznie (2), Domach Pomocy Społecznej (2).

Poniżej zaprezentowano wykres przedstawiający miejsca zwizytowane przez Krajowy Mechanizm Prewencji w 2011 r., według struktury jednostek, wraz ze wskazaniem procentu ogółu wszystkich wizytowanych jednostek.

Wykres nr 1.

Poniżej przedstawiona Tabela 1 zawiera przegląd wszystkich miejsc zwizytowanych przez Krajowy Mechanizm Prewencji w latach 2008–2011. W nawiasie podano przeprowadzone przez KMP rewizytacje – zatem ta sama placówka była wizytowana dwukrotnie.

Tabela nr 1.

Jednostki	Liczba wizytowanych przez KMP jednostek – 2008 r.	Liczba wizytowanych przez KMP jednostek – 2009 r.	Liczba wizytowanych przez KMP jednostek – 2010 r.	Liczba wizytowanych przez KMP jednostek – 2011 r.	Razem (2008 r. – 2011 r.)
Zakłady Karne	13	16	5	11 (1)	45 (1)
Areszty Śledcze	16	10	9 (1)	4	39 (1)
Schroniska dla Nieletnich	3	3	0	2	8
Zakłady Poprawcze	2	2	2 (1)	2	8 (1)
Zakłady Poprawcze i Schroniska dla Nieletnich (funkcjonujące łącznie)	2	2	4	1 (1)	9 (1)
Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze	3	7	12 (1)	12	34 (1)
Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii	1	4 (1)	1	7	13 (1)
Pomieszczenia dla osób zatrzymanych przy jednostkach Policji	11	21	15	27	74
Policyjne Izby Dziecka	4	5	4	10	23
Izby Wytrzeźwień	2	11	14 (1)	5	32 (1)
Domy Pomocy Społecznej	0	1	6	2	9
Szpitala Psychiatryczne	8	9	5	0	22
Areszty w celu wydalenia	4	2	2	0	8
Ośrodki Strzeżone dla Cudzoziemców	3	2	1	0	6
Ośrodki dla Cudzoziemców ubiegających się o Nadanie Statusu Uchodźcy lub Azylu	0	4	0	0	4
Pomieszczenia dla osób zatrzymanych przy Placówkach Straży Granicznej	1	0	0	0	1
Izby Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej	0	0	0	4	4
Razem	73	99 (1)	80 (4)	87 (2)	339 (7)

W tabeli nr 2 przedstawiono liczbę jednostek podlegających wizytacjom Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Tabela nr 2.

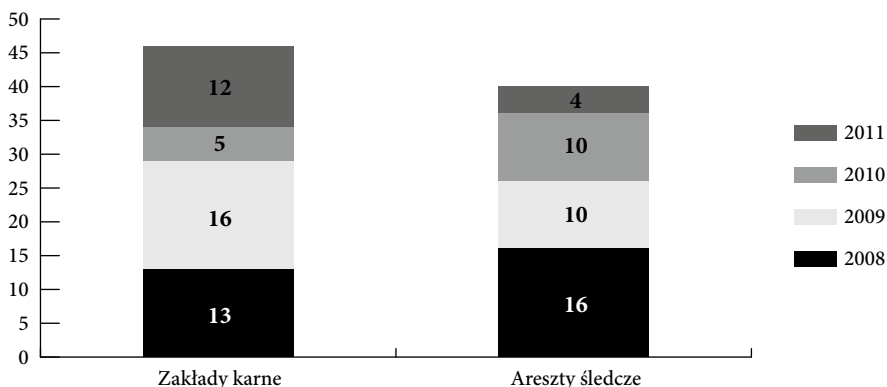
Jednostki	Liczba jednostek ogółem (stan na koniec 2011 r.)	Liczba zwizytowanych przez KMP jednostek w latach 2008 r.–2011 r.	Liczba niezwytyowanych jednostek (stan na koniec 2011 r.)
Zakłady Karne	87	45 (1)	42
Areszty Śledcze	70	39 (1)	31
Schroniska dla Nieletnich	8	8	0
Zakłady Poprawcze	17	8 (1)	9
Zakłady Poprawcze i Schroniska dla Nieletnich (funkcjonujące łącznie)	10	9 (1)	1
Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze	78	34 (1)	44
Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii	66	13 (1)	53
Pomieszczenia dla osób zatrzymanych przy jednostkach Policji	339	74	265
Policyjne Izby Dziecka	27	23	4
Izby Wytrzeźwień	43	32 (1)	11
Domy Pomocy Społecznej	793	9	784
Szpitala Psychiatryczne	218	22	196
Areszty w celu wydalenia	8	8	0
Ośrodki Strzeżone dla Cudzoziemców	6	6	0
Ośrodki dla Cudzoziemców Ubiegających się o Nadanie Statusu Uchodźcy lub Azylu	15	4	11
Pomieszczenia dla osób zatrzymanych przy Placówkach Straży Granicznej	50	1	49
Izby Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej	11	4	7
Razem	1846	339 (7)	1507

2.1. Zakłady karne i areszty śledcze

W 2011 r. przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich działającego jako Krajowy Mechanizm Prewencji²⁸, przeprowadzili wizytacje dwunastu zakładów karnych²⁹, w tym jedną rewizytację³⁰ oraz czterech aresztów śledczych³¹.

Wykres nr 2. Liczba wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji w Aresztach Śledczych i Zakładach Karnych w latach 2008–2011 r.

a) Przeludnienie

Wizytujący każdorazowo weryfikowali czy osadzeni nie są kwaterowani w warunkach przeludnienia. Zgodnie z udzielonymi informacjami przez dyrektorów wizytowanych jednostek przeludnienie nie występowało. Jednakże, ustalenia dokonywane podczas wizytacji przez pracowników KMP niejednokrotnie wskazywały na to, iż brak przeludnienia można stwierdzić jedynie na poziomie statystycznym. Efekt ten osiągnąć było poprzez stosowanie niewłaściwych praktyk. Na cele mieszkalne zaadaptowano świetlicę dla tymczasowo aresztowanych (ZK Kluczbork), w liczbę cel mieszkalnych wliczono izby chorych (AŚ Grójec, ZK Płock, ZK Nowy Wiśnicz), bądź też przedłużano ponad normę pobytu niektórych osób w celi przejściowej (ZK Płock).

W związku z powyższym w dniu 8 czerwca 2011 r. Rzecznik Praw Obywatelskich skierował wystąpienie³² do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w sprawie nieujawnienia przez dyrektorów niektórych placówek penitencjarnych faktycznego przelud-

²⁸ Dalej: KMP lub Mechanizm.

²⁹ Zakłady Karne w: Kluczborku, Tarnowie – Mościcach, Płocku, Koronowie, Nowym Wiśniczu, Nowogardzie, Łupkowie, Jaśle, Wadowicach, Trzebinii, Uhercach Mineralnych, Sieradzu.

³⁰ Zakład Karny w Płocku.

³¹ Areszty Śledcze w: Grójcu, Mysłowicach, Giżycku, Olsztynie.

³² RPO-665674-VII/11.

nienia. W odpowiedzi Dyrektor Generalny poinformował, że w celu wykonania zaleceń zawartych w ww. wystąpieniu RPO niezwłocznie dokonano oceny zjawiska we wszystkich jednostkach penitencjarnych oraz wskazano osobom odpowiedzialnym sposób rozwiązania problemu. Dyrektor Generalny podkreślił również, że wszystkie dotychczasowe działania Służby Więziennej (m.in. umieszczanie skazanych w izbach chorych, celach w oddziałach dla „niebezpiecznych”, celach przejściowych) miały jeden podstawowy cel, jakim jest zapewnienie każdemu osadzonemu ustawowego prawa do 3 m² powierzchni mieszkalnej w celi. Jednocześnie Dyrektor zapewnił, że opisane zjawiska będą przedmiotem systematycznego monitoringu ze strony Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

W październiku 2011 r. w Zakładzie Karnym w Radomiu odbyło się spotkanie z udziałem MS i CZSW dotyczące wykonywania przez Polskę wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Przedstawiciele Rady Europy zaprosili do udziału w spotkaniu reprezentanta KMP. W następstwie konferencji, w dniu 16 listopada 2011 r. Rzecznik Praw Obywatelskich skierowała pismo³³ do Komitetu Ministrów Rady Europy, w którym przedstawiła swoje stanowisko do Raportu polskiego Rządu w sprawie środków podjętych w celu wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka *Orchowski i Sikorski przeciwko Polsce*³⁴. Ustalenia dokonywane podczas wizytacji przez pracowników KMP niejednokrotnie wskazywały, iż brak przeludnienia można stwierdzić jedynie na poziomie statystycznym. Odbywa się to kosztem wielu niewłaściwych praktyk, na przykład: adaptacja świetlna na cele mieszkalne, zakwaterowywanie osadzonych w izbach chorych, celach izolacyjnych, celach przejściowych ponad dopuszczalny przepisami prawa czas (14 dni), oddziałach objętych szczególnym rygiorem i zabezpieczeniami – przeznaczonych dla osadzonych stwarzających poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu (tzw. „niebezpieczni”), osadzanie więźniów z różnymi podgrupami klasyfikacyjnymi. Działania te prowadzą do niczym nieuzasadnionego naruszania praw osób pozbawionych wolności, ale też nie wykazują formalnie faktycznego przeludnienia jednostek³⁵. Nie są podejmowane konieczne środki wynikające z obowiązujących w tym zakresie przepisów. Do stosowania tego typu praktyk przez dyrektorów wizytowanych jednostek nakładają zalecenia Centralnego Zarządu Służby Więziennej, które zobowiązują dyrektorów do wykorzystywania każdego wolnego miejsca w jednostce w celu ograniczenia skutków przeludnienia. Co więcej, obecna sytuacja w polskich jednostkach penitencjarnych może prowadzić do masowego odraczania kar w wymiarze nie przekraczającym 2 lat pozbawienia wolności. **W ocenie Rzecznika, rozwiązaniem tej sytuacji byłaby zmiana polityki karnej**

³³ RPO-R-080-12/11.

³⁴ Skarga nr 17885/04.

³⁵ Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie trybu postępowania właściwych organów w wypadku, gdy liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów (Dz.U. Nr 2002, poz. 1564) z ogólnej pojemności zakładów wyłącza się miejsca zakwaterowania w celach mieszkalnych znajdujących się w oddziałach szpitalnych, oddziałach dla tzw. „niebezpiecznych”, w celach izolacyjnych, w izbach chorych oraz pomieszczeniach usytuowanych w domach dla matki i dziecka oraz oddziałach tymczasowego zakwaterowania skazanych, tzw. cele przejściowe.

w zakresie częstszego orzekania przez sędziów alternatywnych środków karnych niż kary bezwzględne pozbawienia wolności.

b) Traktowanie osadzonych

W rozmowach indywidualnych większość ocen osadzonych dotyczących traktowania przez funkcjonariuszy była pozytywna. Rozmówcy odpowiadali przecząco na pytanie, czy funkcjonariusze Służby Więziennej naruszyli ich nietykalność osobistą lub niewłaściwie potraktowali. Nie byli też świadkami takich niedozwolonych zachowań wobec innych osadzonych. Uwagi dotyczyły pojedynczych funkcjonariuszy działu ochrony, którzy zgodnie z informacją skarżących, nie zwracali się do nich w sposób kulturalny i w stosownej formie (zwracanie się do osadzonych po nazwisku, bądź zwracanie się „na ty”) (AŚ Grójec, ZK Nowy Wiśnicz, ZK Tarnów – Mościcie, ZK Jasło, AŚ Olsztyn, ZK Uherce Mineralne, ZK Sieradz). Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej³⁶ funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania z poszanowaniem godności ludzkiej kary, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych wskazuje również treść art. 4 k.k.w.³⁷. Również zgodnie z zasadą nr 1 Zbioru zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia³⁸: *wszystkie osoby poddane jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia będą traktowane w sposób humanitarny i z szacunkiem dla godności przyrodzonej istocie ludzkiej.*

Wiele negatywnych opinii dotyczących szeroko rozumianego traktowania przez funkcjonariuszy Służby Więziennej odnotowano natomiast w ZK w Tarnowie-Mościcach. Najczęściej wymienianym był zarzut prowokacyjnego traktowania osadzonych. Zgłoszono, iż skazani pracujący przy wywozie śmieci, określane są mianem „śmieciarzy”, co w ich ocenie, narusza ich godność. Podkreślenia wymaga fakt, iż prowokacyjne traktowanie oraz zwracanie się do osadzonych w wulgarny i poniżający sposób miało, według rozmówców, miejsce zwłaszcza w trakcie przeszukań cel. Należy wskazać, że zgodnie z regułą 54.3 Europejskich Reguł Więziennych³⁹ *personel powinien być wyszkolony w prowadzeniu przeszukań w taki sposób, by wykrywać i zapobiegać jakimkolwiek próbom ucieczki lub ukrycia przemyconych przedmiotów i jednocześnie respektować godność przeszukiwanych osób i osobiste rzeczy.* Zgodnie z regułą 54.4 *proces przeszukania nie może prowadzić do poniżania przeszukiwanej osoby.* Kolejną uciążliwością, zgłaszaną przez osadzonych, było przeprowadzanie czterech apeli w ciągu doby. Rozmówcy podkreślali, iż tak duża liczba apeli oraz fakt, iż pierwszy z nich organizowany jest o godzinie 5 rano, dezorganizuje im rytm dnia i wywołuje niepotrzebne zdenerwowanie. Według wyjaśnień dyrektora, konieczność prze-

³⁶ Dz.U. z 2010 r. Nr 79, poz.523 ze zm.

³⁷ Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.

³⁸ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.

³⁹ Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych.

prowadzania czterech apeli wynika z potrzeby liczenia osadzonych przy przejściu zmiany oraz z systemu wyjść do pracy osadzonych zatrudnionych. **Zdaniem pracowników Krajowego Mechanizmu Prewencji, wykonywanie pracy przez część osadzonych nie może być przyczyną wcześniejszego budzenia wszystkich ze względu na konieczność zagwarantowania możliwości zaspokojenia potrzeby snu w porze nocnej.** Przedstawiona okoliczność może przyczynić się do tworzenia nerwowej atmosfery, wyraźnie wyczuwanej na terenie Zakładu. Osadzeni zgłosili także fakt uciążliwości wynikających z zakazu palenia tytoniu w celach w porze nocnej. Zdaniem Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, które zostało wyrażone w piśmie do Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 20 września 2006 r., w zakładach karnych typu półotwartego zasadnym jest wyznaczenie cel dla skazanych używających wyrobów tytoniowych, tak jak w zakładach karnych typu zamkniętego, w celu umożliwienia im palenia tytoniu w godzinach, w których cele mieszkalne pozostają zamknięte. W związku z powyższym należy uznać, iż zakaz palenia tytoniu w celach w porze nocnej, zarówno na terenie zakładu półotwartego, jak i otwartego, jest sprzeczny z przedstawionym stanowiskiem. W opinii Mechanizmu w Zakładzie Karnym w Tarnowie – Mościcach istniała bardzo napięta i nerwowa atmosfera w stosunkach pomiędzy funkcjonariuszami Służby Więziennej a osadzonymi. W tym miejscu konieczne jest przytoczenie stanowiska CPT, który w paragrafie 45 Drugiego Sprawozdania Ogólnego⁴⁰ stwierdza, *że nadmierne karanie oraz poniżające traktowanie osadzonych przez funkcjonariuszy służby więziennej uniemożliwia kształtowanie konstruktywnych relacji, zwiększając prawdopodobieństwo incydentów z użyciem przemocy i związanego z nimi niehumanitarnego traktowania.* Komitet wskazuje również, iż *wolałby, aby środkiem kontroli i powstrzymywania towarzyszyła atmosfera porozumienia i opieki. Takie podejście może wręcz zwiększyć – wbrew obawom – bezpieczeństwo na terenie zakładu karnego.*

Zastrzeżenia wizytujących wzbudził sposób, w jaki osadzeni w oddziale terapeutycznym Zakładu Karnego w Sieradzu froterowali podłogę korytarza w oddziale. Polegał on na ciągnięciu przez sprzątających odwróconego i obciążonego kamieniami stołu, pod którym umieszczono koc spełniający funkcję polerki. **W opinii KMP sposób sprzątania oddziału terapeutycznego jest poniżającym traktowaniem osób sprzątających.** W wyniku wizytacji Mechanizmu, zaprzestano stosowania opisanej praktyki sprzątania.

Dyrektorzy zwizytowanych jednostek poinformowali Mechanizm o przypomnieniu podległym im pracownikom zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy i pracowników SW, z uwzględnieniem właściwego traktowania i odnoszenia się do osób pozbawionych wolności. Dyrektor ZK Tarnów – Mościce wyjaśnił, iż w związku z nieprawidłowościami w traktowaniu osadzonych w jednostce została przeprowadzona kontrola doraźna przez OISW w Krakowie, która nie potwierdziła podniesionych przez KMP zarzutów. Kwestia traktowania osadzonych w tej jednostce pozostaje w zainteresowaniu Mechanizmu.

---

⁴⁰ CPT/Inf(92)3.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- podjęcie działań mających na celu zaprzestanie prowokacyjnego i poniżającego traktowania osadzonych przez funkcjonariuszy,
- zmniejszenie do dwóch liczby apeli oraz zmianę godzin przeprowadzania apelu porannego, w celu zapewnienia spokojnego wypoczynku osadzonych w porze nocnej,
- zmianę sposobu sprzątanía oddziału terapeutycznego,
- zniesienie zakazu palenia w celach w porze nocnej.

c) Środki przymusu bezpośredniego

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji każdorazowo zapoznawali się z nagraniami z umieszczenia osadzonych w celi zabezpieczającej.

W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji w Zakładzie Karnym w Sieradzu doszło do poważnych naruszeń w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego, a tym samym do poniżającego i nieludzkiego traktowania osadzonych, wobec których środki te zostały zastosowane. Analiza nagrań z monitoringu wykazała, że jeden osadzony przebywający w celi zabezpieczającej od godz. 12:09 do 9:17 dnia następnego nie otrzymał posiłku. Tymczasem, zgodnie z §9 ust. 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 lipca 2010 r. w sprawie stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz użycia broni palnej lub psa służbowego przez funkcjonariuszy Służby Więziennej⁴¹, w czasie pobytu w celi zabezpieczającej, należy zapewnić osobie pozbawionej wolności możliwość korzystania z posiłków oraz zafatwienia potrzeb fizjologicznych. Zastrzeżenia Krajowego Mechanizmu Prewencji wzbudził również sposób wykonania środka przymusu bezpośredniego wobec innego osadzonego, który został przygnieciony tarczą ochronną przez funkcjonariusza, mimo iż nie stawiał oporu, był bierny. **Krajowy Mechanizm Prewencji przypomina, że zgodnie ze strasburską linią orzecniczą, użycie siły wobec więźnia za wyjątkiem wypadków, w których jest ono nieodzowne i nie jest nadmierne, a wynika z zachowania osadzonego, stanowi naruszenie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁴², ponieważ uderza w poczucie godności⁴³.** Ponadto, osadzony ten przez cały okres pobytu w celi przebywał w samej bieliźnie, nie otrzymał posiłku oraz nie został dopuszczony do toalety, w wyniku czego mimowolnie oddał mocz. Stwierdzone przez wizytujących nieprawidłowości stanowią naruszenie §9 ust. 3 i 4 wymienionego wyżej rozporządzenia, a przede wszystkim są poniżającym, nieludzkim traktowaniem.

Podobne zastrzeżenia zgłoszono co do sposobu traktowania osadzonego podczas pobytu w celi zabezpieczającej Zakładu Karnego w Nowym Wiśniczu. Zdaniem KMP podczas wniesienia osadzonego do przedsionka celi zabezpieczającej użyto siły fizycznej

⁴¹ Dz.U. z 2010 r. Nr 147, poz. 983.

⁴² Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

⁴³ Patrz: Ribitsch przeciwko Austrii, skarga nr 18896/91, Altay przeciwko Turcji, skarga nr 22279/93, Krastanov przeciwko Bułgarii, skarga nr 50222/99.

w sposób nieadekwatny do zaistniałej sytuacji. Ponadto, osadzony przez 11,5 godziny był zakuty w kajdanki na ręce trzymane z tyłu, również w porze nocnej. Co więcej, jako poniżające traktowanie należy uznać fakt, iż osadzony przez ok. 2 godziny przemieszczał się po celi z odkrytymi genitaliami. Żaden z funkcjonariuszy dokonujący kontroli za pomocą monitoringu nie zadbał o to, aby osadzony ten przebywał w celi zabezpieczającej w kompletnym ubraniu.

Wątpliwości Krajowego Mechanizmu Prewencji wzbudził stan celi zabezpieczającej w zakresie stworzonych warunków bytowych w Areszcie Śledczym w Grójcu. W dniu wizytacji pomieszczenie zabezpieczające było zimne i choć nie przebywał w nim żaden osadzony, to jednak wizytatorzy stwierdzili, że kaloryfer zamontowany w przedsionku wiodącym do pomieszczenia, w którym umieszczany jest człowiek, nie był wystarczający do ogrzania celi. Nie było również WC dla osadzonego. Do załatwiania potrzeb fizjologicznych osadzonemu służyło wiadro. **W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, pozabawienie człowieka możliwości załatwienia potrzeb fizjologicznych w toalecie i oferowanie mu do tego celu wiadra, narusza jego godność i stoi w sprzeczności z treścią art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.** Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z regułą 19.3 Europejskich Reguł Więziennych⁴⁴ *więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność.* Z kolei Wzorcowe Reguły Minimum Postępowania z Więźniami⁴⁵ stanowią, iż instaluje się odpowiednie urządzenia sanitarne, umożliwiające każdemu więźniowi załatwienie potrzeby fizjologicznej w każdym czasie, w czystych i przyzwoitych warunkach (pkt 12). **Udostępnienie osadzonemu jedynie wiadra w celu załatwienia potrzeby fizjologicznej w opinii KMP nie spełnia wskazanych powyżej standardów.**

Dyrektor AŚ w Grójcu poinformował Mechanizm o przeprowadzeniu modernizacji celi zabezpieczającej.

Z uwagi na stwierdzone przez KMP nieprawidłowości w stosowaniu środków przymusu bezpośredniego w ZK w Sieradzu, Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej w Łodzi polecił dyrektorowi zwizytowanej placówki wyciągnięcie konsekwencji służbowych wobec osób odpowiedzialnych.

Sprawa stosowania środków przymusu bezpośredniego w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu została przekazana do właściwej prokuratury i pozostaje w zainteresowaniu KMP.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **wyeliminowanie nieprawidłowości w traktowaniu osadzonych, szczególnie tych, wobec których stosowane są środki przymusu bezpośredniego,**

⁴⁴ Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych.

⁴⁵ Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami, przyjęte w Genewie w 1955 r. przez Pierwszy Kongres Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zapobiegania Przeszłości i Postępowania ze Sprawcami Przeszłości oraz zaaprobowane przez Radę Gospodarczą i Społeczną w rezolucji 663 C (XXIV) z dnia 31 lipca 1957 r. i 2076 (LXII) z dnia 13 maja 1977 r.

- stworzenie właściwych warunków bytowych osadzonym w celi zabezpieczającej, poprzez modernizację mającą na celu zapewnienie w niej właściwej temperatury oraz sanitariatu.

d) Prawo do opieki medycznej

Opieka medyczna zapewniona osadzonym w wizytowanych jednostkach była świadczona na zróżnicowanym poziomie. Podkreślić jednak należy, że ze względu na brak ekspertów medycznych w składzie wizytującym, KMP nie mógł dokonać pełnej oceny funkcjonowania opieki medycznej.

Podczas wizytacji Zakładu Karnego w Trzebini i Zakładu Karnego w Sieradzu ustalono, że w tych jednostkach nie jest realizowana profilaktyczna opieka zdrowotna. Zgodnie ze standardami CPT *zadania opieki zdrowotnej w zakładzie karnym nie powinny ograniczać się do leczenia pacjentów z dolegliwościami. Opiece zdrowotnej powinno się także powierzyć obowiązki w zakresie medycyny społecznej i profilaktycznej*⁴⁶. **Zdaniem pracowników Krajowego Mechanizmu Prewencji wszystkie osoby pozbawione wolności powinni być objęte profilaktyczną opieką zdrowotną.**

Ponadto Mechanizm ustalił, iż w niektórych jednostkach badanie osadzonych odbywa się w obecności funkcjonariusza Służby Więziennej (ZK Nowogard, ZK Sieradz, AŚ Olsztyn). **Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, iż obecność funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego w trakcie udzielania świadczeń zdrowotnych osadzonemu w każdym przypadku powinna mieć charakter wyjątkowy i znajdować zastosowanie wyłącznie wtedy, gdy wymaga tego bezpieczeństwo osoby wykonującej świadczenie zdrowotne, na wyraźne polecenie personelu medycznego.** CPT również wyraził swoje wątpliwości w tej kwestii. Uznał on, że *niektóre sytuacje podczas badania lekarskiego wymagają zapewnienia bezpieczeństwa personelowi medycznemu. Jednakże nie ma usprawiedliwienia dla obecności funkcjonariuszy więziennych podczas badania. Ich obecność jest szkodliwa dla stworzenia właściwej relacji lekarz – pacjent i zazwyczaj niepotrzebna dla zapewnienia bezpieczeństwa. Powinny być zatem wymyślone alternatywne rozwiązania, które pogodziłyby konieczność zapewnienia bezpieczeństwa oraz poufności badań medycznych. Jedną z możliwości jest zainstalowanie systemu przyzywowego, z którego lekarz mógłby skorzystać przywołując służbę więzienną, za każdym razem gdy znajdzie się w sytuacji zagrożenia. Należy podjąć kroki dla dostosowania praktyki odnośnie badań lekarskich więźniów do powyższych rozważań. W razie potrzeby należy stosownie zmienić prawo*⁴⁷.

W Zakładzie Karnym w Jaśle i w Wadowicach nie wyodrębniono pomieszczenia izby chorych. Zgodnie z § 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 marca 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad tworzenia, przekształcania, likwidacji, organizacji, zarządzania i kontroli zakładów opieki zdrowotnej dla osób pozbawionych wolności⁴⁸ więzien-

⁴⁶ § 52 Trzeciego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (93) 12].

⁴⁷ § 123 Raportu CPT/(2011)/20.

⁴⁸ Dz.U. z 2002 r. Nr 55, poz. 409 ze zm.

nymi zakładami opieki zdrowotnej są m.in.: ambulatoria z izbą chorych. Rozporządzenie to nie przewiduje funkcjonowania ambulatorium bez izby chorych. Nadto trzeba zauważyć, że stan zdrowia osoby chorej z reguły wymaga izolacji zapewniającej choremu konieczny dla poprawy stanu spokój. Izolacja taka jest też gwarancją bezpieczeństwa pozostałych skazanych. Dyrektor jednostki w Jaśle, w odpowiedzi na wydaną rekomendację twierdził, że podległy mu Zakład Karny posiada trzysobową izbę chorych wchodzącą w skład pomieszczeń ZOZ. Jednakże z dokonanego oglądu jednostki wynika, że pomieszczenie, o którym w swojej odpowiedzi wspomniał dyrektor, w dniu wizytacji nie pełniło funkcji izb chorych.

W jednostkach stwierdzono również brak udostępnionej w widocznym miejscu „Karty Praw Pacjenta”, dostosowanej do potrzeb osób przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej (ZK Wadowice, AŚ Grójec, ZK Nowy Wiśnicz, AŚ Olsztyn). Z informacji uzyskanej od personelu medycznego ZK w Nowym Wiśniczu wynika, że „Karta Praw Pacjenta” wydawana jest na prośbę osadzonego. **Niemniej jednak, w ocenie wizytujących, pacjenci mogą nie mieć wiedzy, iż tego typu Karta istnieje. Dlatego też zwrócono się z prośbą o wywieszenie na tablicach ogłoszeń znajdujących się w poszczególnych oddziałach informacji, iż „Karta Praw Pacjenta” dostępna jest w ambulatorium.**

W Zakładzie Karnym w Płocku w wyniku przeprowadzonej rewizytacji Mechanizm stwierdził, że zalecenie dostosowania treści Karty Praw Pacjenta do obowiązujących przepisów prawa, a w szczególności do sytuacji pacjenta pozbawionego wolności zostało zrealizowane.

Izba chorych Zakładu Karnego w Nowym Wiśniczu nie była wykorzystywana wyłącznie zgodnie z jej przeznaczeniem. W dniach wizytacji zakwaterowane były w niej zdrowe osoby⁴⁹.

W odpowiedzi dyrektorzy AŚ w Grójcu i AŚ w Olsztynie, ZK w Nowym Wiśniczu oraz ZK w Wadowicach pozytywnie ustosunkowali się do zaleceń Mechanizmu dotyczących „Karty Praw Pacjenta”. Dyrektor ZK w Nowym Wiśniczu w odpowiedzi na rekomendację Mechanizmu stwierdził, że osadzenie skazanych w izbie chorych odbywa się zgodnie z jej przeznaczeniem. Zgodnie z odpowiedzią dyrektora ZK w Wadowicach, w listopadzie 2011 r. oddano do użytku celę przeznaczoną na izbę chorych. Dyrektor Zakładu Karnego w Trzebini wskazał, iż informacja dotycząca profilaktycznej opieki medycznej została błędnie przekazana członkom KMP. Poinformował on Mechanizm, iż prowadzony jest szeroki zakres działań profilaktycznych np. badania w kierunku HIV, rtg płuc, przeglądy stomatologiczne, okresowe szczepienia oraz zajęcia edukacyjne. Podobnie dyrektor ZK w Sieradzu wyjaśnił, iż osadzeni przebywający w podległej mu jednostce objęci są profilaktycznymi badaniami oraz programami. Wskazał on ponadto, że obecność przy badaniach osoby nie będącej pracownikiem medycznym realizowana jest wyłącznie na prośbę lekarza, przy czym w przypadku badań intymnych, pacjent i lekarz przebywają poza za-

⁴⁹ Więcej na ten temat w: Warunki bytowe.

sięgiem wzroku pracownika niemedyceznego. Dyrektor Generalny Służby Więziennej poinformował Mechanizm, że pracownikom służby zdrowia w ZK w Nowogardzie polecono przeprowadzanie świadczeń medycznych osadzonym w sposób gwarantujący zapewnienie tajemnicy lekarskiej.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **udzielanie świadczeń medycznych poza zasięgiem słuchu i wzroku funkcjonariuszy Służby Więziennej,**
- **objęcie osób pozbawionych wolności profilaktyczną opieką medyczną,**
- **zapewnienie wystarczającego i stałego dostępu do informacji dotyczącej praw pacjenta np. poprzez wywieszenie w widocznym miejscu w pomieszczeniach służących do przyjęć pacjentów „Karty Praw Pacjenta”, dostosowanej dla osób przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej.**

e) Odpowiedzialność dyscyplinarna

W wizytowanych jednostkach penitencjarnych nie stosowano kar i nagród nieprzewidzianych w kodeksie karnym wykonawczym⁵⁰.

Jednakże w trakcie rozmów przeprowadzanych w Oddziale Zewnętrznym Aresztu Śledczego w Olsztynie skazani żalili się, iż funkcjonariusze straszą ich wypisaniem wniosku o ukaranie. W ocenie rozmówców, takie permanentne działanie prowadzi w konsekwencji do ograniczania korzystania z praw im przysługujących, z obawy przed „narażeniem się funkcjonariuszom”. Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji, typ zakładu karne-go w którym osadzeni w OZ odbywają kary pozbawienia wolności (otwarty i półotwarty) stanowi sam w sobie wystarczającą okazję do sprawdzenia samodyscypliny osadzonych. Osoby te doskonale zdają sobie sprawę, że trafiły tam w związku z pozytywną prognozą kryminologiczną i wiedzą również, że w razie naruszania obowiązujących ich przepisów, ryzykują powrót do zakładów karnych typu zamkniętego. W jednostce tej osadzeni wskazali ponadto, że funkcjonariusze wnoszą o zastosowanie kary dyscyplinarnej w przypadku ujawniania prób mycia się w ogólnodostępnych umywalniach w czasie nieprzeznaczonym na kąpiel. Stosowanie odpowiedzialności dyscyplinarnej w takich przypadkach w opinii KMP stanowi przykład nadużywania uprawnień funkcjonariuszy. Krajowy Mechanizm Prewencji przypomina, iż zgodnie z regułą 57.1 Europejskich Reguł Więziennych⁵¹ *jedynie działanie mogące zagrozić porządkowi, bezpieczeństwu może być uznane za przekroczenie dyscypliny.*

W Zakładzie Karnym w Tarnowie-Mościcach natomiast wskazano, iż jakiegokolwiek formy wyrażania niezadowolenia przez skazanego, skutkują skierowaniem wobec niego wniosku o ukaranie dyscyplinarne do dyrektora jednostki. Wielu rozmówców wyraziło

⁵⁰ Patrz: art. 138 i art. 143 k.k.w. (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.).

⁵¹ Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych.

przekonanie, iż funkcjonariusze traktują ich zbyt surowo, występując z wymienionym wnioskiem w sytuacjach, w których nie jest to konieczne ze względu na niewielką szkodliwość dokonanych przez nich naruszeń (przykładowo: wnioski o ukaranie dyscyplinarne za przetrzymywanie żywności na parapecie, będący następstwem prośby o wyjaśnienie niezrozumiałego polecenia lub będący wynikiem korzystania przez osadzonego z telegazety). Odnotowano również głosy informujące o tym, iż groźby ukarania dyscyplinarnego pojawiają się także w przypadku niemożności wykonania polecenia. **Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji, opisane sytuacje mogą być przyczyną napiętych relacji między osadzonymi i funkcjonariuszami Służby Więziennej, co w rezultacie może prowadzić do niepotrzebnych konfliktów.** W tej samej jednostce osadzeni zwrócili uwagę wizytujących na fakt istnienia praktyk odpowiedzialności zbiorowej. Nie jest to zgodne z regułą 60.3 Europejskich Reguł Więziennych⁵², stanowiącą, że *kary zbiorowe (...) i inne formy nieludzkiego i poniżającego traktowania są zakazane.*

W odpowiedzi na wydaną w kwestii dyscyplinowania rekomendację, dyrektor Aresztu Śledczego w Olsztynie poinformował Mechanizm, że dyscyplinowanie jest jedną z metod pracy z osobami pozbawionymi wolności i służy przypominaniu o istnieniu granic, których przekroczenie może spowodować na osadzonego przykre konsekwencje. Zaprzeczył sporządzaniu wniosków dyscyplinarnych za mycie się osadzonych w czasie nieprzeznaczonym na kąpiel. Dyrektor ZK w Tarnowie-Mościcach wyjaśnił, iż w związku z zaleceniem KMP, podczas odprawy kierownictwa zakładu oraz penitencjarno-ochronnej omówiono kwestię sporządzania wniosków dyscyplinarnych. Ponadto zaprzeczył stosowaniu odpowiedzialności zbiorowej wobec osadzonych.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- rezygnację z nieustannego dyscyplinowania słownego osadzonych i grożenia im zastosowaniem odpowiedzialności dyscyplinarnej,
- dokonanie oceny, czy nie dochodzi do nadużyć, polegających na bezpodstawnym występowaniu przez funkcjonariuszy z wnioskiem o ukaranie karą dyscyplinarną osadzonych,
- wyeliminowanie przypadków odpowiedzialności zbiorowej osadzonych.

f) Prawo do informacji

Realizacja prawa osób pozbawionych wolności do informacji stanowi jedną z gwarancji poszanowania praw człowieka, w związku z czym jest każdorazowo weryfikowana przez Krajowy Mechanizm Prewencji.

Wszyscy osadzeni przebywający w wizytowanych jednostkach penitencjarnych byli informowani o swoich prawach i obowiązkach zaraz po przyjęciu, zaś w razie wątpliwości, umożliwiono im uzyskanie pomocy od wychowawcy.

⁵² Ibidem.

Jednakże, w bibliotekach niektórych jednostek penitencjarnych brakowało egzemplarzy Kodeksu karnego wykonawczego oraz innych aktów prawnych, a także „Informatorów dla cudzoziemców”⁵³ w języku angielskim, francuskim, niemieckim, rosyjskim i arabskim (AŚ Grójec, ZK Trzebinia, ZK Nowogard, ZK Uherce Mineralne, ZK Nowy Wiśnicz, ZK Kluczbork). **Zdaniem Mechanizmu, we wszystkich miejscach detencji winny znajdować się, przetłumaczone na najczęściej spotykane języki obce, prawa i obowiązki osób zatrzymanych lub uwięzionych i być udostępniane przebywającym w nich cudzoziemcom.** Europejskie Reguły Więzienne⁵⁴ stanowią, iż *w momencie przyjęcia i tak często jak jest to potrzebne również później, wszyscy więźniowie są informowani pisemnie i ustnie w języku, który rozumieją o przepisach, regulujących dyscyplinę więzienną oraz o ich prawach i obowiązkach w zakładzie karnym* (Reguła 30.1.). Ponadto, CPT podkreśla, iż *prawa osób pozbawionych wolności nie mają wielkiej wartości, jeżeli osoby zainteresowane nie są świadome, iż przysługują im takie prawa*⁵⁵.

Na znajdujących się na korytarzach oddziałów mieszkalnych Zakładu Karnego w Trzebinii oraz w Uhercach Mineralnych tablicach nie umieszczono adresów instytucji, do których osadzeni mogą się zwrócić w razie potrzeby. **W opinii wizytujących skazani powinni mieć stały dostęp do adresów m.in. Sądu Penitencjarnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, jak również Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.**

Wśród osadzonych nie była upowszechniana wiedza na temat rozstrzygnięć Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i ich skutków (ZK Trzebinia, ZK Łupków, ZK Jasło, ZK Koronowo, ZK Wadowice, ZK Uherce Mineralne, ZK Sieradz, AŚ Olsztyn, ZK Nowy Wiśnicz, AŚ Mysłowice, AŚ Grójec). **W ocenie przedstawicieli KMP, informowanie o orzecznictwie wskazanych wyżej Trybunałów, mogłoby odbywać się za pomocą audycji emitowanej w radiowęzle.**

Dyrektorzy wizytowanych jednostek pozytywnie odnieśli się do wydanych w tym zakresie rekomendacji, informując Mechanizm o udostępnieniu osadzonym orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w kącikach czytelniczych lub poprzez informowanie o wyrokach w audycjach radiowęzłowych. Ponadto, wskazali na uzupełnienie liczby aktów prawnych dostępnych dla osadzonych w bibliotekach oraz na umieszczenie w gablotach informacyjnych adresów instytucji zajmujących się ochroną praw osób pozbawionych wolności.

Dyrektor Zakładu Karnego w Koronowie, w odpowiedzi na wydaną rekomendację, zwrócił się do Krajowego Mechanizmu Prewencji o wskazanie podstawy prawnej nakładającej na funkcjonariuszy SW obowiązek przybliżania osadzonym orzeczeń wydawanych

⁵³ Zbiór praw i obowiązków przygotowanych w oparciu o Kodeks karny wykonawczy, rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności i rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania.

⁵⁴ Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych.

⁵⁵ Patrz: § 44 Dwunastego Raportu Generalnego CPT, [CPT/Inf (2002)12].

przez Trybunał Konstytucyjny i ETPCz. Mechanizm wyjaśnił, że potrzeba upowszechniania wśród osadzonych prawnych skutków m.in. orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w odniesieniu do osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, została zauważona przez sam Trybunał Konstytucyjny. W wyniku podjętej przez Rzecznika Praw Obywatelskich korespondencji na temat upowszechniania orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego i ich prawnych skutków, Szef Biura Trybunału Konstytucyjnego poinformował, iż powyższa kwestia jest przedmiotem coraz liczniejszej korespondencji od osób osadzonych w zakładach karnych lub przebywających w aresztach śledczych. W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny podjął starania aby – w przypadku rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego osób pozbawionych wolności lub tymczasowo aresztowanych – przygotować stosowną informację o danym wyroku i jego (prawnych oraz praktycznych) skutkach, a następnie przekazywać zainteresowanym we współpracy z odpowiednimi organami Służby Więziennej. Należy zaznaczyć, że Szefem Biura Trybunału Konstytucyjnego, iż powyższa działalność edukacyjna powinna stanowić jeden z podstawowych elementów pracy penitencjarnej, służącej m.in. kształtowaniu świadomości oraz zapewnianiu skazanym i osadzonym dostępu do elementarnej informacji w zakresie ich sytuacji prawnej. Żadne względy nie powinny ograniczać przedsięwzięć na rzecz popularyzacji prawa oraz edukacji obywatelskiej w sprawach publicznych.

Mechanizm zalecił:

- **uzupełnienie zbiorów biblioteki o aktualne egzemplarze Kodeksu karnego wykonawczego oraz „Informatory dla cudzoziemców”,**
- **wywieszenie w widocznym, ogólnodostępnym miejscu adresów instytucji zajmujących się ochroną praw osób pozbawionych wolności,**
- **informowanie osadzonych, np. w ramach zajęć kulturalno-oświatowych bądź za pomocą radiowęzła, o prawnych i praktycznych skutkach wyroków Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach, które bezpośrednio dotyczą osób osadzonych.**

g) Prawo do skargi

Wizytujący pozytywnie ocenili możliwości składania skarg i wniosków przez osadzonych do dyrektora jednostki oraz innych kompetentnych władz.

Jednakże, w ZK w Tarnowie – Mościcach rozmówcy przekazali wizytującym, że nie są informowani o przyczynach odmowy przychylenia się do składanych przez nich wniosków. Kilku osadzonych stwierdziło, że zdarzało się, że wnioskodawcy w ogóle nie otrzymali informacji na temat sposobu ich rozpatrzenia, co stanowi sprzeczność z regułą 36.(4) Wzorcowych reguł minimum postępowania z więźniami⁵⁶ stanowiącą, iż *o ile nie są oczy-*

⁵⁶ Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami, przyjęte w Genewie w 1955 r. przez Pierwszy Kongres Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zapobiegania Przeszłości i Postępowania ze Sprawcami Przepęstw oraz zaaprobowane przez Radę Gospodarczą i Społeczną w rezolucji 663 C (XXIV) z dnia 31 lipca 1957 r. i 2076 (LXII) z dnia 13 maja 1977 r.

wiście błahe lub bezzasadne, każde podanie i skargę rozpatruje się bezzwłocznie, a odpowiedzi udziela się więźniowi bez zbędnej zwłoki.

Wątpliwości Mechanizmu wzbudził również całkowity brak rozstrzygnięć na korzyść skarżących w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu oraz w Sieradzu. W ocenie przedstawicieli KMP może to świadczyć o braku obiektywizmu osób rozpatrujących skargi, co więcej rodzi obawy co do skuteczności funkcjonującej procedury skargowej. W rozmowach indywidualnych osadzeni zwracali uwagę, iż składanie jakichkolwiek skarg i tak nie wpłynęłoby na zmianę ich sytuacji. Dyrektor Zakładu Karnego w Nowym Wiśniczu poinformował Mechanizm, że w podległej mu jednostce procedura załatwiania wniosków i skarg jest zgodna z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu załatwiania wniosków, skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych⁵⁷.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **zapewnienie odpowiedniego funkcjonowania procedury skargowej.**

h) Personel

W działach penitencjarnych wizytowanych zakładów i aresztów pracowały osoby legitymujące się wyższym wykształceniem. Mając na względzie wymogi europejskie **Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo podkreślał, że personel pracujący z osobami pozbawionymi wolności winien przechodzić systematyczne szkolenia dotyczące praw i obowiązków osób przebywających w miejscach detencji.** Zgodnie bowiem z Europejskimi Regulami Więziennymi⁵⁸ *kierownictwo zapewnia, by w trakcie pracy zawodowej cały personel utrzymywał i poszerzał swoją wiedzę i kwalifikacje poprzez uczestnictwo w organizowanych w odpowiednich odstępach czasowych wewnętrznych kursach i poprzez ogólny rozwój (reguła 81.2). Szkolenie całego personelu obejmuje wiedzę w zakresie międzynarodowych i regionalnych instrumentów i standardów praw człowieka, w szczególności dotyczy to Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejskiej Konwencji o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu, jak również stosowania Europejskich Reguł Więziennych (81.4).*

W każdej z jednostek osoby pozbawione wolności miały zapewnioną opiekę psychologiczną. Jednakże w Zakładzie Karnym Sieradzu psycholog zgłosił wizytującym potrzebę dodatkowych etatów, aby móc w pełni realizować powierzone mu zadania i programy⁵⁹. W Zakładzie Karnym w Jaśle, wizytujący zwrócili uwagę na fakt, że średnia liczba osadzonych przypadających na wychowawcę wynosi 100. Ponadto, w ZK Uherce Mineralne, ZK Sieradz, AŚ Olsztyn na jednego wychowawcę przypadało ponad 60 skazanych. **Krajowy**

⁵⁷ Dz.U. z 2003 r. Nr 151, poz. 1467.

⁵⁸ Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych.

⁵⁹ W dniu wizytacji w placówce obecny był 1 psycholog, który oprócz pracy na oddziale terapeutycznym realizował zadania nieobecnych psychologów na oddziałach penitencjarnych.

Mechanizm Prewencji jest zdania, iż znaczne obciążenie wychowawców różnymi zadaniami i konieczność pracy z szerokim kręgiem osadzonych zmniejsza efektywność oddziaływań wychowawczych i może negatywnie wpływać na osadzonych. Zgodnie ze stanowiskiem CPT w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędną praca w godzinach nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie zakładu karnego. Taki stan rzeczy może łatwo doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego „wypalenia”, co może wzmocnić napięcie obecne w każdym zakładzie karnym⁶⁰. W ocenie KMP należy zatem dążyć do tworzenia mniejszych grup wychowawczych m.in. poprzez zapewnienie większej liczby etatów w dziale penitencjarnym.

Wśród trudności występujących w pracy działu penitencjarnego kierownictwo wizytowanych jednostek wskazywało na nadmiar pracy biurokratycznej, a także konieczność równoległego wprowadzania danych w aktach osadzonych oraz w systemie Noe NET, co znacząco ogranicza możliwość indywidualnego kontaktu z osadzonym.

Odpowiedzi, jakie KMP otrzymał od Dyrektorów Okręgowych Służby Więziennej, wskazują, że realizacja wydanych w tym zakresie rekomendacji w dużym stopniu uzależniona jest od dobrej woli organów nadzorujących. Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej w Rzeszowie wyjaśnił, iż zwiększenie obsady etatowej działu penitencjarnego w ZK w Uhercach Mineralnych będzie możliwe poprzez zabranie etatu z innej jednostki penitencjarnej w okręgu rzeszowskim, podczas gdy Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej w Łodzi oddelegował do ZK w Sieradzu psychologa z Aresztu Śledczego w Łodzi oraz skierował wniosek do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej o zmniejszenie liczby skazanych umieszczonych w oddziale terapeutycznym, co dodatkowo wpłynie na zakres realizowanych przez psychologa zadań. Zgodnie z odpowiedzią dyrektora AŚ w Olsztynie, kadra penitencjarna jest systematycznie wzmacniana, w miarę możliwości etatowych, zaś zdaniem dyrektora ZK w Jaśle aktualna obsada etatowa pozwala na realizację wszystkich statutowych zadań jednostki penitencjarnej. Dyrektorzy Zakładu Karnego w Uhercach Mineralnych oraz Zakładu Karnego w Sieradzu poinformowali Mechanizm, iż podjęli starania o zwiększenie zatrudnienia.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- uwzględnienie w planach szkoleniowych personelu przeprowadzenie kursu w zakresie międzynarodowych instrumentów i standardów praw człowieka,
- zapewnienie odpowiedniej obsady etatowej, zgodnie z potrzebami.

i) Zatrudnianie i nauczanie

Osadzeni byli głównie zatrudniani przy pracach na rzecz jednostki (obsługa pralni, kuchni, warsztatów, magazynów, prace porządkowe). Liczba zatrudnionych odpłatnie to

⁶⁰ Patrz: § 26 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16].

ok. 40 osób miesięcznie w każdej jednostce. Jest to niewielki procent całej populacji osadzonych w wizytowanych jednostkach. Pozyskanie ofert zatrudnienia u podmiotów zewnętrznych obecnie jest bardzo trudne. W opinii administracji jednostek wynika to głównie z braku dostatecznych kwalifikacji zawodowych skazanych oraz ustawowego wymogu zapewnienia im wynagrodzenia co najmniej na poziomie płacy minimalnej. Sytuacja ta jest szczególnie dotkliwa dla skazanych posiadających zobowiązania alimentacyjne, których liczba stale rośnie.

Kwalifikacje zawodowe osadzonych uzupełniane są przez prowadzone kursy zawodowe (przyuczające do zawodu malarza, tapeciara, murarza, tynkarza, kucharza małej gastronomii, ogrodnika terenów zielonych, ślusarza oraz elektryka).

Wśród wizytowanych jednostek szkoła funkcjonowała jedynie w ZK w Nowym Wiśniczu oraz w ZK w Koronowie. W pozostałych jednostkach podejmowane były działania mające na celu ułatwienie osadzonym dostępu do nauki w szkołach funkcjonujących przy innych zakładach karnych i aresztach śledczych, jak również szkołach i placówkach poza więziennych.

Osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy nie zgłaszali uwag dotyczących warunków ich zatrudnienia.

j) Działalność kulturalno-oświatowa i sportowa

Niezwykle istotną kwestią jest organizacja działalności kulturalno-oświatowej w jednostkach penitencjarnych. Zgodnie z Regulą 25.1 i 25.2 Europejskich Reguł Więziennych⁶¹ *rygor jakiemu podlegają więźniowie zapewnia zrównoważony program aktywności. Rygor ten pozwala więźniom na spędzanie jak największej liczby godzin w ciągu dnia poza celą dla zapewnienia właściwego poziomu ludzkich i społecznych interakcji. Ponadto, zgodnie ze stanowiskiem CPT kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności (praca, nauka, sport, itd.). Odnosi się to do wszystkich ośrodków pozbawienia wolności, zarówno do zakładów karnych, jak i aresztów śledczych*⁶².

W każdej zwizytowanej w 2011 r. jednostce penitencjarnej, osadzeni mieli zapewniony dostęp do bibliotek, w każdej placówce ponadto funkcjonował radiowęzeł emitujący programy radiowe stacji ogólnopolskich oraz audycje własne o zróżnicowanej tematyce, w tym konkursy, pogadanki tematyczne, recenzje książek. We wszystkich jednostkach organizowane były programy kulturalno-oświatowe z zakresu aktywności twórczej, turnieje, koncerty muzyczne, wystawy, spotkania z ciekawymi ludźmi oraz imprezy okolicznościowe.

Jednakże, podczas rozmów indywidualnych Mechanizm odnotował, iż w odczuciu większości osadzonych, oferta zajęć kulturalno-oświatowych jest bardzo uboga (ZK Uherce Mineralne, ZK Sieradz, AŚ Olsztyn, ZK Nowy Wiśnicz). W Zakładzie Karnym w Kluczborku oraz w Sieradzu przyczyną ograniczonej oferty tego typu zajęć była adaptacja świetlic na

⁶¹ Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych.

⁶² Patrz: § 47 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3].

cele mieszkalne. Krajowy Mechanizm Prewencji przypomina, że zgodnie ze stanowiskiem CPT, wyrażonym w pkt 91 Sprawozdania z wizyty w Polsce w 2004 r.⁶³ *brak konstruktywnych zajęć jest nie do przyjęcia. Jak podkreślano w poprzednich raportach Komitetu, celem powinno być zapewnienie wszystkim więźniom, łącznie z tymczasowo aresztowanymi, spędzania części dnia poza celami i włączenie w celowe zajęcia takie jak praca, edukacja, sport, rekreacja, wizyty towarzyskie.*

W Zakładzie Karnym w Płocku godziny zajęć sportowych pokrywały się z godzinami spacerów, co w konsekwencji stwarzało konieczność dokonywania wyboru pomiędzy prawem do spaceru, a prawem do innego typu zajęć. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji przyjęte w tym zakresie rozwiązanie nie było zgodne z obowiązującymi przepisami prawa. Zauważyć należy, iż przepisy Kodeksu karnego wykonawczego statuują oba prawa osób pozbawionych wolności jako równorzędne (art. 102 pkt 6 k.k.w i art. 112 k.k.w). Tymczasem, istniejąca w ZK w Płocku praktyka, nie respektowała zasady równorzędności obu praw.**

Ponadto, w jednostce w Uhercach Mineralnych skazani młodociani nie mogli posiadać w celi sprzętu RTV, gdyż musieli „zasłużyć” na uzyskanie zgody na sprzęt. W opinii administracji posiadanie w celi telewizora wpłynęłoby niekorzystnie na ich uczestnictwo w zajęciach kulturalno-oświatowych. **Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji, w sytuacji gdy jednostka nie oferuje skazanym częstych i regularnych zajęć i warsztatów, nie ma podstaw (jeśli nie wynika to z przepisów prawa) do ograniczania skazanym młodocianym przywilejów, z których mogą korzystać pozostali osadzeni, w tym przypadku posiadania w celi sprzętu RTV.**

Pola spacerowe w Areszcie Śledczym w Giżycku oraz Zakładzie Karnym w Trzebini nie były wyposażone w sprzęt do ćwiczeń. Zgodnie zaś z Regulą 21 Wzorcowych reguł minimum postępowania więźniami⁶⁴ *każdy więzień, który nie wykonuje pracy na zewnątrz, powinien mieć możliwość stosownych zajęć na świeżym powietrzu przynajmniej przez godzinę dziennie, jeżeli pozwalają na to warunki pogodowe. Więźniowie w młodym wieku, a także pozostali osadzeni, których wiek i stan fizyczny na to pozwala, powinni w czasie tych zajęć móc ćwiczyć fizycznie oraz wycoczywać. W tym celu należy zapewnić stosowne urządzenia i wyposażenie.*

W odpowiedzi na Raport Mechanizmu dyrektorzy ZK w Uhercach Mineralnych, ZK w Kluczborku oraz AŚ w Olsztynie zintensyfikowali liczbę zajęć kulturalno-oświatowych na oddziałach. Podobnie, kierownictwo ZK w Trzebini oraz w AŚ w Giżycku poinformowało o ujęciu w planie wydatków budżetowych na 2012 r. zakup sprzętu do ćwiczeń na polach spacerowych. Dyrektor ZK w Sieradzu wyjaśnił, że świetlice w oddziałach mieszkalnych zasiedlane są wyłącznie w sytuacji przeludnienia, jednak w związku ze spadkiem

⁶³ CPT/Inf (2006) 11.

⁶⁴ Wzorcowe reguły minimalnego postępowania z więźniami, przyjęte w Genewie w 1955 r. przez Pierwszy Kongres Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zapobiegania Przeszłości i Postępowania ze Sprawcami Przeszłości oraz zaaprobowane przez Radę Gospodarczą i Społeczną w rezolucji 663 C (XXIV) z dnia 31 lipca 1957 r. i 2076 (LXII) z dnia 13 maja 1977 r.

zaludnienia pomieszczeniom tym stopniowo przywrócone zostaną ich funkcje. Dyrektor ZK w Płocku poinformował Mechanizm o stosownych zmianach w porządku wewnętrznym jednostki, tak aby zajęcia kulturalno-oświatowe nie kolidowały ze spacerem.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **jak najszybsze przywrócenie zasiedlonych świetlic ich właściwej funkcji,**
- **poszerzenie oferty zajęć kulturalno-oświatowych.**

k) Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym oraz utrzymywania więzi z rodziną

W zakresie możliwości i warunków korzystania z widzeń wizytujący pozytywnie ocenili realizację tego prawa. Niemniej jednak w niektórych jednostkach nie wyodrębniono pokoju do udzielania widzeń w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozoru, o którym mowa w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w. i którego wyposażenie określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych⁶⁵ (AŚ Grójec, AŚ Olsztyn, ZK Kluczbork, AŚ Mysłowice, ZK Trzebinia, ZK Łupków, ZK Jasło, ZK Wadowice, ZK Uherce Mineralne). **Brak w jednostce pomieszczenia do realizacji przewidzianej w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w. nagrody uniemożliwia w praktyce jej udzielenia.** W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji należy więc zorganizować na terenie jednostek odpowiednio wyposażone pomieszczenie do udzielania widzenia w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozoru.

Krajowy Mechanizm Prewencji spotkał się z praktyką oraz uregulowaniami wewnętrznymi, które zakazują prowadzenia rozmów telefonicznych przez tymczasowo aresztowanych z obrońcą lub pełnomocnikiem (AŚ Grójec, AŚ Mysłowice, AŚ Giżycko, ZK Nowogard, ZK Koronowo, ZK Wadowice, ZK Sieradz, AŚ Olsztyn, ZK Sieradz, ZK Jasło). Krajowy Mechanizm Prewencji wielokrotnie informował o potrzebie uchylecia całkowitego zakazu prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane ze swoim obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym podczas nieobecności innych osób oraz umożliwieniu wykonywania takich rozmów z poszanowaniem tajemnicy i bez ograniczeń częstotliwości kontaktów. Zgodnie z art. 215 § 1 k.k.w. tymczasowo aresztowany ma prawo do porozumiewania się z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym podczas nieobecności innych osób oraz korespondencyjnie. Wbrew dosłownemu brzmieniu art. 215 k.k.w., przepis ten przyznaje tymczasowo aresztowanemu prawo kontaktowania się z wymienionymi osobami również telefonicznie bądź przy wykorzystaniu innych dostępnych mu technicznych środków przekazywania informacji. Wyjaśnić należy, że korespondencją, w rozumieniu art. 8 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r., są

⁶⁵ Dz.U. z 2003 r. Nr 186, poz. 1820.

różne sposoby komunikowania się, w tym także rozmowa telefoniczna⁶⁶. Zakaz korzystania z aparatu telefonicznego oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej, wynikający z treści art. 217c k.k.w. nie ma zatem zastosowania do kontaktów aresztowanego z osobami, o których mowa w treści art. 215 § 1 k.k.w. Przedstawione stanowisko zostało podzielone przez Ministra Sprawiedliwości (pismo z dnia 28 czerwca 2010 r.) oraz Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości, według której organy procesowe oraz organy służby więziennej nie mają uprawnień do wprowadzania ograniczeń w tym zakresie.

Warto dodać, że również CPT podczas czwartej okresowej wizyty w Polsce w 2009 r. zakwestionował stan prawny w zakresie całkowitego zakazu prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane⁶⁷. Ponadto, całkowity zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane stoi w sprzeczności z regulacjami: 95.3, 98.2 i 99, zawartymi w Europejskich Regulach Więziennych⁶⁸.

W Areszcie Śledczym w Olsztynie warunki, w których realizowane są widzenia dla tymczasowo aresztowanych, w stosunku do których organ dysponujący nie zastrzegł odbywania widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą, nie gwarantowały właściwego spełnienia warunku bezpośredniego kontaktu. Pomimo braku szyby, obie strony oddzielone były dość szerokimi parapetami, które w znaczny sposób utrudniały bezpośredni kontakt podczas wiedzienia. Dodatkowe utrudnienie stanowiła wysokość, na której zamocowano wspomniane parapety. W sytuacji osoby poruszającej się na wózku, która chciałaby przyjechać na widzenie, nawet samo zobaczenie tymczasowo aresztowanego byłoby z tego względu znacznie utrudnione, a bezpośredni kontakt – po prostu niemożliwy. W związku z powyższym Mechanizm rekomendował zmianę warunków realizacji widzeń tymczasowo aresztowanym umożliwiającą bezpośredni kontakt.

Dyrektorzy wizytowanych jednostek poinformowali Mechanizm, że do czasu zmiany obowiązujących przepisów nie będą umożliwiać tymczasowo aresztowanym przeprowadzania rozmów telefonicznych, w tym również z obrońcą lub pełnomocnikiem (AŚ Olsztyn, ZK Wadowice, AŚ Giżycko, AŚ Grójec, ZK Nowogard). Ponadto, w swoich odpowiedziach dyrektorzy wskazywali również, że wydzielenie pomieszczenia umożliwiającego realizację nagrody w postaci widzeń w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej możliwe będzie dopiero po otrzymaniu odpowiednich środków finansowych (ZK Wadowice, ZK Uherce Mineralne), odzyskaniu zaludnionych pomieszczeń (ZK Trzebinia, AŚ Grójec) lub po dokonaniu prac adaptacyjnych (ZK Sieradz, AŚ Olsztyn). Zdaniem dyrektora AŚ w Olsztynie rozwiązania przyjęte w podległej mu jednostce pozwalają na realizację wszystkich przysługujących tymczasowo aresztowanym widzeń.

⁶⁶ Zob. Zbigniew Hołda w: Kodeks karny wykonawczy – Komentarz, Arche Gdańsk 2007 r.

⁶⁷ Patrz: pkt 138 Sprawozdania CPT z wizyty w Polsce w 2009 r. (CPT/Inf (2011)20).

⁶⁸ Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Regul Więziennych.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- umożliwienie tymczasowo aresztowanym prowadzenia rozmów telefonicznych z obrońcą lub pełnomocnikiem oraz uwzględnienie tego uprawnienia w porządku wewnętrznym jednostek,
- zorganizowanie pomieszczenia do odbywania widzenia, bez osoby dozorującej.

l) Prawo do wykonywania praktyk religijnych

W wizytowanych placówkach stworzone zostały dla skazanych odpowiednie możliwości do wykonywania praktyk i korzystania z usług religijnych. Praktyki te odbywały się w kaplicy więziennej lub wyznaczonych do tego celu salach. Opieka duszpasterska nad skazanymi sprawowana była przez kapelana katolickiego, jednakże działalność na terenie jednostek prowadzili również przedstawiciele innych religii i związków wyznaniowych.

Niemniej jednak, w Zakładzie Karnym w Wadowicach tymczasowo aresztowani jak i osadzeni o statusie niebezpiecznego nie mieli możliwości uczestnictwa w mszy świętej (mogli jedynie słuchać transmisji radiowej). Należy wskazać, że zarówno art. 88 b pkt 3 oraz art. 212 b pkt 3 k.k.w. określają prawo do bezpośredniego uczestnictwa w nabożeństwach przez tymczasowo aresztowanych oraz osadzonych tzw. niebezpiecznych w oddziałach, w których są zakwaterowani. Dodatkowo, art. 88 b pkt 1 i art. 212 b pkt 1 k.k.w. wprowadzają konieczność wyposażenia między innymi miejsc przeznaczonych do odprawiania nabożeństw w odpowiednie zabezpieczenia techniczno-ochronne, umożliwiające uczestnictwo w mszy wymienionym grupom osadzonych.

Dyrektor jednostki w Wadowicach poinformował Mechanizm, że za usługi religijne w Zakładzie odpowiedzialny jest ksiądz kapelan, którego poinformował o zaleceniu KMP dotyczącego umożliwienia tymczasowo aresztowanym i osadzonym tzw. „niebezpiecznym” uczestnictwa w praktykach religijnych. Sprawa pozostaje w zainteresowaniu Mechanizmu.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- umożliwienie tymczasowo aresztowanym oraz osadzonym tzw. niebezpiecznym bezpośredniego uczestnictwa w mszy świętej.

m) Warunki bytowe

W wizytowanych jednostkach stan techniczny pomieszczeń był bardzo zróżnicowany.

Krajowy Mechanizm Prewencji uznał, iż warunki panujące w pawilonie A Zakładu Karnego w Sieradzu oraz w pawilonie C Zakładu Karnego w Nowogardzie są na tyle dotkliwe, że przebywanie osadzonych w tych pomieszczeniach stanowi ryzyko ponizającego traktowania. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji brak wystarczającej powierzchni do swobodnego poruszania się, niedrożna wentylacja, niewystarczające oświetlenie, silne zagrzybienie i wilgoć cel, wyeksploatowany sprzęt kwaterunkowy, niezabudowane kąpiki sanitarne powodują, że warunki w celach są szczególnie uciążliwe i nie spełniają**

standardów zawartych w instrumentach prawa międzynarodowego oraz prawa krajowego. W związku z powyższym Mechanizm zalecił przeprowadzenie pilnego remontu wymienionych pawilonów.

Niepokój wizytujących wzbudziły warunki sanitarne panujące w celach wieloosobowych (ZK Nowy Wiśnicz, ZK Sieradz, ZK Koronowo). **W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, pomimo że przepisy krajowe nie określają maksymalnej pojemności cel mieszkalnych w jednostkach penitencjarnych, to jednak odwołując się do ogólnych zasad wynikających przede wszystkim z aktów prawa międzynarodowego należy stwierdzić, iż warunki sanitarno-higieniczne panujące w celach mieszkalnych kilkunastoosobowych nie zapewniają standardów minimalnych, tak aby można było mówić o poszanowaniu praw i godności przebywających w nich osób.** Podobne stanowisko wyraził CPT, który w Jedenastym Sprawozdaniu Ogólnym stwierdził: *w wielu krajach wizytowanych przez Komitet, zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej, osadzonych często umieszcza się w celach wieloosobowych, w których koncentruje się całość lub większa część życia codziennego, tj. sen i aktywność dzienna, włącznie z higieną osobistą. Komitet zgłasza zastrzeżenia do samej idei takiego kwaterowania osadzonych w zamkniętych zakładach karnych. Zastrzeżenia te są tym większe, gdy w omawianych celach panuje znaczne zatłoczenie i niezdrowe warunki. Rzecz jasna, kwaterowanie w dużych celach wieloosobowych może być w pewnych krajach determinowane różnymi czynnikami, w tym kulturowymi. Tym niemniej na temat cel, w których żyją i śpią dziesiątki osadzonych razem, można powiedzieć więcej złego niż dobrego. Duże cele wieloosobowe nieodłącznie wiążą się z brakiem prywatności życia codziennego osadzonych. Ponadto istnieje wysokie ryzyko zastraszenia i przemocy. Cele wieloosobowe sprzyjają rozwojowi subkultur przestępczych i ułatwiają utrzymanie spójności takich organizacji. Utrudniają także – jeśli nie uniemożliwiają – sprawowanie właściwej kontroli przez personel penitencjarny; ścisłej rzecz ujmując, w razie niepokojów w zakładzie karnym trudno uniknąć zaangażowania pomocy o znacznej sile. W systemie dużych cel wieloosobowych właściwe kwaterowanie poszczególnych osadzonych, oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i potrzeb, staje się zadaniem prawie niemożliwym. Wskazane wyżej problemy zwiększają się jeszcze, gdy przekroczono rozsądny poziom wypełnienia tych cel; poza tym w takiej sytuacji łatwiej o znaczne pogorszenie panujących warunków na skutek przeciążenia wspólnych urządzeń, takich jak umywalki czy toalety, a także niewystarczającej wentylacji⁶⁹. Ponadto, zgodnie z zasadą 19.3. Europejskich Reguł Więziennych⁷⁰ więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność. Podobnie przyjęto we Wzorcowych Regułach Minimum Postępowania z Więźniami⁷¹ stanowiąc w regule 12, iż urządzenia sanitarne będą odpowiednio*

⁶⁹ Patrz: § 29 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001)16].

⁷⁰ Rekomendacja Rec(2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów.

⁷¹ Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami, przyjęte w Genewie w 1955 r. przez Pierwszy Kongres Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zapobiegania Przeszłości i Postępowania ze Sprawcami Przeszłości oraz zaaprobowane przez Radę Gospodarcą i Społeczną w rezolucji 663 C (XXIV) z dnia 31 lipca 1957 r. i 2076 (LXII) z dnia 13 maja 1977 r.

do zapewnienia każdemu więźniowi możliwości zaspokojenia potrzeb naturalnych w czysty i przyzwoity sposób. Przywołane powyżej standardy międzynarodowe uznawane są za pewne minimum warunków uznawanych za możliwe do przyjęcia przez państwa członkowskie Rady Europy oraz Narody Zjednoczone. **W ocenie przedstawicieli Mechanizmu wyodrębnienie jednej toalety dla 15-stu osób nie umożliwi osobie pozbawionej wolności załatwienia potrzeby fizjologicznej w każdym czasie, co więcej może stanowić źródło konfliktów między współosadzonymi.** Trudno też zgodzić się, iż wszystkim osadzonym przebywającym w jednostce zapewniono równe prawo dostępu do urządzeń sanitarnych, skoro w jednej z cel przypada jedna toaleta na 3 osoby, w innej zaś jedna na 15 osadzonych. Do dużego przeciążenia urządzeń sanitarnych dochodzi szczególnie w godzinach rannych, co powoduje, że część osadzonych zawsze zmuszona jest do długiego oczekiwania na możliwość skorzystania z toalety. Mechanizm każdorazowo zalecał zapewnienie odpowiednich warunków sanitarnych w tych celach.

W wizytowanych jednostkach wszystkie cele były skanalizowane, w niektórych pawilonach doprowadzona była również ciepła woda. Jednakże, nie wszystkie cele mieszkalne posiadały zabudowany kącik sanitarny (ZK Sieradz, ZK Płock, ZK Nowy Wiśnicz). **W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, w przypadku braku możliwości zapewnienia w celi mieszkalnej pomieszczeń sanitarnych, które respektują prywatność, pojemność tej celi powinna zostać zmniejszona, tak aby pełniła funkcję celi jednoosobowej.** Zgodnie z linią orzecniczą Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁷² zaznaczyć należy, że korzystanie z otwartego kącika sanitarnego w sytuacji, gdy w celi przebywa więcej niż jeden osadzony, może zostać uznane za poniżające traktowanie.

W kwestii stworzonych przez administrację jednostek możliwości utrzymania higieny osobistej, część osób pozbawionych wolności podnosiła potrzebę zwiększenia częstotliwości kąpieli oraz słabej jakości wydawanych im środków higienicznych. Należy zauważyć w tym miejscu, że Europejskie Reguły Więzienne⁷³ stanowią iż: *tworzy się odpowiednie pomieszczenia, tak aby każdy więzień mógł wykąpać się lub wziąć prysznic w temperaturze stosownej do klimatu, w miarę możliwości codziennie, lecz przynajmniej dwa razy w tygodniu (lub w razie potrzeby częściej) w interesie ogólnej higieny* (Reguła 19.4). Także ustawodawstwo krajowe nie ogranicza liczby kąpieli w tygodniu do jednej, pozostawiając w tym względzie możliwość ustalenia ich częstotliwości dyrektorom jednostek penitencjarnych⁷⁴. W związku z powyższym, KMP stoi na stanowisku, iż częstotliwość kąpieli w jednostkach penitencjarnych powinna zostać zwiększona.

We wszystkich jednostkach penitencjarnych Mechanizm stwierdził także brak drabinek i zabezpieczeń łóżek piętrowych. **W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji ich brak może przyczynić się do upadków i spowodować ewentualne**

⁷² Sprawa Peers przeciwko Grecji, skarga nr 28524/95.

⁷³ Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych.

⁷⁴ Patrz: § 30 pkt. 3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. z 2003 r. Nr 152, poz. 1493).

uszkodzenia ciała osób, które wchodzą na łóżka korzystając z dostępnych, a nieprzystosowanych do tego mebli lub próbując na nie wskoczyć.

W zakresie warunków bytowych analizowano również kwestię dostosowania jednostek penitencjarnych do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Generalnie, wizytowane jednostki nie były dostosowane (ZK Nowy Wiśnicz, AŚ Grójec, ZK Łupków, ZK Jasło, ZK Sieradz, ZK Wadowice, ZK Uherce Mineralne, AŚ Olsztyn), jednakże w części z nich wydzielone zostały cele przystosowane dla osadzonych niepełnosprawnych (AŚ Grójec, ZK Sieradz). Przystosowanie to ograniczało się jednak do celi, w której znajdował się kącik sanitarny przeznaczony dla osoby poruszającej się na wózku i do miejsca w łazni dostosowanego do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Nie było ułatwień w pokonywaniu schodów wiodących do poszczególnych pomieszczeń, jak i nie zapewniono odpowiedniej szerokości wejść i drzwi. Tymczasem Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu w orzeczeniu z 2006 r. w sprawie Vincent przeciwko Francji⁷⁵ uznał, że osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest poniżającym traktowaniem w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. W związku z powyższym Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo zalecał dostosowanie infrastruktury jednostek penitencjarnych do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

W udzielonych Mechanizmowi odpowiedziach, Dyrektorzy wizytowanych jednostek wskazywali, iż przeprowadzenie niezbędnych remontów uzależnione jest od otrzymanych na ten cel środków finansowych. Jednakże w planach działania każdej jednostki ujęto rekomendowane przez KMP remonty.

W kwestii dostosowania jednostek do potrzeb osób z niepełnosprawnością, dyrektorzy wszystkich jednostek, którym to zalecono poinformowali Mechanizm, że brak środków finansowych nie pozwolił na wdrożenie rozwiązań ułatwiających poruszanie się osobom niepełnosprawnym oraz odpowiednie wyposażenie celi. Jednakże wyjaśnili, że dostosowanie infrastruktury do potrzeb osoby niepełnosprawnej zostało zaplanowane do realizacji w 2012 roku. Dyrektor ZK w Uhercach Mineralnych poinformował KMP, że w podległej mu jednostce wydzielona jest cela dla osób niepełnosprawnych z wyodrębnionym stanowiskiem kąpieli, zaś wejście do budynku wyposażone jest w podjazd dla wózków inwalidzkich. W ZK w Łupkowie, zgodnie z odpowiedzią dyrektora, osadzeni niepełnosprawni kierowani są do podległego mu Oddziału Zewnętrznego w Moszczańcu, w którym znajduje się cela dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Podobne rozwiązanie przyjęto w Areszcie Śledczym w Olsztynie. Zgodnie z wyjaśnieniem dyrektora, osadzony niepełnosprawny, po wyrażeniu zgody Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej na odstępstwo od rejonizacji, transportowany jest do Zakładu Karnego w Barczewie, posiadającego celę mieszkalną w pełni dostosowaną do pobytu osób z niepełnosprawnością.

---

⁷⁵ Skarga nr 6253/03.

Ponadto wszyscy dyrektorzy wskazali, że wyposażenie łóżek piętrowych w drabinki i odpowiednie zabezpieczenia nastąpi po otrzymaniu na ten cel odpowiednich środków finansowych od organów nadrzędnych.

Dyrektorzy AŚ w Grójcu i ZK w Nowym Wiśniczu wskazali, iż osadzenie skazanych w celach przejściowych oraz izb chorych odbywa się zgodnie z ich przeznaczeniem oraz przepisami prawa, zaś zasady sporządzania danych statystycznych, w tym pojemności jednostek, określa Centralny Zarząd Służby Więziennej.

Mechanizm zalecił:

- **ograniczenie czasu umieszczania osób pozbawionych wolności w celach przejściowych do okresu niezbędnego, który nie będzie przekraczać 14 dni,**
- **potraktowanie izb chorych zgodnie z przeznaczeniem, wyłączając je z listy cel branych pod uwagę przy stwierdzaniu występowania lub braku przeludnienia,**
- **zapewnienie w trybie pilnym osadzonym odpowiednich warunków bytowych, zgodnych z przepisami prawa krajowego oraz uznawanymi w tym zakresie standardami międzynarodowymi lub wyłączenie pawilonów mieszkalnych z użytkowania,**
- **zapewnienie odpowiednich warunków sanitarno-higienicznych w celach kilkunastoosobowych,**
- **przystosowanie cel mieszkalnych do potrzeb osoby niepełnosprawnej,**
- **wyposażenie łóżek piętrowych w drabinki i zabezpieczenia lub dokonanie wymiany łóżek na inne, o konstrukcji gwarantującej bezpieczeństwo osadzonych,**
- **zwiększenie częstotliwości kąpieli.**

2.2. Pomieszczenia dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia w jednostkach organizacyjnych Policji

Pomieszczenia dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia (dalej: PdOZ, Izba) to specjalnie wydzielone części jednostek organizacyjnych Policji, odpowiednio usytuowane, wyposażone i chronione, w których w wyodrębnionych pokojach umieszczane są osoby zatrzymane i doprowadzone w celu wytrzeźwienia.

Odnosząc się do zaleceń Rzecznika Praw Obywatelskich, pełniącego funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji⁷⁶, sformułowanych w odniesieniu do pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia zwizytowanych w 2010 r., Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w piśmie z dnia 31 października 2011 r.⁷⁷ zauważył, iż wnioski przedstawicieli KMP wypływające z wizytacji PdOZ wychodzą poza

⁷⁶ Dalej: KMP lub Mechanizm.

⁷⁷ DAiN-VI-5017-43-1-11.

regulacje prawa krajowego. Minister, analizując ocenę KMP poszczególnych aspektów związanych z funkcjonowaniem PdOZ (warunki bytowe, prawo do opieki medycznej, prawo do informacji o przysługujących prawach, prawo osoby zatrzymanej do powiadomienia osób bliskich o zatrzymaniu) zwrócił uwagę, że zalecenia KMP są nieuzasadnione na gruncie obowiązujących norm. Zarówno postępowanie funkcjonariuszy pełniących służbę w PdOZ, jak i sama organizacja pomieszczeń czynią, zdaniem Ministra, zadość obowiązującym przepisom prawa. Odpowiadając na stanowisko Ministra, Krajowy Mechanizm Prewencji w piśmie z dnia 4 grudnia 2011 r.⁷⁸, przypomniał, że jako organ posiadający kompetencje wynikające z aktów prawa międzynarodowego, formułując wnioski powizytacyjne, opiera się nie tylko na prawodawstwie krajowym, lecz przede wszystkim na normach i standardach międzynarodowych odnoszących się do miejsc zatrzymań objętych jego wizytacjami. Podzielając stanowisko Ministra odnośnie potrzeby każdorazowego oddzielania obowiązków spoczywających na funkcjonariuszach Policji dokonujących zatrzymania osoby (pouczenie o prawa do wniesienia zażalenia na zatrzymanie, prawie do kontaktu z adwokatem, prawie do żądania powiadomienia osoby bliskiej o fakcie zatrzymania) od obowiązków funkcjonariuszy wynikających z pełnienia służby w PdOZ (pouczenie o prawach i obowiązkach wynikających z umieszczenia w PdOZ, pouczenie o wyposażeniu Izby w monitoring, umożliwienie realizacji praw związanych z faktem zatrzymania), Krajowy Mechanizm Prewencji poinformował Ministra o przyjęciu takiego rozróżnienia podczas przeprowadzanych wizytacji oraz formułowanych w ich rezultacie zaleceń.

W 2011 r. pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji przeprowadzili wizytacje 27 pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia⁷⁹. W porównaniu z ubiegłymi latami działania Mechanizmu, zauważalny był w 2011 roku wzrost świadomości prawnej w wizytowanych jednostkach Policji, co do roli i kompetencji KMP, wyrażający się w praktyce zdecydowanie krótszym oczekiwaniem pracowników Mechanizmu na wpuszczenie na teren PdOZ.

Problemem zidentyfikowanym w trakcie wizytacji był brak procedury działania funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w PdOZ w sytuacjach zagrożenia życia lub zdrowia członków KMP podczas przeprowadzania przez nich rozmów na osobności z zatrzymanymi przebywającymi w pomieszczeniach w trakcie wizytacji. Owa luka prawna sprawia, iż Policjanci pełniący służbę w PdOZ w trakcie wizytacji, uprzedzają każdorazowo pracowników KMP o ryzyku związanym z odbywaniem rozmów z zatrzymanymi w warunkach wyłączających obecność osób trzecich. Pomimo zapewnień czynionych ze strony pracowników Mechanizmu, że prowadzenie takich rozmów stanowi immanentną część każdej

⁷⁸ RPO-R-071-32-11.

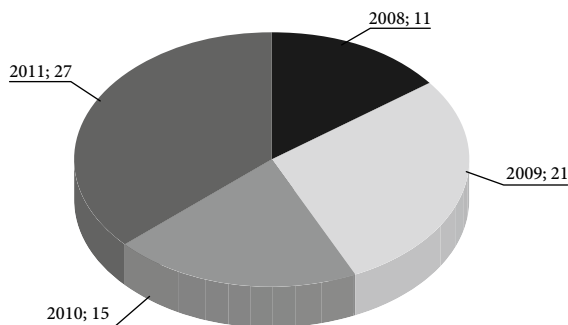
⁷⁹ PdOZ przy Komisariacie Policji Poznań-Stare Miasto, PdOZ w Oleśnie, PdOZ w Zwoleniu, PdOZ w Grodzisku Mazowieckim, PdOZ w Żyrardowie, PdOZ w Tarnowie, PdOZ w Oleśnicy PdOZ w Sochaczewie, PdOZ w Kaliszu, PdOZ w Ostrowie Wielkopolskim, PdOZ w Zawierciu, PdOZ w Oławie, PdOZ w Elblągu, PdOZ w Katowicach, PdOZ w Bydgoszczy, PdOZ w Grudziądzu, PdOZ w Sławnie, PdOZ w Słupsku, PdOZ w Drawsku Pomorskim, PdOZ w Gorzowie Wielkopolskim, PdOZ w Kętrzynie, PdOZ w Chojnicach, PdOZ w Ustrzykach Dolnych, PdOZ w Sanoku, PdOZ w Lublinie, PdOZ Warszawa VI, PdOZ w Łodzi.

wizytacji i każdy z członków KMP jest przygotowany do ich odbywania, funkcjonariusze czują się w obowiązku uprzedzać każdorazowo przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji o ewentualnych niepożądanych skutkach takich rozmów. Takie działania przedłużają zaś w praktyce część wizytacji polegającą na przeprowadzaniu rozmów z osobami zatrzymanymi przebywającymi w PdOZ.

Czynności dokonane w ramach wizytacji prewencyjnych Mechanizmu w 2011 r., wykazały zróżnicowanie w zakresie podstawowych aspektów pobytu w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia. Weryfikacja stanu warunków socjalno-bytowych oraz sfery praw i obowiązków osób zatrzymanych i umieszczonych w PdOZ czyniona była w zdecydowanej większości placówek w oparciu o ogląd pomieszczeń oraz rozmowy z osobami zatrzymanymi w warunkach wyłączających obecność policjantów. W 9 Izbach⁸⁰, ze względu na brak osób zatrzymanych w pomieszczeniach, wizytacje przedstawicieli KMP ograniczyły się do lustracji stanu PdOZ oraz rozmów z jego personelem.

Wykres 3. Liczba wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji w Pomieszczeniach dla osób zatrzymanych w jednostkach Policji w latach 2008–2011 r.

a) Traktowanie

Badając newralgiczne z punktu widzenia działalności KMP zagadnienie, jakim jest traktowanie osób umieszczonych w PdOZ przez ich personel, przedstawiciele Mechanizmu ustalają każdorazowo jego cztery zasadnicze filary, a mianowicie – stosowanie środków przymusu bezpośredniego, przeprowadzanie kontroli osobistych osób zatrzymanych, dokonywanie systematycznych kontroli stanu osób zatrzymanych oraz traktowanie *sensu stricte* przez funkcjonariuszy pełniących służbę w PdOZ. Podczas wizytacji Krajowy Mechanizm Prewencji nie bada wydarzeń nadzwyczajnych, które miały miejsce w wizytowa-

⁸⁰ PdOZ: Olesno, Oleśnica, Zawiercie, Oława, Sławno, Drawsko Pom., Kętrzyn, Chojnice, Ustrzyki Dolne.

nych Izbach. Postępowania wyjaśniające w takich przypadkach prowadzone są przez jeden z zespołów merytorycznych działających w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich⁸¹.

Mimo iż obowiązujące przepisy nie nakładają obowiązku prowadzenia odrębnej dokumentacji w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego, prowadzenie tego typu rejestru, zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji, ułatwi analizowanie przypadków stosowania takich środków pod kątem przestrzegania procedur związanych z przesłankami oraz sposobem ich zastosowania.

W związku z brakiem wspomnianego rejestru, ustalanie liczby oraz rodzaju środków przymusu bezpośredniego stosowanych w PdOZ następuje w wyniku analizy książek przebiegu służby oraz na podstawie informacji przekazywanych Mechanizmowi przez władze wizytowanych jednostek. W trakcie przeprowadzanych wizytacji, w PdOZ nie przebywały osoby zatrzymane, wobec których stosowano środki przymusu bezpośredniego. Przedstawiciele Mechanizmu nie mieli zatem możliwości uzyskania informacji od osób, wobec których stosowane były takie środki. W 2011 r. ich zastosowanie odnotowano w 7 zwizytowanych jednostkach⁸². Przedstawiciele KMP badając przedmiotową kwestię nie ujawnili stosowania środków nieznanymi ustawie⁸³.

Krajowy Mechanizm Prewencji sprawdza także każdorazowo sposób przeprowadzania kontroli osobistych osób umieszczanych w Izbach (miejsce kontroli oraz personel odpowiedzialny za wykonanie tej czynności). **Mechanizm podziela w tej kwestii stanowisko Komitetu Zapobiegania Torturom (CPT)** zgodnie z którym *Osoby pozbawione wolności – niezależnie od wieku – powinny być przeszukiwane jedynie przez personel tej samej płci, a ponadto każde przeszukiwanie, które wymaga rozebrania się osoby przeszukiwanej, powinno być wykonywane poza zasięgiem wzroku personelu dozoru płci przeciwnej. Zróżnicowanie personelu pod względem płci to kolejne zabezpieczenie przed złym traktowaniem w miejscach pozbawienia wolności. Obecność personelu zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej może mieć korzystny wpływ tak w sensie etosu opiekuńczego, jak i w sprzyjaniu poczuciu normalności w miejscu pozbawienia wolności. Zróżnicowanie personelu pod względem płci pozwala także na właściwe rozlokowanie personelu przy wykonywaniu zadań drażliwych, takich jak przeszukiwanie*.⁸⁴ Nieprawidłowości związane z miejscem przeprowadzania kontroli osobistej polegające na braku gwarancji nieobecności osób postronnych oraz możliwości zapoznania się z przebiegiem kontroli odnotowano w 8 PdOZ⁸⁵. Zły dobór miejsca do przeprowadzania kontroli osobistej polegał w praktyce na korzystaniu z pomieszczenia monitorowanego⁸⁶ lub też z pomieszczenia przechodniego (korytarze, przedsionki) dostępnego dla osób postronnych⁸⁷. Wśród placówek, w których odnotowano nieprawidłowości

⁸¹ Wydział Karnego Postępowania Wykonawczego w Zespole Prawa Karnego.

⁸² PdOZ: Olesno, Żyrardów, Tarnów, Bydgoszcz, Drawsko Pom., Kętrzyn, Łódź.

⁸³ Do najczęściej stosowanych należy kaftan bezpieczeństwa oraz użycie siły fizycznej.

⁸⁴ Patrz: § 26 Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12].

⁸⁵ PdOZ: Tarnów, Kalisz, Grudziądz, Sławno, Gorzów Wlkp., Lublin, Chojnice, Kętrzyn.

⁸⁶ PdOZ: Kalisz, Sławno, Lublin.

⁸⁷ PdOZ: Tarnów, Grudziądz, Gorzów Wlkp.

w zakresie kontroli osobistej osób zatrzymanych znajdują się PdOZ w Chojnicach oraz PdOZ w Kętrzynie, w których dodatkowo czynność kontroli przeprowadzana była przez osoby odmiennej płci niż osoba zatrzymana. W opinii funkcjonariuszy pełniących służbę w pierwszej z jednostek, przesłanką konwalidującą skrytykowaną przez KMP praktykę, jest przeprowadzanie kontroli osobistej osób płci żeńskiej przez dwóch funkcjonariuszy Policji płci męskiej w celu skuteczniejszej obrony w razie ewentualnych oskarżeń osoby zatrzymanej o molestowanie. Zdaniem Mechanizmu takie wyjaśnienie jest nie do przyjęcia.

W celu weryfikacji zgodności wpisów zamieszczanych w książce przebiegu służby potwierdzających dokonywanie przez funkcjonariuszy w PdOZ kontroli stanu osób zatrzymanych przez wizjery w drzwiach pokoi, w których przebywają, przedstawiciele KMP posiłowali się nagraniami z monitoringu. Zgodnie z brzmieniem § 13 zarządzenia Komendanta Głównego Policji nr 1061 z dnia 2 września 2009 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań w pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych i doprowadzonych w celu wytrzeźwienia⁸⁸ funkcjonariusze pełniący służbę w PdOZ mają obowiązek kontrolowania zachowania osób zatrzymanych nie rzadziej niż co 30 minut lub nie rzadziej niż co godzinę, jeśli Izba jest wyposażona w monitoring. W związku z faktem, iż 7 jednostek nie posiadało w czasie wizytacji urzędzenia do monitoringu lub do archiwizacji nagrania z monitoringu⁸⁹, porównanie treści wpisów zawartych w książce przebiegu służby z nagraniami z monitoringu nie było możliwe. W 3 innych PdOZ ujawniono rozbieżności pomiędzy godziną kontroli pokoi dla zatrzymanych odnotowaną w książce przebiegu służby, a nagraniami z monitoringu mającymi potwierdzić realizację wspomnianej kontroli⁹⁰. W odniesieniu do tych jednostek, Mechanizm zalecił bezwzględne przestrzeganie obowiązku kontroli zachowania osób zatrzymanych i umieszczonych w PdOZ.

W PdOZ Warszawa VI, analiza książki przebiegu służby wykazała brak dokonywania kontroli stanu osób zatrzymanych w porze nocnej. Z informacji przekazanych przez policjantów przedstawicielom KMP wynikało, że w związku z brakiem oświetlenia nocnego umożliwiającego nadzór zachowania osób zatrzymanych przez wizjer w drzwiach, kontrola ich stanu wiązałaby się nieodłącznie z koniecznością zapalenia oświetlenia w pokojach, która to czynność zakłócałaby w praktyce ciszę nocną. W związku z ujawnioną sytuacją KMP zalecił niezwłoczne zaprzestanie niewłaściwej praktyki oraz wyposażenie poszczególnych pokoi dla zatrzymanych w oświetlenie nocne umożliwiające bezpośredni nadzór nad zatrzymanymi w porze nocnej.

Traktowanie osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy pełniących służbę w PdOZ rozumiane w ścisłym tego słowa znaczeniu, Krajowy Mechanizm Prewencji ogólnie ocenił dobrze. Niemniej jednak przedstawiciele KMP odebrali od zatrzymanych, z którymi rozmawiali uwagi dotyczące traktowania przez personel PdOZ w trakcie wizytacji Izb

⁸⁸ Dz. Urz. KGP nr 12, poz. 56.

⁸⁹ PdOZ Poznań-Stare Miasto nie posiada monitoringu; PdOZ: Olesno, Zwoleń, Sochaczew, Zawiercie, Chojnice, Drawsko Pom. – monitoring bez możliwości archiwizacji nagrań.

⁹⁰ PdOZ: Ostrów Wlkp., Drawsko Pom., Kętrzyn.

w Grudziądzu oraz w Warszawie VI. Zatrzymani z pierwszej jednostki, którzy przebywali w niej w przeszłości wskazywali, że sposób traktowania zależy od członków personelu Izby obecnych w danym dniu. Jako przykłady uciążliwości mających świadczyć o niewłaściwym traktowaniu podawali długi czas oczekiwania na sygnalizowaną wielokrotnie potrzebę skorzystania z toalety. Z kolei zatrzymani, z którymi pracownicy KMP rozmawiali w PdOZ Warszawa VI żalili się na długotrwałość czynności związanych z ich przyjmowaniem do PdOZ, w czasie których pozostając w poczekalni wyodrębnionej za pomocą krat i bez miejsc do siedzenia, pozbawieni byli możliwości zaspokojenia głodu i pragnienia. Jeden z nich dodał, iż w trakcie oczekiwania we wspomnianej poczekalni, stanowił ofiarę drwin obecnych w niej policjantów. Odnosząc się do powyższych sygnałów świadczących o niewłaściwym traktowaniu osób zatrzymanych w PdOZ Grudziądz oraz Warszawa VI, władze zwierzchnie jednostek, w których funkcjonują te pomieszczenia, poinformowały Krajowy Mechanizm Prewencji odpowiednio o: przeprowadzeniu szkolenia z zakresu komunikacji interpersonalnej dla funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w PdOZ oraz o stałym monitorowaniu realizacji obowiązku przestrzegania przez funkcjonariuszy godności osób zatrzymanych.

Jeden z zatrzymanych, przebywający w PdOZ w Łodzi, w trakcie rozmowy z przedstawicielami Mechanizmu poinformował ich jednakże o **naruszeniu nietykalności cielesnej przez funkcjonariuszy Policji, którzy dokonali jego zatrzymania**. Opisane przez zatrzymanego zdarzenie zostało przedstawione w podobny sposób, przez innego zatrzymanego, z którymi rozmawiali pracownicy KMP w trakcie wizytacji Izby. Z jego relacji wynikało, że był świadkiem przekroczenia uprawnień przez Policjantów, którzy spoliczkowali zatrzymanego. Mając na uwadze fakt, iż obie osoby zatrzymane podały podobny opis zajścia przebywając w osobnych pokojach, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji, po uzyskaniu zgody pokrzywdzonego zatrzymanego, złożyli zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa do właściwej miejscowo jednostki prokuratury⁹¹. Sprawa pozostaje w toku.

W trakcie wizytacji pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia w KMP w Kaliszu, przedstawiciele Mechanizmu spotkali się z praktyką polegającą na przebieraniu wszystkich osób doprowadzonych w celu wytrzeźwienia⁹² oraz odbieraniu obuwia osobom umieszczanym w Izbie wbrew ich woli. Należy podkreślić, iż Krajowy Mechanizm Prewencji nie neguje stosowania zmiany odzieży wobec osób umieszczanych w PdOZ, jeśli konieczność takiej zmiany podyktowana jest względami higienicznymi lub względami bezpieczeństwa. Nie zgadza się jednakże na przebieranie wszystkich osób umieszczanych w Izbach, bez względu na to czy istnieją przesłanki pozbawiania prywatnego ubrania. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż co do zasady, zgodnie z § 10 pkt 1 załącznika do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 października 2008 r. w sprawie pomieszczeń w jednostkach organizacyjnych Policji przeznaczonych

⁹¹ RPO-689856-VII-720.6/11.

⁹² Osoby takie przebywały w PdOZ w samej bieliznie.

dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia oraz regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach⁹³, osoba zatrzymana lub doprowadzona w celu wytrzeźwienia, przebywająca w pomieszczeniu korzysta z własnej odzieży, bielizny i obuwia. Wskazać również należy, iż zatrzymanym, zgodnie z § 7 ust. 2 pkt 2c wspomnianego załącznika odbiera się sznurowadła, nie zaś obuwie. Wobec niesatysfakcjonującej odpowiedzi Komendanta Miejskiego Policji z dnia 2 czerwca 2011 r., który zaprzeczył stosowaniu wobec wszystkich osób nietrzeźwych zaobserwowanej przez przedstawicieli Mechanizmu praktyki, Krajowy Mechanizm Prewencji zwrócił się w opisanym sprawie do Wielkopolskiego Komendanta Wojewódzkiego Policji w Poznaniu. W udzielonej odpowiedzi z dnia 19 sierpnia 2011 r. Komendant zapewnił o podjęciu działań zmierzających do zakupu odzieży zastępczej dla wymagających jej osób doprowadzonych w celu wytrzeźwienia do PdOZ w Kaliszu.

W niektórych jednostkach, zatrzymani, z którymi rozmawiali przedstawiciele Mechanizmu podnosili brak możliwości realizacji uprawnienia do dokonania zakupów artykułów higienicznych i tytoniowych za środki pieniężne posiadane w depozycie (PdOZ: Poznań-Stare Miasto, Żyrardów, Grudziądz, Warszawa VI). W ocenie Mechanizmu weryfikacja realizacji opisanego uprawnienia jest ważna ze względu na dynamiczny charakter zatrzymania i związany z tym brak czasu na skompletowanie przez osobę zatrzymywaną przyborów toaletowych czy zakup papierosów i prasy.

Analizując odpowiedzi władz poszczególnych Komend, w zakresie dotyczącym zaleceń Mechanizmu związanych z szeroko rozumianym traktowaniem uznać należy, iż realizacja rekomendacji KMP ma charakter priorytetowy. Komendanci przypominali funkcjonariuszom PdOZ o treści obowiązków spoczywających na nich w związku z pełnieniem służby w tych pomieszczeniach. Odnośnie wyposażenia Izb w monitoring wizyjny lub urządzenie do archiwizacji nagrań z monitoringu, kierownictwa wizytowanych jednostek podzielały zasadność zaleceń Mechanizmu zobowiązując się do ich uwzględnienia w planowaniu wydatków związanych z funkcjonowaniem pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia. Władze poszczególnych zwizytowanych PdOZ zdają sobie sprawę z istniejącego problemu z dokonywaniem zakupów artykułów higienicznych oraz tytoniowych ze środków finansowych, które posiada osoba zatrzymana w depozycie. Jako przyczynę takiego stanu rzeczy wskazywały na niedostateczną obsługę etatową w PdOZ. Niemniej jednak zobowiązywały się do dokonywania takich zakupów w miarę posiadanych możliwości.

W wyniku wizytacji Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **przypomnienie przez władze zwierzchnie jednostek Policji, w których funkcjonują PdOZ, funkcjonariuszom Policji pełniącym w nich służbę o obowiązku bezwzględnego respektowania godności osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia,**

⁹³ Dz.U. z 2008 r. Nr 192, poz. 1187 ze zm.

- stworzenie rejestru środków przymusu bezpośredniego stosowanych w PdOZ,
- bezwzględne przestrzeganie przez funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w PdOZ obowiązku przeprowadzania kontroli osobistych osób zatrzymanych przez osoby tej samej płci co kontrolowani,
- przeprowadzanie kontroli osobistych osób zatrzymanych i umieszczonych w PdOZ w pomieszczeniach niemonitorowanych oraz gwarantujących brak obecności osób postronnych,
- bezwzględne przestrzeganie przez funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w PdOZ obowiązku przeprowadzania systematycznych kontroli zachowania osób umieszczonych w PdOZ nie rzadziej niż co 30 minut lub nie rzadziej niż co godzinę (w przypadku wyposażenia Izby w monitoring),
- zaprzestanie praktyki polegającej na rozbieraniu wszystkich osób doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, wbrew ich woli;
- przestrzeganie praw osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia do pozostawiania w trakcie pobytu w Izbie we własnej odzieży i obuwiu, w sytuacjach, w których pozostawienie prywatnej odzieży nie zagraża bezpieczeństwu osoby zatrzymanej i osób trzecich oraz nie stanowi zagrożenia epidemiologicznego;
- umożliwianie osobom zatrzymanym i umieszczonym w PdOZ realizacji prawa do dokonywania zakupów z własnych środków pieniężnych wyrobów tytoniowych, środków do utrzymania higieny osobistej oraz prasy.

b) Prawo do opieki medycznej

W trakcie wizytacji pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji nie stwierdzili naruszeń w zakresie realizacji prawa osób zatrzymanych do dostępu do lekarza. Osoby zatrzymane i umieszczane w PdOZ, spełniające jednocześnie przesłanki określone przepisami warunkujące przeprowadzenie badania lekarskiego były poddawane każdorazowo badaniom. Badania te wykonywane były przez lekarzy pogotowia ratunkowego, z którymi komendy zawarły umowy na tego typu świadczenia medyczne.

Niemniej jednak, pomimo bezsprzecznie zgodnej z ustawodawstwem krajowym praktyki stosowanej w omawianej kwestii przez zdecydowaną większość zwizytowanych jednostek, podkreślić należy, iż zgodnie ze stanowiskiem KMP, **badaniu wstępnemu przed umieszczeniem w PdOZ powinny być poddawane wszystkie osoby zatrzymane**. Przyjęcie takiego rozwiązania wychodzi naprzeciw normom międzynarodowym dotyczącym dostępu do opieki medycznej w trakcie pozbawienia wolności. Warto tu wskazać chociażby na Zbiór zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia: *Osobie aresztowanej lub uwięzionej, tak szybko po przyjęciu do miejsca aresztowania lub uwięzienia, jak będzie to możliwe, zostanie zaproponowane odpowiednie badanie lekarskie, a później, kiedy będzie to potrzebne, zapewniona*

*opieka medyczna i leczenie. Opieka medyczna i leczenie zostaną zapewnione bezpłatnie (Zasada 24)*⁹⁴.

Z praktyką poddawania badaniom lekarskim wszystkich osób umieszczanych w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, przedstawiciele KMP spotkali się w PdOZ w Lublinie. Jej stosowanie w opinii KMP zasługuje tym bardziej na uznanie, iż pokazuje, że objęcie badaniami wstępnymi wszystkich osób zatrzymanych jest możliwe nawet bez wyraźnego unormowania prawnego regulującego tę kwestię. **Jako swego rodzaju działanie pionierskie, praktyka lubelska wskazywana jest przez KMP jako wzorowa i polecana do wdrażania w innych placówkach.**

W trakcie badania dostępu do opieki medycznej osób przebywających w PdOZ, przedstawiciele KMP weryfikują sposób udzielania świadczeń medycznych w kontekście obecności podczas nich osób nie wchodzących w skład personelu medycznego (funkcjonariuszy Policji). Mechanizm uznaje, iż obecność takich osób winna być ograniczona do niezbędnych, uzasadnionych okolicznościami, sytuacji w których zachodzi uzasadniona obawa o bezpieczeństwo personelu medycznego, lub ze względu na miejsce udzielania świadczeń zachodzi uzasadniona brakiem odpowiednich zabezpieczeń technicznych obawa ucieczki osoby zatrzymanej. Prezentowany punkt widzenia koresponduje ze stanowiskiem CPT odnoszącym się do omawianej kwestii i zawartym w Dwunastym Raporcie Generalnym CPT, w którym Komitet podkreśla konieczność przeprowadzania badań lekarskich poza zasięgiem wzroku i słuchu personelu niemedycznego⁹⁵. Pracownicy KMP z zadowoleniem odnotowali, że właściwe podejście do obecności funkcjonariusza Policji w trakcie udzielania świadczeń medycznych realizowane jest w dwóch PdOZ – w Bydgoszczy oraz Chojnicach. Zasadą jest w nich, iż funkcjonariusz Policji jest nieobecny podczas badania osoby zatrzymanej.

Zdecydowana większość wizytowanych jednostek, w ocenie KMP, wykazuje dbałość o rzetelne prowadzenie książki wizyt lekarskich dokładając należytej staranności, by wizyty lekarza na terenie PdOZ były dokumentowane właściwie, z podaniem daty, godziny przeprowadzonego badania oraz by zawierały pieczęć i podpis lekarza. W toku wizytacji, pracownicy Mechanizmu ujawnili braki związane z dokonywaniem przez lekarzy wpisów w książkach wizyt lekarskich w 4 PdOZ (Gorzów Wlkp., Sanok, Ustrzyki Dolne, Warszawa VI). Nieprawidłowości dotyczyły braku dat i godzin udzielonych świadczeń medycznych oraz pieczęci osób odpowiedzialnych za nie. Mechanizm stoi na stanowisku, iż punktu widzenia prawa osób zatrzymanych do opieki medycznej w trakcie pobytu w PdOZ, rzetelne dokumentowanie badań przez osoby je przeprowadzające jest niezbędne do oceny jakości opieki medycznej. Elementy takie jak data, godzina oraz pieczęć osoby wykonującej badanie, mają kluczowe znaczenie w przypadku jakichkolwiek powikłań zdrowotnych, które mogą nastąpić po takim badaniu u osób zatrzymanych. Z punktu widzenia Mechanizmu,

⁹⁴ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.

⁹⁵ Patrz: § 42 w [CPT/Inf (2002)15].

jako organu przeprowadzającego wizytacje, zawarcie takich informacji, ułatwia zasadniczo przesłedenie i ocenę jakości świadczeń zdrowotnych udzielanych osobie zatrzymanej w trakcie jej pobytu w PdOZ.

Reakcje zarządzających poszczególnymi jednostkami wobec ujawnionych przez Mechanizm nieprawidłowości w zakresie realizacji prawa zatrzymanych do opieki medycznej należy ocenić pozytywnie. Krajowy Mechanizm Prewencji otrzymał zapewnienia, iż funkcjonariusze pełniący służbę w PdOZ będą zwracać baczniejszą uwagę na rzetelność wpisów dokonywanych w książkach wizyt lekarskich przez badający osoby zatrzymane personel medyczny.

W wyniku wizytacji Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **poddawanie badaniom lekarskim przed umieszczeniem w PdOZ wszystkich osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia,**
- **ograniczenie obecności funkcjonariusza Policji w trakcie udzielania świadczeń medycznych osobie zatrzymanej do sytuacji, w których zachodzi uzasadniona obawa o bezpieczeństwo personelu medycznego lub ze względu na miejsce udzielania świadczeń, zachodzi uzasadniona brakiem odpowiednich zabezpieczeń technicznych obawa ucieczki osoby zatrzymanej,**
- **zwrócenie uwagi przez funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w PdOZ na konieczność rzetelnego dokumentowania przez lekarzy faktu udzielanych osobom zatrzymanym świadczeń medycznych.**

c) Prawo do informacji o przysługujących prawach

Omawiając wnioski płynące z weryfikacji znajomości praw osób zatrzymanych, czynionej w oparciu o informacje przekazane pracownikom Krajowego Mechanizmu Prewencji przez osoby zatrzymane obecne w pomieszczeniach w trakcie przeprowadzonych wizytacji, Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, iż w dalszym ciągu, w zdecydowanej większości zwizytowanych w 2011 r. pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia istnieje problem zapoznawania się przez osoby umieszczane w Izbach z treścią Regulaminu pobytu osób umieszczonych w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia. Spośród 27 jednostek, nieprawidłowości związane z realizacją omawianego uprawnienia Mechanizm odnotował aż w 25 placówkach Policji.

W oparciu o dokonane czynności, przedstawiciele Mechanizmu ustalili, iż osoby zatrzymane miały możliwość zapoznania się z treścią Regulaminu pobytu w jednostce jedynie w momencie przyjmowania do pomieszczenia. Regulamin był również wywieszany w miejscach uniemożliwiających zatrzymanym zapoznanie się z jego treścią (pokój dyżurnego, korytarz Izby, pokój depozytów).

Z uwagi na stres, który niejednokrotnie towarzyszy osobom zatrzymanym w momencie umieszczania w PdOZ, negatywnie wpływający na możliwość skupienia,

percepcję i ocenę sytuacji, KMP zaleca, aby każdemu pozbawionemu wolności umożliwić stały dostęp do regulaminu. Powinien on znajdować się w ogólnodostępnym i widocznym dla zatrzymanych miejscu, tak by wgląd do niego nie był uzależniony od decyzji funkcjonariuszy Policji lub innych czynników. W opinii KMP najlepszym miejscem do ekspozycji regulaminu są pokoje dla zatrzymanych.

Z praktyką polegającą na wywieszeniu kopii Regulaminu na wewnętrznej stronie drzwi pokoi dla zatrzymanych, przedstawiciele KMP zetknęli się w PdOZ Warszawa VI. Równie skuteczna forma udostępnienia jego treści została opracowana w PdOZ w Elblągu, gdzie Regulamin wydawany jest każdorazowo osobom zatrzymanym do pokoi, w których zostają umieszczeni.

Odnośnie tekstów Regulaminu w językach obcych, przedstawiciele KMP odnotowali ich brak tylko w jednej z wizytowanych jednostek (PdOZ Ustrzyki Dolne). Pozostałe dysponowały wersjami tłumaczeń opracowanymi przez **Wydział Konwojowy Biura Prewencji KGP we współpracy ze Studium Języków Obcych Uniwersytetu Łódzkiego oraz Wydziałem Prewencji KWP w Łodzi**.

Analiza wyników płynących ze sprawdzania omawianej kwestii stanowiła asumpt do skierowania w dniu 12 maja 2011 r. wystąpienia generalnego Rzecznika Praw Obywatelskich do Komendanta Głównego Policji⁹⁶. W odpowiedzi z dnia 16 czerwca 2011 r.⁹⁷, Komendant zapewnił RPO, iż zmiana sposobu udostępniania Regulaminu osobom zatrzymanym stanowić będzie jedną ze zmian podczas najbliższych prac legislacyjnych związanych z nowelizacją rozporządzenia w sprawie pomieszczeń w jednostkach organizacyjnych Policji przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia oraz regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach.

Podczas wizytacji przedstawiciele Mechanizmu ustalili także, że osoby zatrzymane, znajdujące się pod wpływem alkoholu w chwili zatrzymania, nie są informowane o trzech podstawowych prawach, przysługujących im związku z samym faktem zatrzymania, a mianowicie – żądania powiadomienia osób bliskich o fakcie zatrzymania, złożenia zażalenia na zatrzymanie oraz skorzystania z pomocy adwokata. **Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, iż w sytuacjach, w których brak możliwości pouczenia osoby zatrzymanej przez funkcjonariuszy dokonujących jej zatrzymania wynika z jej stanu upojenia alkoholowego, obowiązki pouczenia o przysługujących jej podstawowych prawach, przechodzą na funkcjonariuszy w PdOZ**. Powinni oni dopełnić tego obowiązku niezwłocznie po odzyskaniu możliwości kontaktu werbalnego z zatrzymanym. W przeciwnym razie mielibyśmy do czynienia z brakiem realizacji szeroko rozumianego prawa osób zatrzymanych do informacji na temat przysługujących im praw.

Kończąc omawianie przestrzegania prawa do informacji osób pozbawionych wolności w PdOZ, Krajowy Mechanizm Prewencji przypomina stanowisko CPT zawarte

⁹⁶ RPO-668208– VII-720.6/11.

⁹⁷ EKO-4097/3392/11.

w Dwunastym Raporcie Generalnym, zgodnie z którym *prawa osób pozbawionych wolności nie mają wielkiej wartości, jeżeli osoby zainteresowane nie są świadome, iż przysługują im takie prawa*⁹⁸.

Kierownictwa Izb, w odpowiedziach na raporty powizytacyjne, zobowiązywały się do przypomnienia funkcjonariuszom Policji o bezwzględnej konieczności realizacji obowiązku pouczenia osób zatrzymanych i umieszczanych w PdOZ o prawach przysługujących im w takich sytuacjach.

W wyniku wizytacji Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **bezwzględne przestrzeganie obowiązku informowania osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji dokonujących ich zatrzymania o prawach przysługujących im w związku z tym faktem,**
- **bezwzględne przestrzeganie obowiązku informowania osób zatrzymanych i umieszczonych w PdOZ przez funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w tych pomieszczeniach o prawach przysługujących tym osobom w związku pobytom w PdOZ,**
- **informowanie przez funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w PdOZ osób zatrzymanych i umieszczonych w pomieszczeniach w stanie nietrzeźwości, po odzyskaniu możliwości kontaktu werbalnego z tymi osobami, o prawach przysługujących im w związku z faktem zatrzymania i pobytu w PdOZ,**
- **zmianę sposobu udostępniania osobom umieszczanym w PdOZ treści obowiązującego w nich Regulaminu.**

d) Prawo osoby zatrzymanej do żądania powiadomienia osób bliskich o sytuacji, w której się znajduje

Podczas wizytacji pomieszczeń dla osób zatrzymanych jednostek organizacyjnych Policji, pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji w trakcie rozmów z osobami zatrzymanymi, weryfikowali realizację ich prawa do żądania powiadomienia osób trzecich o fakcie zatrzymania i przebywania w PdOZ. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, ze względu na duży ładunek emocjonalny który niesie ze sobą informacja o zatrzymaniu przekazana osobom bliskim, w pierwszej kolejności należy rozważać możliwość samodzielnej realizacji przysługującego zatrzymanym prawa do powiadomienia osoby trzeciej, zaś tylko w sytuacjach szczególnych prawo to realizować za pośrednictwem funkcjonariuszy Policji.** Podobne stanowisko zajął również ONZ w Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r. w sprawie Zbioru zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia: *Niezwłocznie po zatrzymaniu oraz po każdym przeniesieniu z jednego miejsca aresztowania lub uwięzienia do innego, osoba aresztowana lub uwięziona będzie uprawniona powiadomić,*

⁹⁸ Patrz: § 44 w CPT/Inf (2002)15.

*bądź też domagać się od właściwego organu powiadomienia członków jej rodziny lub innych właściwych osób według swojego wyboru, o jej zatrzymaniu, aresztowaniu lub uwięzieniu, bądź o przeniesieniu i o miejscu, w którym jest przetrzymywana*⁹⁹.

Godnym podkreślenia jest fakt, iż pomimo braku wyraźnego uregulowania możliwości samodzielnego poinformowania osoby bliskiej przez osobę zatrzymaną o fakcie zatrzymania i pobytu w PdOZ, w 4 zwizytowanych placówkach¹⁰⁰, przedstawiciele Mechanizmu odnotowali pożądaną praktykę. W pozostałych jednostkach, realizacja omawianego prawa przebiegała za pośrednictwem funkcjonariuszy Policji. Krajowy Mechanizm Prewencji uważa również, że każda osoba zatrzymana, które wyraziła chęć skorzystania z omawianego prawa za pośrednictwem policjantów, ma także prawa do informacji zwrotnej na temat jego realizacji (czy wskazana przez nią osoba została poinformowana, jaka była jej reakcja). Osoba zatrzymana, z którą przedstawiciele Mechanizmu rozmawiali w PdOZ Poznań-Stare Miasto nie otrzymała informacji zwrotnej od funkcjonariuszy na temat efektu powiadomienia wskazanej przez nią osoby (analogiczny przypadek Mechanizm ujawnił w PdOZ Warszawa VI). Osoba zatrzymana przebywająca w trakcie wizytacji w PdOZ Gorzów Wlkp., przekazała wizytującym, że jej prośba w tym zakresie nie została spełniona.

W wyniku wizytacji Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **zapewnienie samodzielnej realizacji przysługującego zatrzymanym prawa do powiadomienia osoby trzeciej oraz ograniczenie pośrednictwa funkcjonariuszy Policji w tej kwestii do sytuacji szczególnych,**
- **bezwzględne przestrzeganie obowiązku realizacji omawianego prawa przez funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w PdOZ,**
- **przekazywanie osobom zatrzymanym, które wyraziły chęć skorzystania z tego prawa, informacji zwrotnej na temat sposobu jego realizacji przez funkcjonariuszy Policji.**

e) Personel PdOZ

Krajowy Mechanizm Prewencji popierając wszelkie formy doskonalenia funkcjonariuszy bada każdorazowo, czy personel PdOZ ma możliwość nabywania i rozwoju umiejętności niezbędnych do wypełniania zadań związanych ze służbą w PdOZ. Przedstawiciele Mechanizmu zachęcają, by wiedzę w opisanych powyżej obszarach sukcesywnie uaktualniać. Warto zwrócić w tym miejscu uwagę na zalecenie CPT, w którym wskazuje, że *nie ma lepszego gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji (...). CPT kładzie szczególny nacisk na konieczność rozwijania umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej. Funkcjonariusze wyposażeni w określone umiejętności będą w stanie efektywnie wykonywać swoje obowiązki bez dopuszczania*

⁹⁹ Patrz Zasada 16.1 Rezolucji Zgromadzenia ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.

¹⁰⁰ PdOZ: Bydgoszcz, Drawsko Pom., Chojnice, Ustrzyki Dolne (tylko osoby doprowadzone w celu wytrzeźwienia).

się złego traktowania; będą także liczyć się z obecnością podstawowych gwarancji przysługujących osobom zatrzymanym [lub] tymczasowo aresztowanym¹⁰¹.

Analiza spostrzeżeń poczynionych przez Mechanizm w omawianym obszarze pozwala na sformułowanie tezy, iż w zdecydowanej większości zwizytowanych Izb, doskonałenie umiejętności zawodowych polegało na braniu przez personel PdOZ systematycznego udziału w szkoleniach organizowanych w zakresie znajomości przepisów prawa dotyczącego funkcjonowania tych pomieszczeń. Ze względu na fakt, iż na funkcjonariuszach pełniących służbę w PdOZ spoczywa zadanie, jakim jest zapewnienie bezpieczeństwa osobom zatrzymanym przebywającym w pomieszczeniach, w szczególności osobom doprowadzonym w celu wytrzeźwienia, które to zadanie nabiera dodatkowej wagi ze względu na brak etatowego wsparcia lekarskiego, Krajowy Mechanizm Prewencji badał każdorazowo uczestnictwo personelu PdOZ w szkoleniach z zakresu udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej. Zalecenia dotyczące potrzeby przeprowadzenia szkoleń wśród personelu PdOZ wydane zostały w odniesieniu do 10 zwizytowanych jednostek¹⁰².

Kierownictwa poszczególnych jednostek Policji ustosunkowały się pozytywnie do zalecenia KMP dotyczącego przeprowadzenia szkoleń dla personelu PdOZ, informując Mechanizm o wyznaczeniu daty takich szkoleń lub o ich odbyciu.

W wyniku wizytacji Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **objęcie personelu PdOZ szkoleniami z zakresu udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej oraz komunikacji interpersonalnej.**

f) Warunki bytowe

Warunki bytowe panujące w wizytowanych pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia jednostek organizacyjnych Policji były zróżnicowane. Ogólny wizerunek tego rodzaju miejsc zatrzymań rysuje się w ocenie Mechanizmu w dalszym ciągu jako niezadawalający¹⁰³.

Okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie może przybierać liczne formy, z których wiele jest niezamierzonych, lecz stanowi rezultat błędów organizacyjnych i niewystarczających środków.

Zakaz takiego traktowania jest absolutny, a więc „wobec żadnej osoby poddanej jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia nie będą stosowane tortury ani też okrutne, nieludzkie bądź poniżające traktowanie lub karanie i żadne okoliczności nie mogą być przywoływane jako usprawiedliwienie tortur lub okrutnego, nieludzkiego bądź poniżającego traktowania albo karania”¹⁰⁴. Mechanizm podkreśla, że termin „okrutne, nieludzkie bądź poniżające traktowanie lub karanie” powinien być interpretowany w taki sposób, by

¹⁰¹ Patrz: § 59 i 60 Drugiego Sprawozdania Ogólnego dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego [CPT/Inf (92) 3].

¹⁰² PdOZ: Grodzisk Mazowiecki, Zawiercie, Katowice, Grudziądz, Sławno, Słupsk, Drawsko Pomorskie, Gorzów Wlkp., Lublin, Sanok.

¹⁰³ Patrz str. 31 Raportu Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności KMP w 2010 r., w: Biuletyn RPO, Źródła 2011, nr 3.

¹⁰⁴ Zasada 6 Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.

zapewnić najszerszą możliwą ochronę przed nadużyciami, o charakterze zarówno fizycznym, jak i psychicznym, włącznie z przetrzymywaniem osoby aresztowanej lub uwięzionej w warunkach, które stale lub okresowo pozbawiają ją możliwości korzystania z któregośkolwiek z jej naturalnych zmysłów, takich jak wzrok lub słuch, świadomości co do miejsca, w którym przebywa, jak też upływu czasu.

W zakresie oceny kondycji socjalno-bytowej Izb, Mechanizm dostrzegł znaczną dysproporcję pomiędzy PdOZ Poznań-Stare Miasto, PdOZ Tarnów, PdOZ Oleśnica, PdOZ Zawiercie i PdOZ Elbląg, a pozostałymi obiektami objętymi wizytacjami w 2011 r.

Stan techniczny pomieszczeń dla osób zatrzymanych w wymienionych powyżej jednostkach uznany został przez Krajowy Mechanizm Prewencji jako zły i wymagający natychmiastowego remontu. W przypadku Zawiercia, KMP zalecił, by w razie braku możliwości przeprowadzenia remontu pomieszczenia zostały zamknięte. Na złą ocenę warunków w tych jednostkach złożyło się szereg nieprawidłowości ujawnionych w trakcie wizytacji, występujących w sferze niespełniania przez te jednostki norm określonych w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 października 2008 r. w sprawie pomieszczeń w jednostkach organizacyjnych Policji przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia oraz regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach (brak wyodrębnienia przewidzianych w rozporządzeniu pomieszczeń¹⁰⁵, niespełniające wymogów wyposażenie PdOZ¹⁰⁶, brak lub niepełne instalacje alarmowe¹⁰⁷), a także ich znaczne wyeksploatowanie (zawilgocenia ścian, ubytki w ścianach i sufitach, słabe oświetlenie, zbyt niska temperatura, brud, zanieczyszczenie ścian pokoi dla zatrzymanych).

Kumulacja powyższych niedogodności we wspomnianych pięciu PdOZ, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji przesądziła w sposób jednoznaczny o potrzebie dokonania generalnych remontów w tych jednostkach. W odniesieniu do ww. pomieszczeń Krajowy Mechanizm Prewencji stwierdził, iż istniejące w nich warunki socjalno-bytowe niosą ze sobą dodatkowy i niczym nieuzasadniony stopień dolegliwości uwięzienia. Bazując przede wszystkim na międzynarodowych normach¹⁰⁸ **Mechanizm uznał, iż przeprowadzenie remontów generalnych we wspomnianym PdOZ, stanowi niezbędny warunek dla poszanowania godności osób zatrzymanych oraz funkcjonariuszy Policji pełniących w nich służbę.**

Zalecenia KMP kierowane do organów nadrzędnych polecające pozyskanie środków finansowych na przeprowadzenie generalnych remontów spotykały się z różną reakcją.

¹⁰⁵ PdOZ Żyrardów – brak magazynu do przechowywania odzieży wierzchniej osób zatrzymanych; PdOZ Tarnów – brak magazynu czystej pościeli; PdOZ: Tarnów, Sochaczew, Olawa, Sławno – brak wyodrębnionej części magazynu służącej do przechowywania rzeczy osób chorych zakaźnie.

¹⁰⁶ PdOZ Zawiercie – kilkucentymetrowe przerwy między podestami, warunkowa zgoda Inspektora Sanitarnego MSWiA na użytkowanie pomieszczeń pod warunkiem ich remontu; PdOZ Kętrzyn – brak osłon oświetlenia w pokojach dla zatrzymanych.

¹⁰⁷ PdOZ Tarnów; PdOZ Ustrzyki Dolne (magazyn).

¹⁰⁸ Patrz § 56 Europejskiego Kodeksu Etyki Policijnej Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie Europejskiego Kodeksu Etyki Policijnej przyjęte przez Komitet Ministrów 19 września 2001, nr 765 na zebraniu zastępców ministrów [Zalecenie Rec. (2001) 10] oraz § 42 Drugiego Raportu generalnego CPT [CPT/Inf (92) 3].

Zastępca Dyrektora Biura Prewencji KGP poinformował, iż w odniesieniu do PdOZ Poznań-Stare Miasto, dostosowanie pomieszczeń do obowiązujących standardów technicznych wygeneruje znaczne koszty. Ograniczenia finansowe uniemożliwiają w krótkim czasie dokonanie niezbędnych remontów we wszystkich pomieszczeniach, które tego wymagają. Komenda Wojewódzka Policji w Poznaniu nie posiadała w 2011 r. wystarczających środków finansowych pozwalających na przeprowadzenie wszystkich wymaganych w tym obiekcie inwestycji. Z tego względu w omawianych pomieszczeniach prace remontowe ograniczono jedynie do usunięcia ostrych krawędzi w stołach i taboretach oraz wyposażenia węzła sanitarnego w przesłony zapewniające intymność. Przeprowadzenie remontu generalnego możliwe będzie dopiero po otrzymaniu przez KWP w Poznaniu niezbędnych środków finansowych. Komendant Miejski Policji w Tarnowie odnosząc się do zalecenia Krajowego Mechanizmu Prewencji w zakresie przeprowadzenia generalnego remontu pomieszczeń poinformował, iż Komenda Wojewódzka Policji w Krakowie zatwierdziła projekt przebudowy PdOZ w Tarnowie, w którym uwzględnione zostały wszystkie zalecenia Mechanizmu. Zastępca Komendanta Powiatowego Policji w Oleśnicy poinformował o przeprowadzeniu remontu pokoi dla zatrzymanych i pokoju przyjeź, jak również o zlikwidowaniu ostrych krawędzi stołów w pokojach.

W odniesieniu do PdOZ w Zawierciu, Dyrektor Biura Logistyki KGP poinformował, o przeznaczeniu na cel przeprowadzenia generalnego remontu kwoty 300 tys. zł w tego rocznym budżecie remontowym Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach. Komendant Wojewódzki Policji w Olsztynie poinformował, iż podjął działania zmierzające do wdrożenia rekomendacji wydanych w odniesieniu do Izby w Elblągu. Z treści pisma wynikało, iż realizacja zaleceń Mechanizmu będzie miała charakter napraw bieżących, ze względu na brak środków umożliwiających remont generalny. Zaplanowane zostały prace remontowe – malowanie ścian i sufitów we wszystkich pomieszczeniach, zamontowanie muszli ustępowych, umywalk i baterii tam gdzie ich brakowało. Udrożnione miały także zostać kominy wentylacyjne.

Zakres podjętych przez kierownictwa poszczególnych jednostek działań remontowych potwierdza w ocenie KMP, istniejący od lat i utrzymujący się nadal problem niedofinansowania tych placówek przez budżet państwa.

Aż w 18 zwizytowanych jednostkach¹⁰⁹, pracownicy KMP zetknęli się z nieprawidłowościami związanymi z używaniem wyrobów tytoniowych przez osoby zatrzymane. Umożliwienie palenia osobom zatrzymanym stanowi w ocenie Mechanizmu istotną gwarancję zapewnienia spokoju i bezpieczeństwa w PdOZ. W przypadku osób używających wyroby tytoniowe, stres wywołany zatrzymaniem, umieszczeniem w PdOZ oraz brakiem pewności co do dalszej sytuacji prawnej, może być skutecznie rozładowany właśnie poprzez zapalenie papierosa. Jak wskazują przeprowadzone w 2011 r. wizytacje w PdOZ, możliwości używa-

¹⁰⁹ PdOZ: Poznań-Stare Miasto, Olesno, Żyrardów, Tarnów, Oleśnica, Chojnice, Sochaczew, Kalisz, Ostrów Wlkp., Oława, Drawsko Pom., Sanok, Gorzów Wlkp., Lublin, Łódź – brak wyznaczonego miejsca do używania wyrobów tytoniowych przez os. zatrzymane; PdOZ: Bydgoszcz, Sławno, Kętrzyn – zakaz używania wyrobów tytoniowych przez os. zatrzymane.

nia wyrobów tytoniowych przez osoby zatrzymane w Izbach, są różnicowane. W ocenie Mechanizmu wpływ na brak jednolitości w zakresie postępowania poszczególnych jednostek Policji w omawianej kwestii, może mieć związek ze zmianą rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 14 września 2001 r. w sprawie zasad dopuszczalności używania wyrobów tytoniowych na terenie obiektów podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych¹¹⁰ oraz wynikającą z tego faktu trudnością w interpretacji przepisów dotyczących prawa osób zatrzymanych do palenia tytoniu w PdOZ. Warto w tym miejscu wskazać, iż takie uprawnienie statuuje § 11 pkt 9 Regulaminu pobytu osób umieszczonych w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia stanowiącego załącznik do przywołanego wyżej rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 października 2008 r.

W znowelizowanym rozporządzeniu MSWiA z dnia 11 maja 2011 r. w sprawie szczegółowych warunków używania wyrobów tytoniowych na terenie obiektów oraz w środkach przewozu osób podlegających ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych¹¹¹, prawodawca w oparciu o ustawę z dnia 8 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej¹¹², wprowadził dla pracowników jednostek Policji możliwość palenia wyrobów tytoniowych wyłącznie w przeznaczonych na ten cel pomieszczeniach, spełniających warunki palarni określone w ustawie z dnia 8 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu (§ 3 ust. 1 rozporządzenia).

W odniesieniu do osób zatrzymanych przebywających w PdOZ, ustawodawca potwierdził obowiązywanie uprawnienia do palenia tytoniu istniejące na gruncie wspomnianego wyżej Regulaminu, umożliwiając jego realizację w wyznaczonych pokojach dla zatrzymanych pod warunkiem zapewnienia w nich odpowiedniej wentylacji. **W ocenie KMP uregulowanie zawarte w analizowanym rozporządzeniu odnoszące się wprost do osób zatrzymanych jest spójne z uprawnieniem znajdującym się w § 11 pkt 9 Regulaminu. Krajowy Mechanizm Prewencji stoi zatem na stanowisku, iż zmiana rozporządzenia nie niesie za sobą skutku w postaci zakazu używania wyrobów tytoniowych przez osoby zatrzymane przebywające w PdOZ.** Za nieuprawnione na gruncie obowiązującego prawodawstwa uznane zatem zostały przez Mechanizm, wprowadzone w niektórych wizytowanych PdOZ, zakazy palenia dla osób zatrzymanych (Sławno, Kętrzyn, Bydgoszcz).

Władze zwierzchnie PdOZ, w odniesieniu do których KMP rekomendował wyznaczenie miejsc do palenia wyrobów tytoniowych, dzielając przedmiotową argumentację Mechanizmu, informowały o wyznaczeniu takich miejsc lub o podjęciu działań zmierzających do pozyskania środków finansowych niezbędnych do stworzenia palarni. Odpowiedzi nadesłane przez komendantów tych jednostek Policji, w których KMP stwierdzał podczas wizytacji istnienie zakazu palenia dla osób zatrzymanych, zawierały zobowiązanie

¹¹⁰ Dz.U. z 2001 r. Nr 106, poz. 1163.

¹¹¹ Dz.U. z 2011 r. Nr 97 poz. 564.

¹¹² Dz.U. z 2010 r. Nr 81, poz. 529.

do stworzenia miejsc przeznaczonych na palarnie. Ma to nastąpić wraz z pozyskaniem środków na remont (Bydgoszcz) bądź rozbudowę PdOZ (Sławno).

W wyniku wizytacji Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **przeprowadzenie remontów generalnych,**
- **uzupełnienie brakującego sprzętu kwaterunkowego,**
- **wydawanie kompletów noclegowych wszystkim osobom zatrzymanym i umieszczonym w PdOZ,**
- **stworzenie warunków zapewniających poszanowanie intymności osób zatrzymanych w trakcie korzystania z toalet i natrysków,**
- **wyposażenie sanitariatów dla osób zatrzymanych w mydło i papierowe ręczniki, wyznaczenie miejsca do używania wyrobów tytoniowych przez osoby zatrzymane.**

2.3. Policyjne izby dziecka

Policyjne izby dziecka powołane zostały przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w celu sprawowania doraźnej pieczy nad nieletnimi, którzy są podejrzani o popełnienie czynu karalnego i istnieje ryzyko ich ukrycia się lub zatarcia śladów, albo których tożsamości nie można ustalić.

W odpowiedzi na zalecenia Rzecznika Praw Obywatelskich, pełniącego funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji¹¹³, zawarte w raporcie z działalności Mechanizmu w 2010 roku, MSWiA oznajmił, że w jego resorcie trwają prace nad reorganizacją policyjnych izb dziecka. Dodał, że problematyka pobytu nieletnich w PID zostanie kompleksowo i szczegółowo uregulowana w projekcie rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia oraz wzorów dokumentów sporządzanych i ewidencjonowanych w nich, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych, policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w nich, sposobu przechowywania zapisów obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb, udostępniania ich uprawnionym podmiotom oraz ich niszczenia (dalej: projekt rozporządzenia). Projekt ten jest próbą ujednoczenia funkcjonujących już w tej materii standardów, analogicznie do regulacji prawnych obowiązujących w PdOZ. **W obecnym stanie prawnym, warunki jakim powinny odpowiadać PID oraz regulamin pobytu w nich nieletnich, nie są prawnie uregulowane.** Wobec tego, iż zdaniem Rzecznika kwestie te powinny znaleźć się w polskim porządku prawnym, wystosował pismo do MSWiA w sprawie rozporządzenia o policyjnych izbach dziecka.

MSWiA oznajmił, iż w projekcie rozporządzenia uwzględniony zostanie postulat umieszczenia adresów instytucji, do których nieletni mogą się zwrócić w razie łamania ich praw, jak również regulamin pobytu nieletniego w PID z jego prawami i obowiązkami.

¹¹³ Dalej: KMP lub Mechanizm.

Projekt, znajdujący się na etapie prac wewnątrzresortowych, zawiera także regulacje dotyczące wyposażenia i zabezpieczenia technicznego Izb.

W odpowiedzi na wskazane w Raporcie, przedłużające się, czyli trwające powyżej 72 godzin, pobyty nieletnich w PID, Minister wskazał, iż są one następstwem stosowanej przez sądy praktyki bezterminowego umieszczania w nich nieletnich w celu oczekiwania na znalezienie miejsca w orzeczonym w postanowieniu schronisku dla nieletnich lub innej placówce wymienionej w u.p.n. Dodał, że potwierdzeniem tego są informacje, otrzymane w maju 2011 roku od kierowników PID, z których wynika, że w roku 2010, 455 nieletnich przebywało w PID powyżej 5 dni, co było powodowane zawieraniem w postanowieniu sądu kończącym postępowanie wobec nieletniego, stwierdzenia, że do czasu znalezienia miejsca w orzeczonej placówce będzie on przebywał w PID. Biorąc powyższe pod uwagę, KGP wystąpił z wnioskiem o podjęcie prac legislacyjnych związanych z uregulowaniem czasu pobytu nieletniego w PID po ogłoszeniu przez sędziego rodzinnego postanowienia o umieszczeniu w stosownej placówce. Z ustaleń dokonanych w Ministerstwie Sprawiedliwości wynika, że kwestia ta powinna zostać uwzględniona podczas kolejnej nowelizacji u.p.n. KMP stoi na stanowisku, iż Izby nie są przystosowane do dłuższych pobytów nieletnich. Sprawa ta pozostaje również w zainteresowaniu Rzecznika, który podkreśla, iż pobyt nieletnich w PID powinien być jak najkrótszy, a jego ramy czasowe określone w ustawie.

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji odniósł się także do kwestii umieszczenia nieletnich w policyjnych izbach dziecka na podstawie nakazu sądu dotyczącego doprowadzenia nieletniego do placówki wychowawczej (młodzieżowego ośrodka wychowawczego lub młodzieżowego ośrodka socjoterapii). W ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹¹⁴ (weszła w życie w dniu 1.01.2012 roku), uregulowana została m.in. kwestia uciekinierów z MOW, którzy również mogą być umieszczeni w PID.

MSWiA przytoczył również zalecenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, aby w miarę możliwości zapewnić nieletnim właściwą opiekę psychologiczną, poddawać badaniu każdego nowoprzyjętego nieletniego, a świadczenia lekarskie odbywały się w pomieszczeniu przystosowanym do tego celu, jak również były odpowiednio dokumentowane. W jego ocenie słusznie zauważono w Raporcie, że krajowe przepisy w zakresie funkcjonowania PID nie określają obowiązku przeprowadzania badań psychologicznych i lekarskich wobec każdego nowoprzyjętego nieletniego. Nie nakładają one również obowiązku wyodrębniania w PID pokoju lekarskiego. Dodatkowo stwierdził, że w kwestii prawidłowego dokumentowania w książce wizyt lekarskich faktu badania lekarskiego nieletniego, przez przeprowadzającego to badanie lekarza, podobnie jak ma to miejsce w PdOZ, policjanci pełniący służbę w PID, mają na to bardzo ograniczony wpływ, sprowadzający się zasadniczo jedynie do kierowania prośby do lekarzy o bardziej rzetelne wypełnianie ww. książki.

¹¹⁴ Dz.U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887.

KMP stoi na stanowisku, że należy zapewnić przyjmowanym nieletnim badania lekarskie, co zostanie omówione w podrozdziale raportu o dostępie do opieki medycznej.

W dalszej części odpowiedzi na poruszoną w Raporcie kwestię zajęć kulturalno-oświatowych, MSWiA wskazał, że w wyniku zaleceń KMP Komendant Główny Policji zobowiązał komendantów wojewódzkich (Stołecznego) Policji do podjęcia stosownych działań, mających na celu zagwarantowanie nieletnim przebywającym w PID ponad 24 godziny, możliwości rekreacji na świeżym powietrzu przez minimum 1 godzinę dziennie.

Ze względu na fakt, iż dotychczas możliwość rekreacji nieletnich na świeżym powietrzu przez co najmniej jedną godzinę dziennie nie stanowiła ich uprawnienia, w projekcie regulaminu pobytu nieletnich w PID, stanowiącym załącznik do projektu rozporządzenia, zaproponowano to rozwiązanie jako jedno z praw nieletniego, który przebywa w PID powyżej 24 godzin. Ponadto zaproponowano, aby kierownik PID określał ramowy porządek dnia z uwzględnieniem zajęć: edukacyjnych, wychowawczo-opiekuńczych, kulturalno-oświatowych, sportowo-rekreacyjnych, porządkowych, poobiedniego wypoczynku w sypialniach oraz ciszy nocnej. Z drugiej strony Minister oznajmił, że ze względu na specyficzny charakter placówki oraz krótki termin pobytu nieletniego, który uniemożliwia realizację obowiązków szkolnego, nie widzi konieczności posiadania przez policjantów pełniących służbę w PID, specjalnego przygotowania oraz prowadzenia z nieletnimi zajęć dydaktycznych.

W odpowiedzi na wspomniane wyżej pismo MSWiA, Rzecznik Praw Obywatelskich, odniósł się do zawartych w nim wątpliwości¹¹⁵. Wyjaśnił, iż zalecenia formułowane przez Krajowy Mechanizm Prewencji, zawarte w Raporcie z 2010 roku, znajduje odzwierciedlenie w standardach i prawie międzynarodowym, dlatego konieczne jest dokonanie zmian w przepisach krajowych. Powołując się na Zasady Pekińskie, głoszące, że *zatrzymanym nieletnim należy się opieka i ochrona, a także indywidualna pomoc – społeczna, zawodowa, psychologiczna, lekarska oraz w zakresie kształcenia i wychowania fizycznego odpowiedniego dla ich wieku, płci i osobowości*¹¹⁶, Rzecznik wyraził zdanie, że niezbędne jest uregulowanie w prawie przeprowadzania badań lekarskich wobec każdego nowoprzybyłego do PID nieletniego, maksymalnego czasu pobytu oraz warunków, jakim powinny odpowiadać policyjne izby dziecka wraz z regulaminem pobytu nieletnich. Powołując się na Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi¹¹⁷, RPO wyjaśnił również znaczenie przygotowania pedagogicznego funkcjonariuszy pełniących służbę w PID. Zgodnie z nimi, *personel odpowiadający za wykonywanie pozbawienia wolności nieletnich powinien posiadać adekwatne szkolenie początkowe, znać teoretyczne i praktyczne aspekty swojej pracy i otrzymać wskazówki, które umożliwią mu realistyczne*

¹¹⁵ RPO-R-071-32/11.

¹¹⁶ Patrz: Zasada 13.5 w: Wzorcowe Reguły Minimum NZ dotyczące Wymiaru Sprawiedliwości wobec Nieletnich (Reguły Pekińskie), 29 listopada 1985, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 40/33.

¹¹⁷ CM/Rec(2008) 11.

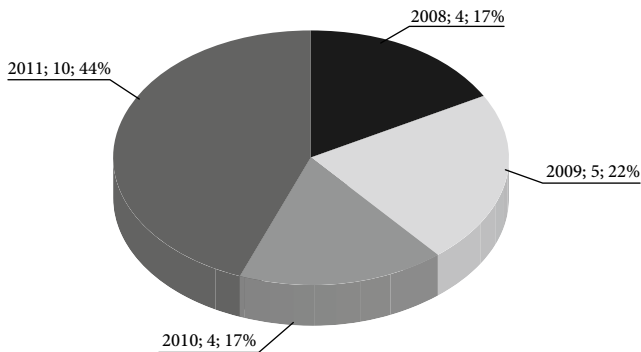

rozumienie dziedziny działalności, praktycznych obowiązków oraz wymogów etycznych ich pracy¹¹⁸. Poza wymogiem wykształcenia pedagogicznego, zdaniem Rzecznika, wprowadzić należy zasadę, że kompetencje zawodowe funkcjonariuszy pełniących służbę w PID mają być systematycznie umacniane i rozwijane poprzez dalsze szkolenia. Właściwe przygotowanie personelu, jak i zapewnienie regulacji prawnych dotyczących funkcjonowania policyjnych izb dziecka, jest niezwykle ważne z punktu widzenia ochrony nieletnich przed naruszaniem ich praw.

W 2011 roku Krajowy Mechanizm Prewencji przeprowadził wizytacje w 10 policyjnych izbach dziecka¹¹⁹.

W policyjnych izbach dziecka piecza nad nieletnimi sprawowana jest przez funkcjonariuszy – wychowawców, przed którymi stoi trudne zadanie, pogodzenia roli policjanta i opiekuna. Ze względu na dwoistość tej funkcji oraz regulacje polskiego systemu prawnego, istnieje ryzyko nadużyć w stosunku do nieletnich przebywających w PID. Stojąc na straży ich praw oraz dbając o ochronę przed torturami oraz innym okrutnym, nieludzkim lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, Krajowy Mechanizm Prewencji kontynuował wizytacje w Izbach, sprawdzając m.in. sposób traktowania przez personel, legalność pobytu, czy warunki bytowe.

Wykres 4. Wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji w policyjnych izbach dziecka w latach 2008–2011

a) Legalność i okres pobytu nieletnich w PID

Zgodnie z art. 40 § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, Policja może zatrzymać, a następnie umieścić w policyjnej izbie dziecka nieletniego, jeśli uzna, że jest to konieczne ze względu na okoliczności sprawy. Decyzję taką podejmuje, gdy istnieje

¹¹⁸ Patrz: Zasada 129.1 CM/Rec(2008) 11.

¹¹⁹ Bydgoszcz, Gorzów Wielkopolski, Lublin, Tarnów, Radom, Kielce, Elbląg, Olsztyn, Poznań, Ostrów Wielkopolski.

uzasadnione podejrzenie, że popełnił on czyn karalny oraz zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów tego czynu, albo gdy nie można ustalić jego tożsamości. Art. 40 § 6 pkt 4 u.p.n. wskazuje, iż czas pobytu nieletniego w policyjnej izbie dziecka nie powinien przekraczać 72 godzin. Wraz z wejściem w życie 1 stycznia 2012 roku ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 roku¹²⁰, która art. 205 wprowadziła zmianę do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, na podstawie art. 40 § 7, „W policyjnej izbie dziecka można również umieścić nieletniego w trakcie samowolnego pobytu poza schroniskiem dla nieletnich, młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym lub zakładem poprawczym na czas niezbędny do przekazania nieletniego właściwemu zakładowi, nie dłużej jednak niż na 5 dni”. Natomiast w myśl art. 40a § 1 ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich¹²¹, nieletniego można również umieścić w PID na czas uzasadnionej przerwy w konwoju, lecz nie dłużej niż na 24 godziny (pkt 1), jak również na polecenie sądu na czas niezbędny do wykonania czynności, który nie będzie przekraczał 48 godzin (pkt 2).

Czas i legalność pobytu nieletnich jest przedmiotem zainteresowań Krajowego Mechanizmu Prewencji. Podczas każdej wizytacji w policyjnych izbach dziecka dokonywano weryfikacji, czy pobyt nieletniego w PID nie przekracza ram ustawowych. Według art. 37 b Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie ONZ dnia 20 listopada 1989 r.¹²² pobyt w Izbie powinien być możliwie najkrótszy, a samo umieszczenie traktowane jako środek ostateczny.

Wyniki pracy KMP wykazały, że we wszystkich wizytowanych miejscach zdarzały się pobyty nieletnich przekraczające czas wskazany przez prawo, przy czym najdłuższy z nich wynosił **aż 108 dni** (PID w Tarnowie). Zarejestrowano również pobyty 22 – (PID w Ostrowie Wielkopolskim), 18 – (PID w Bydgoszczy), czy 12-dniowe (PID w Poznaniu). **Jest to niedopuszczalne nie tylko ze względu na izolację, która przekracza czas określony w u.p.n. a przez to źle wpływa na stan psychiczny nieletnich, lecz również z uwagi na niedostosowanie placówki do dłuższego przebywania w niej nieletnich.** Problemem wynikającym z przedłużającego się pobytu w PID jest nierealizowanie obowiązku szkolnego, jak również ograniczony kontakt z rodziną, który jest niezwykle ważny dla osób w młodym wieku.

W odpowiedzi na Raport KMP, Komendant Miejski Policji w Gorzowie Wielkopolskim, poinformował, że podejmowane są starania, aby pobyt w PID był możliwie jak najkrótszy. Oznajmił, że przypadki przebywania nieletnich w Izbie ponad ramy czasowe, wynikały z wydanych przez sąd postanowień o konieczności przebywania nieletnich w PID do czasu umieszczenia w konkretnie wskazanej placówce wychowawczej (podobnie w PID w Bydgoszczy i Tarnowie). Kierownik PID w Radomiu wskazał, iż 6-dniowy pobyt nieletniego, który przebywał w PID w dniu wizytacji wynikał z potrzeby przekazania dokumentacji i wskazania właściwej placówki docelowej. Zgodnie w wyjaśnieniami Kierownika

¹²⁰ Dz.U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887.

¹²¹ Dz.U. z 2011 r. Nr 191, poz. 1134.

¹²² Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.

takie sytuacje zdarzają się sporadycznie, a konwoje do wskazanych przez sąd placówek odbywają się w możliwie najkrótszym czasie. W podobnym tonie brzmiały odpowiedzi pozostałych kierowników, którzy wyrazili gotowość do wykazywania starań zmierzających do skrócenia pobytów nieletnich w Izbach.

Zaniepokojony przypadkami przedłużających się pobytów nieletnich w PID, Rzecznik Praw Obywatelskich, skierował kolejne wystąpienia do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministra Sprawiedliwości oraz Komendanta Głównego Policji¹²³. W ocenie Mechanizmu, przedłużone pobyty zatrzymanych, związane są z brakiem przepisu, który określałby czas pobytu nieletniego z Izbie po wydaniu przez sąd orzeczenia o zastosowaniu środka. Do momentu umieszczenia we wskazanej w orzeczeniu placówce nieletni przebywa w PID. Wypowiadając się w tej sprawie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, oznajmił, że nadrzędnym celem Policji jest dobro nieletnich oraz zapewnienie właściwej opieki do momentu przekonwojowania do placówki wskazanej przez sąd. Potwierdził, że stosowana jest przez sędziów praktyka bezterminowego umieszczania nieletnich w PID, w oczekiwaniu na miejsce we właściwej placówce. Oznajmił, iż prawdopodobną przyczyną tego stanu rzeczy jest niewystarczająca liczba miejsc we wskazanych placówkach, nieadekwatna do liczby wydawanych przez sąd postanowień¹²⁴. Minister Sprawiedliwości oznajmił natomiast, iż przedłużające się pobyty nie mają źródła w systemie kierowania, jak również nie są związane z brakiem miejsc. Komendant Główny Policji zwrócił uwagę na lukę prawną, związaną z brakiem określenia maksymalnej długości pobytu nieletniego w PID, wobec którego w terminie 72 godzin od chwili zatrzymania zapadło postanowienie o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich lub innej placówce wymienionej w u.p.n. **Mimo dużego zaangażowania MSWiA, MS oraz KGP w prace legislacyjne, w nowelizacji u.p.n.¹²⁵ nieuregulowana pozostała kwestia maksymalnego czasu przebywania nieletniego w PID po wydaniu orzeczenia przez sąd.** Sprawa przedłużających się pobytów wciąż pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **wyeliminowanie przypadków przetrzymywania nieletnich w policyjnych izbach dziecka ponad ramy czasowe określone w art. 40 u.p.n.**

b) Personel

W myśl Zasad Pekińskich¹²⁶ (Zasada 12.1), w celu możliwie najlepszego wypełniania swoich obowiązków, policjanci zajmujący się często lub wyłącznie sprawami nieletnich, albo pełniący zadania związane głównie z zapobieganiem przestępczości nieletnich, powinni być specjalnie instruowani i szkoleni.

¹²³ RPO-672816-VII-720.8.1/11.

¹²⁴ BMP-0790-6-1/11.

¹²⁵ Dz.U. z 2011 r. Nr 191, poz. 1134.

¹²⁶ Wzorcowe Reguły Minimum Narodów Zjednoczonych dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 40/33 z dnia 29 listopada 1985 roku.

Decyzją Nr 346 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 sierpnia 2004 r. w sprawie pełnienia służby przez policjantów w policyjnych izbach dziecka¹²⁷, w czasie pobytu w izbie opiekę nad nieletnimi sprawują policjanci-wychowawcy (co najmniej dwóch policjantów na każdej zmianie), posiadający minimum średnie wykształcenie i przygotowanie pedagogiczne (§ 2). Funkcjonariusze w wizytowanych placówkach, którzy nie posiadali wykształcenia pedagogicznego, legitymowali się przeszkoleniem pedagogicznym przygotowującym do pracy w Izbie.

Podczas wizytacji, Krajowy Mechanizm Prewencji weryfikuje, czy pracownicy Izb posiadają możliwość podnoszenia kwalifikacji. Nieprawidłowości w tym zakresie wykryto w Izbach w Gorzowie Wielkopolskim i Bydgoszczy, w których funkcjonariusze nie uczestniczą w systematycznych, interdyscyplinarnych szkoleniach z zakresu pracy z nieletnimi, czy pomocy przedmedycznej. Kierownicy wskazanych Izb pozytywnie ustosunkowali się do zaleceń systematycznego szkolenia pracowników.

Innym, odnotowanym naruszeniem było przeszukiwanie przez osoby innej płci niż osoba poddana kontroli w policyjnej izbie dziecka (PID w Olsztynie). W związku z tym, że w PID w Olsztynie zatrudniona jest tylko jedna kobieta (podobnie w Ostrowie Wielkopolskim), niektóre dyżury pełnią wyłącznie mężczyźni. W takiej sytuacji, czynności związane z osadzeniem nieletniej z reguły dokonuje funkcjonariuszka Komendy, jednakże odnotowano przypadki, w których wymóg ten nie został spełniony. Mieszany skład personelu pod względem płci ważny jest nie tylko z punktu widzenia dokonywania czynności wynikających z przyjęcia do Izby, lecz według CPT, *jest ważnym środkiem zabezpieczenia przeciwko złemu traktowaniu w miejscach pozbawienia wolności. Obecność przedstawicieli płci męskiej i żeńskiej wśród personelu może mieć dobroczynny skutek zarówno pod względem etosu dozoru, jak i w związku ze wspieraniem stopnia normalności w miejscach pozbawienia wolności*¹²⁸. W odpowiedzi na zalecenie Mechanizmu, aby przeszukiwania nieletnich były dokonywane przez osobę tej samej płci, Komendant Miejski Policji w Olsztynie oznajmił, iż nie było odstępstw od tej zasady. W związku ze sprzecznymi informacjami, sprawa znajduje się w przedmiocie zainteresowań KMP.

W ocenie Mechanizmu wyróżnić należy Izbę w Poznaniu, zatrudniającą funkcjonariusza – wychowawcę z wykształceniem psychologicznym oraz służącym pomocą nieletnim w tym zakresie. Umieszczenie w PID jest momentem kryzysowym, dlatego ważne jest wsparcie profesjonalisty, który otoczy nieletniego właściwą opieką.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **systematyczne prowadzenie szkoleń dla personelu Izby w celu ich stałego doskonalenia zawodowego i przygotowania do pracy z nieletnimi,**
- **zapewnienie przeprowadzania przeszukiwania zatrzymanych nieletnich jedynie przez osoby tej samej płci.**

¹²⁷ Dz. Urz. KGP. 04. 16. 101.

¹²⁸ Patrz: §23 CPT/Inf (2000)13.

c) Traktowanie

W części policyjnych izb dziecka, przedstawiciele KMP spotkali się z prowadzeniem przez funkcjonariuszy pracy wykrywczej, która jest sprzeczna z funkcją opiekuńczo-wychowawczą PID. Analizując Sprawozdanie z działalności PID w Poznaniu, wątpliwości wzbudził zapis, iż policjanci *uzyskali informacje, które mogą mieć znaczenie w pracy operacyjnej i w formie meldunków przekazano je do jednostek celem dalszego wykorzystania do właściwych terytorialnie jednostek policji*¹²⁹. Zastrzeżenia wywołały również informacje uzyskane od nieletniego umieszczonego w PID w Ostrowie Wielkopolskim. Oświadczył on Mechanizmowi, iż został zobowiązany do opisanego czynu, który popełnił. Dodał, że w zamian otrzymał obietnicę przyspieszenia sprawy sądowej. Zdaniem KMP, czynności te świadczą o nierespektowaniu praw procesowych nieletnich i wkraczaniu przez osoby pełniące służbę w PID w zakres czynności przeznaczony dla specjalistycznych organów. KMP krytycznie ocenił także procedurę odbierania od nieletnich relacji i spisywania ich w formie notatek, niezawierających w prawdzie danych dziecka, ale przekazywanych do właściwej jednostki Policji. **KMP jest zdania, iż nieletni nie mogą być źródłem materiału operacyjnego czy dowodowego.** Podobnie CPT zalecił podjęcie kroków zmierzających do zapewnienia, aby osoby nieletnie nie składały oświadczeń, ani nie podpisywały żadnych dokumentów odnoszących się do przestępstw, o które są podejrzani bez obecności prawnika i/lub osoby zaufanej, na której pomoc mogą liczyć¹³⁰. Działalność wykrywczą i rozpoznawczą, prowadzoną z nieletnimi na potrzeby procesowe, Mechanizm skonstatował także w policyjnej izbie dziecka w Gorzowie Wielkopolskim¹³¹. Została ona sklasyfikowana jako oddziaływania edukacyjne, opisane w punkcie II *Sprawozdania z działalności Izby KMP w Gorzowie Wielkopolskim w 2010 r.* prowadzone w stosunku do nieletnich. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji, wyrazili w tym względzie swoje wątpliwości. Pierwsza z nich dotyczyła tego, czy działania wykrywczo-rozpoznawcze prowadzone są przez personel Izby (jak wynika z treści zapisu), a druga stanowiła pytanie, czy zasadnym jest zaliczenie takowych działań do oddziaływań wychowawczych, profilaktycznych i edukacyjnych. Udzielając wyjaśnień, Kierownik Izby oznajmił, że personel nie wykonuje czynności zarezerwowanych dla odpowiednich wydziałów Komendy Miejskiej Policji w Gorzowie Wielkopolskim związanych z prowadzeniem śledztwa czy dochodzenia tj. przesłuchania. **W ocenie KMP, prowadzenie pracy operacyjno-wykrywczej w policyjnych izbach dziecka zasługuje na krytykę ze względu na podmiotowe traktowanie nieletniego poprzez stawianie go w roli źródła materiału dowodowego, podczas gdy rolę funkcjonariuszy w PID powinny być oddziaływania wychowawcze.** Ponadto, działania te uniemożliwiają nawiązanie bliskiej, opartej na wzajemnym szacunku i zaufaniu, relacji między pracownikiem Izby a nieletnim. Pracownik Izby zamiast być autorytetem i dającym poczucie bezpieczeństwa dorosłym, staje się przedstawicielem organu ścigania.

¹²⁹ RPO-664999-VII-720.8.1/11.

¹³⁰ Patrz §23, CPT/Inf (2006)11.

¹³¹ RPO-675178-VII-7020.8.1/11.

W konsekwencji, zaobserwować można zmniejszenie efektywności jego oddziaływań, ponieważ nieletni zachowując dystans, nie będzie internalizował przekazywanych norm. Co więcej, jego samopoczucie w placówce i deprywacja bliskości mogą negatywnie wpłynąć na jego nastrój, czy zachowanie.

W odpowiedzi na Raport KMP, Komendant Miejski Policji w Gorzowie Wielkopolskim oznajmił, iż w sprawozdaniach z działalności Izby zostanie wyeliminowany zapis dotyczący działań wykrywczych Policji, podkreślając jednak, że do zadań Policji należy wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców. Wobec tego, funkcjonariusze pełniący dyżury w PID będą nadal realizować zadania związane z pracą wykrywczą. Zastępca Dyrektora Biura Prewencji KGP w Poznaniu przekazał oświadczenie, iż z poczynionych ustaleń wynika, że pozyskiwane od nieletnich informacje nie są uzyskiwane w toku czynności związanych z pracą wykrywczą. Z uwagi na wątpliwości, sprawa pozostała w obszarze zainteresowań Mechanizmu. Komendant Powiatowy Policji w Ostrowie Wielkopolskim oznajmił, iż z Regulaminu organizacyjnego PID zostanie usunięty zapis dotyczący wytwarzania w Izbie materiałów operacyjno-dochodzeniowych.

Zagadnienie wykonywania przez policję działalności operacyjnej wobec nieletnich przebywających w PID zostało podjęte przez Rzecznika Praw Obywatelskich w wystąpieniu skierowanym do Komendanta Głównego Policji¹³². RPO podkreślił w nim, że Izby powinny spełniać rolę opiekuńczo-wychowawczą, która jest nie do pogodzenia z pracą operacyjno-dochodzeniową. Komendanci nadzorujący wizytowane jednostki w odpowiedzi na zalecenia KMP dotyczące eliminacji tego typu działań w PID, wskazywali, że prowadzenie pracy operacyjnej w policyjnych izbach dziecka usprawiedliwione jest koniecznością realizacji zadań wynikających z Zarządzenia nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich¹³³. Zdaniem Rzecznika, zadania te są w kompetencji odpowiednich wydziałów i wyspecjalizowanych komórek działających w strukturach Policji (np. komórka do spraw nieletnich i patologii, służba kryminalna), w związku z tym działania te nie powinny być realizowane w PID.

W odpowiedzi na wystąpienie Rzecznika, Zastępca Komendanta Głównego Policji, pismem z dnia 7 listopada 2011 roku, zwrócił uwagę na zobowiązanie zawarte w § 4 pkt 6 Załącznika do decyzji nr 346 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 sierpnia 2004 roku w sprawie pełnienia służby przez policjantów w policyjnych izbach dziecka¹³⁴. Dotyczy ono konieczności przeprowadzenia rozmowy wstępnej z nieletnim, która ma na celu jego lepsze poznanie, a nie uzyskanie szczegółowych informacji o przestępstwie. Policjant, posiadający wiedzę o popełnionym przez jego rozmówcę czynie karalnym, ma obowiązek udokumentowania uzyskanej informacji.

¹³² RPO-664999-VII-720.8.1/11.

¹³³ Dz. Urz. KGP.10.11.64.

¹³⁴ Dz. Urz. KGP Nr 16, poz. 101.

W celu wyjaśnienia wątpliwości, Zespół „Krajowy Mechanizm Prewencji” spotkał się z przedstawicielami Komendy Głównej Policji. W efekcie rozmów stwierdzono zasadność stałego kontaktu w celu sprawnej wymiany informacji oraz współpracy. W następstwie spotkania Rzecznik skierował kolejne wystąpienie do KGP z prośbą o podjęcie działań w celu zmiany przepisów wewnętrznych, które określają zasady i procedury zbierania, gromadzenia, przetwarzania i opracowywania danych statystycznych dotyczących wykrywalności przestępczości i czynów karalnych nieletnich, aby zminimalizować ryzyko nadużyć we wskazanym wyżej zakresie. Kwestia ta pozostaje w obszarze zainteresowań Rzecznika.

Z niepokojącą sytuacją, przedstawiciele KMP, spotkali się podczas wizytacji PID w Bydgoszczy. Nietelni, z którym przeprowadzili rozmowę, nosił na sobie ślady obrażeń (zasinienia i otarcia naskórka). Poinformował on wizytujących, że został pobity przez policjantów w czasie zatrzymania i przesłuchania w Komisariacie Policji w Nakle. Z jego oświadczenia wynika, że został poddany obdukcji lekarskiej, a fakt pobicia zgłoszono prokuraturze. Ze względu na brak dostępu do danych osobowych, Krajowy Mechanizm Prewencji nie miał możliwości zweryfikowania opisanego zdarzenia. Zgodnie z zasadami zawartymi w instrumentach prawa międzynarodowego oraz stanowiskiem CPT, Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że **z uwagi na nieukształtowaną jeszcze osobowość oraz dojrzałość fizyczną i psychiczną dziecka, jest ono bardziej, aniżeli osoba dorosła, narażone na złe traktowanie oraz wszelkiego rodzaju nadużycia, przede wszystkim w okresie bezpośrednio po zatrzymaniu. W związku z tym wszystkie osoby odpowiedzialne za zatrzymanie, przesłuchanie i izolację nieletniego winny dbać o to, aby jego prawa były szczególnie chronione, bez względu na powód zatrzymania i uwięzienia.**

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **wyeliminowanie praktyki dotyczącej pozyskiwania informacji od nieletnich, która leży w kompetencji odpowiednich wydziałów i komórek działających w strukturach Policji,**
- **zaprzestanie wytwarzania w Izbie materiałów operacyjno-dochodzeniowych, których źródłem są nieletni umieszczeni w PID.**

d) Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

W zakresie kontaktów ze światem zewnętrznym, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji podczas wizytacji policyjnych izb dziecka, spotkali się z następującymi naruszeniami: odwiedziny rodziców i opiekunów nieletniego odbywały się w obecności funkcjonariusza, prawo do odwiedzin i kontaktu telefonicznego było arbitralnie ograniczane przez pracowników PID.

W regulaminie odwiedzin w PID w Tarnowie, przedstawiciele KMP zwrócili uwagę na niedozwolone zapisy. Wprowadzono w nich m.in. ograniczenie dotyczące odwiedzin w postaci: odmowy jego udzielenia przez funkcjonariusza w sytuacji „dużego stanu zatrzymanych” oraz „w przypadku nieletnich oczekujących na miejsce w placówce resocjalizacyjnej,

pierwsze odwiedziny mogą nastąpić po upływie dwóch tygodni od przyjęcia do PID¹³⁵. Należy podkreślić, iż **żadne przepisy obowiązującego prawa nie zezwalają na takie ograniczenie prawa przysługującego nieletniemu**. Co więcej, wspomniany zapis w regulaminie odwiedzin wskazuje, iż władze Izby uznają bardzo długie pobyty (ponad dwutygodniowe) za powszechne. Tymczasem, jak zostało wspomniane wcześniej, są one niezgodne z prawem. W odpowiedzi na rekomendacje KMP, Kierownik PID w Tarnowie oznajmił, iż wprowadzono zmiany w zakresie odwiedzin nieletnich.

W niektórych policyjnych izbach dziecka **odwiedziny nieletnich odbywały się w pokoju wychowawcy w obecności funkcjonariusza Policji, co zdaniem KMP jest naruszeniem prawa do ochrony tajemnicy komunikowania się** (PID w Radomiu, Tarnowie, Bydgoszczy, Olsztynie i Lublinie). Nieusatysfakcjonowani wypowiedzią Kierownika PID w Radomiu, iż *widzenie z nieletnim odbywa się w obecności wychowawcy lub opiekuna w każdym przypadku, gdy Sąd wyda takie pisemne polecenie*¹³⁶, przedstawiciele Mechanizmu skierowali do III Wydziału Sądu Rodzinnego i Nieletnich Sądu Rejonowego prośbę o wyjaśnienie. Przewodniczący wspomnianego Wydziału poinformował, iż Sędziowie wyrażali zgodę na odwiedziny nieletnich w PID w obecności funkcjonariusza, w sporadycznych, uzasadnionych wypadkach. W odpowiedzi na rekomendacje KMP, Kierownik PID w Radomiu i Bydgoszczy pozytywnie ustosunkowali się do wprowadzenia zasady o odbywaniu odwiedzin bez funkcjonariuszy. Kierownik PID w Lublinie oznajmił natomiast, że obecność funkcjonariusza podczas odwiedzin rodziców lub opiekuna nieletniego, często jest konieczna ze względów bezpieczeństwa (podobnie w PID w Olsztynie). Dodał, że Izba dysponuje pomieszczeniem wyposażonym w lustro fenickie i kamerę, z którego korzystanie możliwe jest pod warunkiem, że w tym samym czasie w Izbie nie przebywa więcej nieletnich. W celu wyjaśnienia wszystkich wątpliwości, Mechanizm kontynuuje prowadzenie sprawy. Ponadto, Komendant Miejski Policji w Olsztynie oznajmił, że w regulaminie odwiedzin Izby istnieje zapis, że funkcjonariusze pełniący dyżur mają prawo odmówić widzenia ze względu na naganne zachowanie nieletniego. **KMP podkreśla, że nie znajduje to odzwierciedlenia w obowiązujących przepisach prawa. Co więcej kary, które mogą być wymierzane nieletniemu w PID zostały enumeratywnie określone w § 6 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka**¹³⁷, więc należy zaprzestać stosowania kar spoza tego katalogu. Jednocześnie, zdaniem Mechanizmu obecność funkcjonariuszy podczas odwiedzin rodziców lub opiekunów nieletniego powinna być stosowana tylko w uzasadnionych, wyjątkowych przypadkach, które mogą godzić w bezpieczeństwo placówki, nieletniego lub osób odwiedzających, lub w sytuacji, gdy sąd wyda pisemne polecenie udzielenia widzenia w obecności personelu Izby.

¹³⁵ RPO-668207-VII-720.8.1/11.

¹³⁶ RPO-665678-VII-720.8.1/11.

¹³⁷ Dz.U. z 2002 r. Nr 10 poz. 104 ze zm.

Niewłaściwa praktyka prowadzona była również w policyjnej izbie dziecka w Ostrowie Wielkopolskim, gdzie nieletni, wobec których toczy się postępowanie sądowe, przez 72 godziny od czasu umieszczenia w Izbie nie mają możliwości kontaktu z najbliższymi. Wizytujący zwrócili zatem uwagę, że procedura ta nie ma oparcia w dokumencie z dnia 26 stycznia 2010 r., przyjętym przez Izbę w Ostrowie Wlkp., zatytułowanym: „Prawa i obowiązki nieletniego zatrzymanego w policyjnej izbie dziecka” i jest sprzeczna z rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka¹³⁸. W odpowiedzi Kierownik PID oznajmił, że nieletni mogą być odwiedzani przez najbliższych, a wcześniejsze informacje wynikały z nieporozumienia. W celu wyjaśnienia powyższej kwestii, Mechanizm zwrócił się do Komendanta Wojewódzkiego Policji.

Podczas wizytacji w PID w Bydgoszczy i w Lublinie, przedstawiciele KMP otrzymali informację, iż zatrzymani nieletni mają zakaz kontaktu telefonicznego, natomiast w Gorzowie Wielkopolskim możliwość wykonywania połączeń telefonicznych przysługuje im jedynie wtedy, gdy sąd wyrazi na nie zgodę. Do tego momentu zaś, kontakt z bliskimi realizowany jest za pośrednictwem funkcjonariusza. Warunkiem ubiegania się o zgodę sądu jest zamknięcie czynności dochodzeniowo-śledczych. CPT, w sprawozdaniu dla polskiego rządu z wizyty w Polsce w 2004 r. zaleca, aby *władze polskie podjęły następujące kroki w policyjnych izbach dziecka: stworzenie większych możliwości podtrzymywania kontaktów z rodzinami, szczególnie należy pozwolić na regularne wizyty rodzin, poza wyjątkowymi przypadkami, które są umotywowane okolicznościami. Nadto, dzieci powinny mieć pozwolenie na korzystanie z telefonu*¹³⁹. Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, że **ze względu na to, iż pobyt w placówce jest dla nieletniego trudnym doświadczeniem, utrzymywanie kontaktu z bliskimi jest niezwykle potrzebne i może wpłynąć korzystnie na jego dalsze funkcjonowanie. W związku z tym należy dążyć, aby kontakt ten odbywał się w warunkach zapewniających prywatność, swobodną formę wypowiedzi oraz możliwy był również w formie telefonicznej.** W odpowiedzi na rekomendację KMP, Kierownik PID w Lublinie oświadczył, iż telefon będzie udostępniony nieletnim w obecności dyżurnego, aby wyeliminować ryzyko przekazania osobom postronnym informacji, które mogą być ważne dla prowadzonego postępowania. Kierownik PID w Bydgoszczy oznajmił natomiast, że korzystanie z telefonu przez nieletniego jest niemożliwe. Powołując się na standardy i prawo międzynarodowe, Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił, aby zmieniono praktykę i umożliwiano nieletnim korzystanie z telefonu. Postanowił także monitorować wdrożenie przez Kierownika PID powyższego zalecenia.

¹³⁸ Patrz: § 5 ust. 1 pkt. 5 (Dz.U. z 2002 r. Nr 10 poz. 104 ze zm.).

¹³⁹ Patrz: § 44CPT/Inf (2006)11.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- realizowanie widzeń bez obecności funkcjonariusza, chyba że przemawiają za tym szczególne względy,
- umożliwienie nieletnim kontaktu telefonicznego z rodzicami lub opiekunami prawnymi.

e) Prawo do ochrony zdrowia

Krajowe przepisy w zakresie funkcjonowania policyjnych izb dziecka nie określają obowiązku przeprowadzania badań lekarskich wobec każdego nowoprzybyłego nieletniego. Z reguły w policyjnych izbach dziecka nie odbywały się regularne wizyty lekarskie lub pielęgniarskie. Prawo do opieki lekarskiej realizowane było poprzez wezwanie pogotowia ratunkowego w sytuacji, gdy stan zdrowia nieletniego budził wątpliwości. Jednakże Krajowy Mechanizm Prewencji uważa, iż **każdego nowoprzyjętego nieletniego należy poddawać badaniu**. Podobne zdanie wyraził CPT, który w sprawozdaniu dla polskiego rządu z wizyty w Polsce w 2004 r. zalecił *zapewnienie wszystkim nowoprzybyłym bezzwłoczne badanie medyczne i regularne wizyty lekarskie lub pielęgniarskie*¹⁴⁰. W odpowiedzi na zalecenie KMP, Kierownik PID w Lublinie powołał się na § 1 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 czerwca 2002 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję, zgodnie z którym *osobie zatrzymanej przez Policję, zwanej dalej „osobą zatrzymaną”, udziela się niezwłocznie pierwszej pomocy medycznej lub poddaje niezbędnym badaniom lekarskim w przypadku, gdy osoba ta znajduje się w stanie zagrażającym życiu lub zdrowiu, w szczególności gdy osoba ta: ma widoczne obrażenia ciała lub utraciła przytomność, oświadcza, że cierpi na schorzenia wymagające stałego lub okresowego leczenia, żąda udzielenia jej pierwszej pomocy medycznej i przeprowadzenia niezbędnych badań lekarskich*¹⁴¹. W przypadku zgłaszania przez nieletnich dolegliwości zdrowotnych lub nagłych zachorowań, badanie przeprowadzane jest przez lekarza Pogotowia Ratunkowego w gabinecie lekarskim Izby Dziecka Wydziału Prewencji KMP w Lublinie. Podobnie, w Gorzowie Wielkopolskim, nieletni poddawany jest badaniom, gdy istnieją uzasadnione obawy co do jego stanu zdrowia. Kierownik PID w Bydgoszczy oznajmił, że nie widzi zasadności przeprowadzania badań wszystkich nieletnich przy przyjęciu, które ponadto wiąże się z dodatkowymi kosztami. Kierownik PID w Olsztynie natomiast powołał się na § 5 Załącznika do decyzji KGP nr 346 z 9.08.2004 roku, który brzmi *jeżeli stan zdrowia nieletniego budzi wątpliwości, należy nieletniego skierować na badania lekarskie celem uzyskania opinii*, co jego zdaniem nie jest jednoznaczne z obowiązkiem poddania nieletniego badaniom w chwili przyjęcia do Izby.

Jedynie podczas wizytacji w PID w Ostrowie Wielkopolskim, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji spotkali się z dobrą praktyką badania nieletnich przez lekarza

¹⁴⁰Patrz: § 44 CTP/Inf (2006)/11.

¹⁴¹Dz.U. z 2002 r. Nr 97 poz. 880.

przed przyjęciem do Izby. W ocenie Mechanizmu praktyka ta powinna być powielana również w innych PID.

W policyjnej izbie dziecka w Gorzowie Wielkopolskim oraz w Bydgoszczy Mechanizm odebrał informację, iż nieletni badani są w obecności pracownika izby w sypialni lub świetlicy. **Udział pracownika, zdaniem KMP, powinien mieć charakter wyjątkowy i znajdować zastosowanie jedynie w celu zagwarantowania bezpieczeństwa osoby wykonującej świadczenie zdrowotne. W przeciwnym razie, naruszane jest prawo do intymności i poszanowania godności zatrzymanych oraz prawo do tajemnicy medycznej.** W odpowiedzi na zalecenia Mechanizmu, Kierownik PID w Gorzowie Wielkopolskim poinformował, że świadczenia zdrowotne mogą być udzielane poza zasięgiem słuchu personelu Izby. Komendant Miejski Policji w Bydgoszczy poinformował, iż policjantom pracującym w PID wydano polecenie, aby postępowali zgodnie z ustawą z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry¹⁴², która stanowi, iż przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych może uczestniczyć tylko personel medyczny.

W trakcie wizytacji w PID w Olsztynie, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji pozyskali informację, iż są w niej umieszczani nieletni znajdujący się pod wpływem alkoholu. Komendant Miejski Policji w Olsztynie oświadczył, iż otrzymał potwierdzenie od Biura Prewencji Komendy Głównej Policji, iż istnieje umocowanie prawne do umieszczania w policyjnych izbach dziecka nieletnich sprawców czynów karalnych, będących po spożyciu alkoholu. **Z uwagi na brak zatrudnienia w Izbie lekarza Krajowy Mechanizm Prewencji nie zgadza się z tym stanowiskiem i wskazuje na wzmożone ryzyko wystąpienia zdarzenia nadzwyczajnego. Zdaniem Mechanizmu nieletnich będących pod wpływem alkoholu należy kierować do szpitala, gdyż brak jest podstaw do umieszczania ich w policyjnej izbie dziecka.**

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **poddanie nowoprzyjętego nieletniego badaniu lekarskiemu, udzielanie świadczeń zdrowotnych nieletnim poza zasięgiem wzroku i słuchu personelu Izby,**
- **wyeliminowanie praktyki umieszczania w policyjnej izbie dziecka nieletnich, będących pod wpływem alkoholu.**

f) Warunki bytowe

Chociaż warunki bytowe w większości wizytowanych policyjnych izb dziecka były dobre, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji, dostrzegli pewne nieprawidłowości w zakresie wyglądu i stanu wyposażenia placówek. Część z nich wymagała remontu, jak również uposażenia w elementy zapewniające poszanowanie praw nieletnich. Na krytykę zasługują m.in. zacieki i zagrzybienia na ścianach siłowni i w jadalni (PID w Poznaniu), czy

¹⁴² Patrz: Art. 36 ust. 2 (Dz.U. z 2005 r. Nr 226, poz. 1943 ze zm.).

odpadająca glazura i noszące ślady zużycia sanitarium (Olsztyn). Kierownicy Izb, którym zalecono dokonanie remontów, pozytywnie ustosunkowali się do zaleceń KMP.

Wątpliwości wizytatorów wzbudził brak odpowiednich zasłon kabin prysznicowych (PID w Ostrowie Wielkopolskim, Lublinie), które gwarantowałyby zakrycie przed wzrokiem osób trzecich całego ciała myjących się nieletnich. Mimo, iż w Olsztynie natryski zasłonięto tzw. „salonikami”, nie gwarantowały one intymności nieletnim. W związku z powyższym, Mechanizm zalecił zapewnić całkowitą intymność kąpiących się dzieci, poprzez zamontowanie zasłon lub drzwi. Odpowiadając na zalecenia Mechanizmu, Kierownik PID w Lublinie wyjaśnił, iż zasłony nie były wcześniej zamontowane ze względów bezpieczeństwa nieletnich, jednakże przychylił się do rekomendacji i zapowiedział zakup i zawieszenie zasłon (podobnie Kierownik PID w Ostrowie Wielkopolskim).

Uwagę Mechanizmu zwróciły sypialnie dla nieletnich, które wyposażono wyłącznie w materace (PID w Ostrowie Wielkopolskim, częściowo w Poznaniu). Zdaniem przedstawicieli KMP, **niezbędnym jest umieszczenie łóżek w sypialniach. Ich braku nie usprawiedliwia troska o zapewnienie nieletnim bezpieczeństwa, ponieważ można je zagwarantować montując łóżka wraz z odpowiednimi zabezpieczeniami** (np. przymocowanie do podłogi, brak ostrych krawędzi). W odpowiedzi na zalecenia, Kierownik PID w Ostrowie Wlkp. oznajmił, iż ze względu na sytuację finansową i brak prawnego obowiązku, Izba nie zostanie wyposażona w łóżka.

Duże zastrzeżenie Mechanizmu podczas wizytacji policyjnych izb dziecka wzbudził brak bielizny zastępczej (PID w Lublinie, Elblągu i Kielcach) oraz niewielki zapas jednorazowej. Co więcej, w związku z niewydaniem dresu, nieletni przebywający w PID w dniu wizytacji, zmuszony był do chodzenia przez cały dzień w piżamie (PID w Radomiu). Podobna sytuacja miała miejsce w PID w Olsztynie oraz Poznaniu, gdzie nie dysponowano zapasem bielizny zastępczej, a stan odzieży był niezadowolający pod względem zużycia i różnicowania rozmiarów. Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił zaopatrzenie wymienionych placówek w bieliznę i odzież dla nieletnich. Podobne stanowisko wyraził CPT, który po wizycie w Polsce w 2009 r. wskazał, aby **nieletni umieszczeni w policyjnych izbach dziecka otrzymywali odpowiednią do pory dnia odzież, właściwą także do spędzania czasu na świeżym powietrzu**¹⁴³. Zdaniem KMP, ważne jest także **zapewnienie nieletnim środków służących do utrzymania higieny osobistej**, dlatego też zalecił wyposażenie PID w Radomiu w szczoteczki do zębów oraz środki higieny w PID w Tarnowie i Ostrowie Wielkopolskim. Wspomniane wyżej kwestie zostały uregulowane w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka, którego § 4 pkt 1 stanowi, iż *nieletni w czasie pobytu w izbie otrzymuje: całodzienne wyżywienie i napoje, czystą bieliznę pościelową i osobistą, piżamę, dres i obuwie, środki służące do utrzymania higieny osobistej*¹⁴⁴.

¹⁴³ Patrz: pkt 41 CTP/Inf (2011) 20.

¹⁴⁴ Dz.U. z 2002 r. Nr 10, poz. 104 ze zm.

W odpowiedzi na zalecenia, Komendant Miejski Policji w Kielcach poinformował, iż nieletni przebywający w Izbie Dziecka Wydziału Prewencji Komendy Miejskiej Policji w Kielcach, otrzymują pościel, bieliznę osobistą, odzież dzienną i nocną oraz obuwie. Z pisma Kierownika PID w Radomiu wynika, że wszyscy nieletni przebywający w Policijnej Izbie Dziecka otrzymują piżamę oraz ubranie stosowne do pory roku i temperatury (podobnie w Lublinie) oraz środki higieny osobistej, za wyjątkiem sytuacji gdy posiadają i chcą skorzystać z własnych (dostarczonych przez rodziców) środków czystości. W odpowiedzi na zalecenia KMP dla Izby w Elblągu, wystosowano do Komendy Wojewódzkiej Policji w Olsztynie zapotrzebowanie na zakup 20 kompletów bielizny damskiej i męskiej.

Przedmiotem zainteresowania w czasie wizytacji były także pomieszczenia izolacyjne służące odosobnieniu w celu wyciszenia. W jednej z Izb, zdaniem KMP, pomieszczenie to nie spełniało swojej funkcji izolacyjnej, gdyż od korytarza oddzielone było wyłącznie kratą, umożliwiającą kontakt z innymi (PID w Olsztynie). W PID w Radomiu natomiast izba izolacyjna, wraz z dwiema sypialniami została zaadaptowana na magazyn, co zgodnie z wyjaśnieniami Kierownika Izby spowodowane jest nieużytkowaniem wspomnianych pomieszczeń ze względu na niewielką liczbę nieletnich. W opinii KMP, w takich przypadkach, należy dokonać reorganizacji przestrzeni i pojemności placówki.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **zadbanie o stan techniczny oraz estetykę pomieszczeń,**
- **wyposażenie sypialni dla nieletnich w łóżka, aby zapewnić właściwy odpoczynek w porze nocnej,**
- **wyposażenie kabin prysznicowych w zasłony zapewniające intymność,**
- **zaopatrzenie Izb w odzież dla nieletnich, stosowną do pory dnia,**
- **zaopatrzenie Izb w środki służące do utrzymania higieny osobistej.**

g) Dyscyplinowanie

W zakresie dyscyplinowania, w policyjnych izbach dziecka przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji spotkali się z praktykami niezgodnymi ze wspomnianym wyżej rozporządzeniem, które zakłada, że środkami oddziaływania wychowawczego są: pochwała ustna lub upomnienie. W wizytowanych placówkach stosowano m.in. wyszczególnienie negatywnego zachowania nieletniego w pismach kierowanych do sądu oraz zakaz oglądania telewizji (PID w Radomiu), izolację (PID w Elblągu), ograniczenie możliwości oglądania telewizji lub odmowa odwiedzin rodziców czy opiekunów (PID w Olsztynie), wpisanie do akt nieletniego, wyszczególnienie negatywnego zachowania w pismach kierowanych do szkół, sądów rodzinnych i placówek związanych z pobytom nieletniego, izolowanie nieletniego (PID w Tarnowie). KMP zalecił zaprzestanie stosowania kar i nagród wykraczających poza katalog wskazany w rozporządzeniu.

Duże zastrzeżenie wizytujących wzbudziło uzyskanie informacji, iż w ramach kary stosuje się izolację (PID w Tarnowie, Elblągu, Olsztynie), podczas, gdy u.p.n. stanowi,

ze izolację można stosować wyłącznie w określonych przypadkach, w ramach środków przymusu bezpośredniego¹⁴⁵. W konsekwencji, Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił wyeliminowanie z katalogu kar środka polegającego na umieszczeniu nieletniego w izolacji. W odpowiedzi Kierownicy PID w Tarnowie i Olsztynie poinformowali, iż z regulaminu wykreślono zapisy o stosowaniu nagród i kar niezgodnych z przepisami prawa. Warto zauważyć, iż w PID w Elblągu nie zostało wyodrębnione pomieszczenie izolacyjne spełniające wymogi bezpieczeństwa. W odpowiedzi na rekomendacje KMP, wyeliminowano z katalogu kar środek polegający na umieszczeniu nieletniego w pomieszczeniu izolacyjnym w celu ochrony zdrowia jego lub osób postronnych. Natomiast na cel związany z zastosowaniem środka przymusu bezpośredniego w postaci izby izolacyjnej, przeznaczono jedną z sal izby chorych. Szczególnie nieuzasadniona jest również kara ograniczająca odwiedziny bliskich. Konwencja Praw Dziecka¹⁴⁶ wskazuje, iż *każde dziecko pozbawione wolności zostanie odseparowane od osób dorosłych, jeśli tylko rozwiązanie odwrotne nie będzie uznane za zgodne z najwyższym dobrem dziecka, oraz będzie miało prawo utrzymywać kontakty ze swoją rodziną poprzez korespondencję i wizyty, z wyłączeniem sytuacji wyjątkowych. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji należy niezwłocznie zaprzestać stosowania kary w postaci zakazu odwiedzin przez rodzinę.*

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- wyeliminowanie praktyki stosowania kar i nagród niezgodnych z rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 roku w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka¹⁴⁷,
- uzupełnienie Regulaminu Izby o punkt dotyczący nagradzania i karania.

h) Prawo do informacji

W trakcie rozmowy z nieletnim umieszczonym w PID w Radomiu, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji uzyskali informację, iż nie został on zapoznany z regulaminem placówki i rozkładem zajęć. Wyraził on także niezrozumienie swojej sytuacji prawnej, co było związane bezpośrednio z brakiem kontaktu z opiekunem prawnym. Kierownik Izby wyjaśniła wizytującemu, iż wynika to z braku zainteresowania losem zatrzymanych nieletnich przez osoby najbliższe i opiekunów prawnych, mimo namawiania przez Policję do odwiedzin. Policja nie nawiązuje jednak kontaktu z innymi instytucjami, chociaż w ocenie KMP powinna **powiadomić właściwy sąd rodzinny**. Co więcej, zgodnie z art. 40 § 4 u.p.n., *Policja niezwłocznie zawiadamia rodziców lub opiekunów nieletniego o zatrzymaniu. Zawiadomienie przekazywane rodzicom lub opiekunom nieletniego powin-*

¹⁴⁵ Patrz: Art. 95a, § 1 i 2 u.p.n.

¹⁴⁶ Patrz: art. 43 c (Dz.U. z 1991 r. Nr 120 poz. 526 ze zm.).

¹⁴⁷ Ibidem.

no zawierać informacje o przyczynach zatrzymania, prawie do złożenia zażalenia i innych przysługujących mu prawach.

Podczas wizytacji, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zwracali uwagę na dostęp nieletnich do adresów instytucji stojących na straży ich praw. W części Izb spotkali się z brakiem tych informacji (PID w: Bydgoszczy, Gorzowie Wielkopolskim, Poznaniu, Lublinie, Radomiu; w PID w Tarnowie podany był tylko adres sądu). Krajowy Mechanizm Prewencji uważa, że **nietelnym pozbawionym wolności należy umożliwić stały dostęp do adresów instytucji, do których mogą się zwrócić w sytuacji, gdy ich prawa nie są przestrzegane. Adresy instytucji powinny znajdować się w ogólnodostępnym i widocznym dla nieletnich miejscu, tak by wgląd do nich nie był uzależniony od decyzji personelu lub innych czynników.** Komendanci jednostek Policji w Bydgoszczy, Tarnowie, Gorzowie Wielkopolskim, Lublinie poinformowali o zrealizowaniu zalecenia KMP.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **formalne powiadomianie właściwego sądu rodzinnego o braku zainteresowania opiekuna prawnego losem dziecka i braku podejmowania działań prawnych w jego imieniu,**
- **zamieszczenie w widocznym miejscu adresów instytucji stojących na straży praw nieletnich, w szczególności Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, sędziego rodzinnego.**

i) Oddziaływania kulturalno-oświatowe

W większości policyjnych izb dziecka są prowadzone zajęcia wychowawcze i profilaktyczne. Wachlarz zajęć w PID w Ostrowie Wielkopolskim został rozszerzony m.in. o zajęcia na temat uzależnień, lekcje języka polskiego, matematyki czy biologii. W PID w Lublinie, Mechanizm pozytywnie ocenił natomiast ofertę zajęć mających na celu przypomnienie i utrwalenie wiadomości z zakresu ortografii, gramatyki, matematyki, chemii i geografii, ale również sprawdzające spostrzegawczość i umiejętności logicznego myślenia nieletnich. Ponadto, nieletni mogli korzystać z sali sportowej, wyposażonej m.in. w stół do ping-ponga oraz liczne przyrządy do ćwiczeń fizycznych. Wyróżnić należy PID w Gorzowie Wlkp. za zorganizowanie punktu konsultacyjnego, telefonu zaufania, spotkań z młodzieżą w szkołach i w Izbie.

W dwóch policyjnych izbach dziecka, zespół KMP zauważył niewielkie urozmaicenie programu zajęć wychowawczych (PID w Radomiu, Bydgoszczy). Zgodnie z oświadczeniem Kierownika Izby w Radomiu, w ramach zajęć nieletnim prezentowane są filmy edukacyjne, rozdawane broszury, dawane do rozwiązania rebusy, czy zadania pisemne.

W niektórych z wizytowanych placówek nieletni nie mieli dostępu do zajęć na świeżym powietrzu (PID w Olsztynie, Gorzowie Wielkopolskim). Nietelni przebywający w PID w Olsztynie, z którymi przedstawiciele Mechanizmu przeprowadzili rozmowy, oznajmili, że ich głównym sposobem spędzania czasu było oglądanie telewizji. Funkcjonariusze

skutecznie wyperswadowywali im udział w zajęciach na świeżym powietrzu. Pracownicy Izby potwierdzili, iż oglądanie telewizji było głównym zajęciem nieletnich. Nie wychodzili z nimi na dwór, mając na uwadze względy bezpieczeństwa oraz deklarowaną niechęć nieletnich. W Izbie w Gorzowie Wielkopolskim organizowane dla nieletnich zajęcia odbywały się jedynie w świetlicy Izby, gdyż placówka ta pozbawiona jest placu spacerowego.

Zaleceniem CPT, zawartym w sprawozdaniu dla polskiego rządu z wizyty w Polsce w 2004 r. jest, *aby władze polskie podjęły następujące kroki w policyjnych izbach dziecka: zorganizowanie programu konstruktywnych zajęć dla zatrzymanych dzieci z naciskiem położonym na edukację oraz podjęcie wysiłków w celu zapewnienia codziennych ćwiczeń na powietrzu dla osób znajdujących się przez dłuższy czas (tj. 24 godz. i dłużej) w policyjnych celach*¹⁴⁸. Również KMP podkreśla, iż niezwykle istotne jest **stworzenie warunków do tego, aby nieletni odpowiednią część dnia spędzali uczestnicząc w zajęciach o charakterze edukacyjnym, kulturalnym i sportowym, w tym 1 godzinę zajęć na świeżym powietrzu**. Kierownicy Izb pozytywnie ustosunkowali się do zaleceń podniesienia jakości prowadzonych zajęć i wzbogacania ich o elementy edukacyjne.

Krajowy Mechanizm zalecił:

- podejmowanie działań zmierzających do prowadzenia konstruktywnych zajęć dla zatrzymanych dzieci z naciskiem położonym na edukację,
- zwiększenie gamy oddziaływań sportowo-rekreacyjnych,
- ograniczenie biernego spędzania czasu przez nieletnich do minimum.

2.3. Młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii

W 2011 roku przedstawiciele Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” przeprowadzili wizytacje dwunastu młodzieżowych ośrodków wychowawczych¹⁴⁹ oraz siedmiu młodzieżowych ośrodków socjoterapii¹⁵⁰. Do dnia sporządzenia niniejszego Raportu Rzecznik Praw Obywatelskich, działający jako Krajowy Mechanizm Prewencji¹⁵¹, nie otrzymał odpowiedzi na zalecenia wydane dyrektorom MOW w Krakowie, MOW w Kolonii Szczerbackiej, MOW nr 2 w Warszawie, MOW w Łękawie.

¹⁴⁸ Patrz § 36 i 44 w CPT/INF(2006)11.

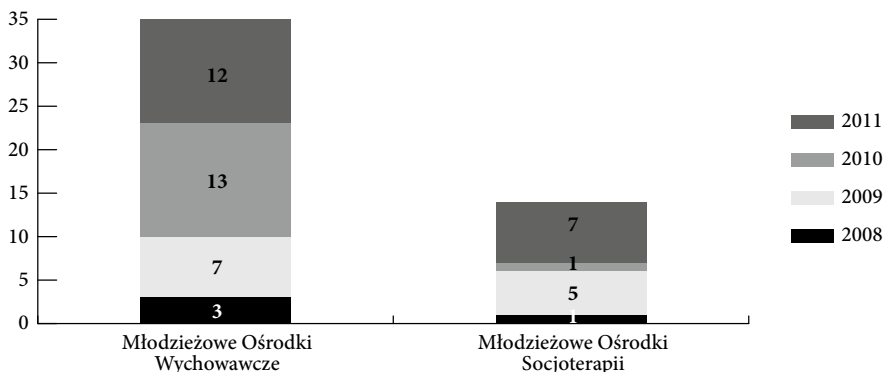
¹⁴⁹ MOW w Antoniewie, MOW w Julianopolu, MOW Dom Miłosierdzia św. Józefa w Kaliszu, MOW w Kaletach, MOW w Kamionku Wielkim, MOW w Wielkich Drogach, MOW w Rzepczynie, MOW im. Świętej Siostry Faustyny w Krakowie, MOW w Krakowie, MOW Nr 2 w Warszawie, MOW w Kolonii Szczerbackiej, MOW w Łękawie.

¹⁵⁰ MOS Nr 7 w Warszawie, MOS w Piasecznie, MOS Nr 4 w Warszawie, MOS Nr 5 Dom przy Rynku w Warszawie, MOS w Ustce, Ośrodek Socjoterapeutyczny Wspólny Dom w Wildze, MOS Nr 3 w Łodzi.

¹⁵¹ Dalej: KMP lub Mechanizm.

Wykres nr 5. Liczba wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych i Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapii w latach 2008–2011.

a) Traktowanie

Najpoważniejsze naruszenia stwierdzone przez Mechanizm w trakcie wizytacji młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii dotyczą stosowania przez poszczególne osoby z personelu przemocy psychicznej lub/i fizycznej wobec wychowanków. Należy tu wymienić MOW w Antoniewie, w którym wychowankowie podali, że dwóch wychowawców cyt.: *czasami za uszy ciągną, aby się wychowanek uspokoił, dają bonusy – dostanie w twarz, jak się ma dużo minusów, jak się wejdzie na umywalnię w koszulce to dostaje się po plecach, jak są zdenerwowani to przeklinają* oraz MOS Nr 7 w Warszawie, w którym połowa rozmówców wskazała, że niektórzy wychowawcy krzyczą, używają wulgaryzmów, zastraszają, a także szarpią ich lub w ramach kary stosują karczycho – uderzenie w kark. Ponadto, w MOW w Kolonii Szczerbackiej w trakcie rozmów z nieletnimi pojawiły się zgłoszenia stosowania przemocy fizycznej wobec wychowanków przez pracownika ośrodka, który bije ich w twarz (cyt. *liść*) i często grozi użyciem przemocy fizycznej, natomiast w MOW Nr 2 w Warszawie podopieczne skarżyły się na wychowawcę, który nadmiernie podnosił głos i je krytykował. Wychowankowie nie chcieli złożyć oficjalnej skargi. Dyrektorzy MOW w Antoniewie i MOS Nr 7 w Warszawie poinformowali o podjęciu działań w celu zweryfikowania ww. zarzutów oraz działań o charakterze diagnostycznym i profilaktycznym wśród pracowników, aby przeciwdziałać ewentualnym nadużyciom w relacjach wychowawca – wychowanek, m.in. przeprowadzono analizę wzajemnych relacji interpersonalnych poprzez badanie ankietowe wśród uczniów, wychowawców, rodziców, arkusze samooceny, rozmowy z wychowankami, wychowawcami i rodzicami, obserwację zachowań wychowanków i wychowawców, spotkanie z przedstawicielami Samorządu Szkolnego. **Należy podkreślić, że wszelkie formy używania przemocy KMP uznaje za niedopuszczalne i stanowiące niehumanitarne i poniżające traktowanie.**

W niektórych placówkach KMP odebrał również sygnały o stosowaniu przemocy fizycznej i psychicznej przez wychowanków stojących wyżej w nieformalnej hierarchii względem nieletnich „słabszych”. Wychowankowie zgłaszali, że doznawali przykrości ze strony kolegów, byli popychani, wyzywani i wyśmiewani (MOW w Antoniewie) oraz wskazywali, że jeden wychowanek wykonując polecenia nauczycieli „ogarnia innych wychowanków”, czyli popycha i szarpie ich lub stosuje inne formy przemocy fizycznej w celu wymuszenia na nich odpowiedniego zachowania (MOS Nr 5 w Warszawie, MOW w Kaletach). **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił podjęcie działań w celu zapobiegania zjawisku podkultury wśród wychowanków.** CPT wyraźnie podkreśla, że *wszelkie formy złego traktowania, w tym obraza słowna, są nie do przyjęcia i będą przedmiotem surowych sankcji*¹⁵².

Omawiając zagadnienie właściwego traktowania nieletnich warto zauważyć także, iż w załączniku określającym zasady przyznawania punktacji wychowankom w MOS w Ustce Mechanizm stwierdził występowanie deprecjonujących wyrażen np. *0 punktów w obszarze kultura osobista – wychowanek jest brudasem, niechlujem (...).* **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji tego typu sformułowania są stygmatyzujące i nie powinny być zawarte w systemie punktacji wychowanków.** Kolejny wątpliwy w swej treści zapis ww. załącznika dotyczył maksymalnej oceny w zakresie wykroczenia, przestępstwa i patologii – *wychowanek nie dokonał żadnych przestępstw, wykroczeń, patologii, a wręcz im przeciwdziała, pomaga w wykryciu sprawców czynów zabronionych.* Takie sformułowanie mogło powodować, że wychowanek byłby postrzegany w grupie jako donosiciel i z pewnością zniechęcało to wychowanków do starania się o uzyskanie wysokiej liczby punktów w tym obszarze. Dyrektor Ośrodka zobowiązała się do zmiany systemu punktacji, szczególnie wobec deprecjonujących określeń.

Mechanizm zwracał również uwagę na kwestię izolowania nieletnich. Zgodnie z Zaleceniami Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi¹⁵³, Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, że stosowanie izolacji musi się wiązać z wyjątkową koniecznością, związaną z bezpieczeństwem i przebiegać według ściśle określonych zasad: *Jeżeli w bardzo wyjątkowych przypadkach, dany młodociany musi zostać odseparowany od innych z powodów bezpieczeństwa, decyzja w tej sprawie jest podejmowana przez właściwą władzę na podstawie jasnych procedur ustanowionych przez prawo krajowe, określających naturę odizolowania, jego maksymalny czas trwania oraz podstawy, na których zostało nałożone* (Reguła 93.1). W związku z powyższym KMP w MOS Nr 4 w Warszawie oraz MOW Nr 2 w Warszawie **zalecił doprecyzowanie zasad izolowania wychowanków od grupy oraz zapewnienie, aby nieletni odizolowani od grupy, przebywali w obecności osoby dorosłej.**

---

¹⁵² Patrz: § 88 raportu CPT/Inf (2011) 20.

¹⁵³ CM/Rec(2008)11.

Odnośząc się do tematu stosowania środków przymusu bezpośredniego w tego typu placówkach, KMP stwierdził, iż w niektórych z wizytowanych ośrodków nie było procedur stosowania środków przymusu bezpośredniego (MOW w Kamionku Wielkim), nie dokumentowano przypadków ich stosowania (MOW w Antoniewie) lub ww. procedury były niezgodne z obowiązującymi przepisami prawa np. zawierały punkty wskazujące na możliwość zastosowania wobec nieletniego kaftana bezpieczeństwa lub pasa obezwładniającego¹⁵⁴ (MOW im. Świętej Siostry Faustyny, MOW w Łękawie).

Dyrektorzy wskazanych w omawianym punkcie placówek pozytywnie ustosunkowali się do zaleceń Mechanizmu w tym obszarze.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **wyeliminowanie stosowania przemocy fizycznej i psychicznej przez kadrę ośrodka,**
- **podjęcie działań mających na celu zapobieganie zjawisku podkultury wśród wychowanków (w szczególności przeciwdziałanie stosowaniu przemocy fizycznej przez wychowanków stojących wyżej w nieformalnej hierarchii względem nieletnich „słabszych”),**
- **doprecyzowanie zasad izolowania wychowanków od grupy i zapewnienie, aby izolowani nieletni przebywali w obecności osoby dorosłej,**
- **stworzenie procedury stosowania środka przymusu bezpośredniego, dostosowanej do obowiązujących przepisów prawa oraz staranne dokumentowanie przypadków stosowania tego środka,**
- **usunięcie stygmatyzujących sformułowań z zasad przyznawania punktów za zachowanie.**

b) Dyscyplinowanie

W każdej wizytowanej placówce Mechanizm stwierdził występowanie naruszeń w kwestii dyscyplinowania nieletnich.

Analiza dokumentacji oraz rozmowy z wychowankami wykazały, że katalogi kar w większości placówek zawierały środki dyscyplinarne, które w ocenie Mechanizmu nie powinny być stosowane. Należy wymienić tu kary w postaci:

– przeniesienia do innego ośrodka – zgodnie z § 7 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 grudnia 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym¹⁵⁵, przeniesienie nieletniego do innego ośrodka może nastąpić w szczególnie uzasadnionych przypadkach, mających znaczenie dla skuteczności procesu resocjalizacyjnego lub terapeutycznego, na podstawie oceny zasadności dalszego pobytu nieletniego

¹⁵⁴ Patrz: art. 95a § 4 i 5 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 r. (Dz.U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.).

¹⁵⁵ Dz.U. z 2011 r. Nr 296 poz. 1755.

w ośrodku, dokonywanej przez zespół, którego zadaniem jest planowanie i koordynowanie udzielania w ośrodku pomocy psychologiczno-pedagogicznej. **KMP stoi na stanowisku, iż nie należy stosować instytucji przeniesienia jako środka dyscyplinarnego.** Na powyższe wskazują również Zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi¹⁵⁶: *Młodociani nie mogą być przenoszani w ramach środka dyscyplinarnego* (Zalecenie 97), (dot.: MOS w Ustce, MOW w Kaliszu, MOW w Krakowie, MOW w Wielkich Drogach, MOW w Rzepczynie, MOS Nr 3 w Łodzi, MOS Nr 4 w Warszawie, MOW Nr 2 w Warszawie, MOW w Łękawie, MOW w Kaletach, MOW w Kamionku Wielkim, MOS Nr 5 w Warszawie);

– pracy na rzecz ośrodka – w Regule 67 Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności¹⁵⁷ wskazano jednoznacznie, że praca nie może stanowić kary dyscyplinarnej. **W opinii KMP taka kara może prowadzić w praktyce do pejoratywnego postrzegania przez wychowanka pracy, a to zaś – skutecznie zniechęcić do poszukiwania w przyszłości zatrudnienia.** Mechanizm wyjaśnił, iż nie ma zastrzeżeń do wykonywania przez nieletnich dodatkowej pracy na rzecz ośrodka w sytuacji, gdy wychowanek chce zdobyć dodatkowe punkty (lub zniwelować punkty ujemne), jeśli sam zgłasza się do wykonywania takiej pracy. Ponadto, zdaniem Mechanizmu w sytuacjach takich jak zaśmiecanie, niezmiennianie obuwia, nie pozostawianie po sobie porządku, również dopuszczalne jest zastosowanie środka wychowawczego w postaci pracy porządkowej, gdyż uczy to poszanowania pracy innych osób oraz przestrzegania obowiązku dbania o czystość i porządek (dot.: MOS w Ustce, MOS w Piasecznie, MOW w Wielkich Drogach, MOW w Rzepczynie, MOS Nr 3 w Łodzi, MOW Nr 2 w Warszawie, MOW w Łękawie, MOW w Kamionku Wielkim, MOS Nr 5 w Warszawie);

– ćwiczeń fizycznych – **stosowanie powyższej kary zdaniem KMP również może zaowocować u nieletnich wypaczeniem właściwego obrazu ćwiczeń służących wzmocnieniu kondycji fizycznej** (dot.: MOS w Ustce, MOW w Krakowie, MOW w Rzepczynie, MOW Nr 2 w Warszawie, MOS Nr 7 w Warszawie);

– zawieszenia w prawach wychowanków – **Krajowy Mechanizm Prewencji uznaje, że dyscyplinowanie nie może polegać na pozbawieniu/zawieszeniu w prawach wychowanka. Prawa nieletnich przysługują im niezależnie od zachowania lub postępów w resocjalizacji** (dot.: MOS w Piasecznie, MOW w Kaliszu, MOS w Wildze, MOW Nr 2 w Warszawie, MOS Nr 5 w Warszawie).

Ponadto, niejednokrotnie pracownicy KMP wizytując młodzieżowe ośrodki socjoterapii i wychowawcze stwierdzali stosowanie przez personel nieregulaminowych kar np. wielokrotne przepisywanie zdań, zakaz wyjść na świeże powietrze, zakaz kontaktów z rodziną, zakaz używania żelazka oraz odpowiedzialności zbiorowej. Krajowy Mechanizm

¹⁵⁶ Zalecenie CM/Rec (2008)11.

¹⁵⁷ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113.

Prewencji zaznacza, że zgodnie z Regulami Narodów Zjednoczonych Dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności¹⁵⁸: *Sankcje zbiorowe mają być zakazane* (Reguła 67). *Dyscyplinarne karanie nieletniego powinno być dozwolone wyłącznie w ściśle wytyczonych granicach obowiązującego prawa i regulaminów* (Reguła 70) i **zaleca zaprzestanie stosowania kar nieregulaminowych oraz odpowiedzialności zbiorowej** (dot.: MOS w Piasecznie, MOW w Kaliszu, MOW im. Świętej Siostry Faustyny w Krakowie, MOS Nr 7 w Warszawie, MOW w Kolonii Szczerbackiej, MOS Nr 5 w Warszawie, MOW w Antoniewie, MOS w Ustce, MOW w Krakowie, MOW w Julianpolu, MOS Nr 3 w Łodzi, MOW w Kamionku Wielkim).

W trakcie rozmów indywidualnych nieletni w MOS w Piasecznie oraz MOW w Julianpolu wskazywali na stosowanie wobec nich stygmatyzujących i poniżających kar m.in. w postaci obcięcia włosów, konieczności noszenia stroju wiejskiej kobiety, czyszczenia fug szczoteczką do zębów, sprzątania w slipach. **W opinii pracowników KMP kary te są poniżające i zawierają stygmatyzację osoby ukaranej, w przypadku jednostek słabszych psychicznie mogą prowadzić do ich załamania. Ponadto, karanie powinno usuwać niepożądane zachowania, a nie zaś powodować dodatkowe dolegliwości. Zdaniem przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji stosowanie tego typu kar jest poniżającym traktowaniem i nie powinno mieć miejsca. Pracownicy ww. placówek powinni umiejętnie postępować z wychowankami, aby nie wywoływać ostrych konfliktów i nie powielać złych wzorców z własnych środowisk.**

Ponadto, zgodnie z Regułą 68 ww. standardów międzynarodowych przepisy wydawane przez właściwą władzę administracyjną z uwzględnieniem podstawowych cech, potrzeb i praw nieletniego, powinny określać:

- (a) zachowania stanowiące przekroczenia dyscyplinarne;
- (b) rodzaj i czas trwania wymierzonych kar dyscyplinarnych;
- (c) władzę właściwą do wymierzania kar;
- (d) władzę właściwą do rozpoznania odwołań.

W związku z powyższym KMP zalecił w niektórych placówkach określenie czasu trwania wymierzanych kar dyscyplinarnych, stosowanie ich przy uwzględnieniu zasady indywidualizacji oraz zamieszczenie w Regulaminie informacji na temat osób upoważnionych do wymierzania kar oraz trybu odwołania się od kar (dot.: MOW w Kaliszu, MOW w Wielkich Drogach, MOS w Wildze, MOW Nr 2 w Warszawie, MOW w Kamionku Wielkim, MOW w Rzepczynie).

Mechanizm wskazywał również na potrzebę zmiany statutów w zakresie katalogów nagród, poprzez wyłączenie z nich praw wychowanków oraz rozróżnienie i oddzielenie od praw nieletnich ich przywilejów: prawa nieletnich przysługują im niezależnie od posiadanej przez nich oceny z zachowania, natomiast przywileje są dodatkowymi „bonusami/uprawnieniami”, które wychowankowie mogą zdobyć w trakcie procesu wychowania

¹⁵⁸ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113.

i terapii (MOW w Wielkich Drogach, MOS Nr 4 w Warszawie, MOS Nr 5 w Warszawie, MOS w Wildze).

Dyrektorzy MOS Nr 4 w Warszawie, MOS Nr 5 w Warszawie, MOS Nr 7 w Warszawie, MOW w Wielkich Drogach, MOW w Kaletach, MOW w Julianopolu, MOW w Antoniewie, MOW w Kamionku Wielki, MOW w Rzepczynie, MOS w Wildze oraz MOS Nr 3 w Łodzi pozytywnie ustosunkowali się do zaleceń Mechanizmu lub/i szczegółowo wyjaśnili wątpliwe dla KMP kwestie. Dyrektor MOW im. Świętej Siostry Faustyny zaprzeczyła stosowaniu nieregulaminowych kar w podległej jej placówce tłumacząc, iż są to formy terapii. Dyrektor MOS w Ustce, podobnie jak Dyrektor MOS w Piasecznie początkowo nie zgodzili się z ustaleniami dokonanymi podczas wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji, jednakże w toku dalszego badania sprawy i korespondowania m.in. z kuratorami oświaty, ostatecznie poinformowali o wykonaniu zaleceń KMP. Dyrektor MOW w Kaliszu natomiast nie odniosła się do uwag dotyczących stosowania pozaregulaminowych środków dyscyplinarnych, jednakże została również zobligowana do wykonania zaleceń KMP przez Wielkopolskiego Wicekuratora Oświaty w następstwie kontroli przeprowadzonej na skutek działań Krajowego Mechanizmu Prewencji. Sprawa nadal monitorowana jest przez Mechanizm.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **zaprzestanie stosowania pozaregulaminowych środków dyscyplinarnych, stosowanie tylko tych kar, które są dozwolone wyłącznie w ściśle wytyczonych granicach obowiązującego prawa i regulaminów,**
- **wyeliminowanie stosowania stygmatyzujących kar,**
- **zaprzestanie stosowania odpowiedzialności zbiorowej,**
- **wyeliminowanie stosowania kary w postaci pracy na rzecz ośrodka oraz skorygowanie zapisów Regulaminu/Statutu w tym zakresie,**
- **wyeliminowanie stosowania kary w postaci przeniesienia do innej placówki oraz skorygowanie zapisów Regulaminu/Statutu w tym zakresie,**
- **wyeliminowanie stosowania kary w postaci pozbawienia/ zawieszenia wychowanka w prawach oraz skorygowanie zapisów Regulaminu/Statutu w tym zakresie,**
- **wyeliminowanie stosowania kary w postaci ćwiczeń fizycznych oraz skorygowanie zapisów Regulaminu/Statutu w tym zakresie,**
- **określenie czasu trwania wymierzanych kar dyscyplinarnych oraz stosowanie ich przy uwzględnieniu zasady indywidualizacji,**
- **umieszczenie w Regulaminie informacji na temat osób upoważnionych do wymierzania kar oraz trybu odwoływania się w sytuacji niesłusznego ukarania,**
- **zmianę zapisów Statutu w zakresie katalogu nagród i praw, poprzez wyłączenie z katalogu nagród praw wychowanków oraz rozróżnienie i oddzielenie od praw nieletnich ich przywilejów.**

c) Prawo do ochrony zdrowia

Opieka medyczna zapewniona nieletnim w wizytowanych Ośrodkach w większości nie budziła wątpliwości pracowników Krajowego Mechanizmu Prewencji. Pozytywnie oceniali ją również sami nieletni. Wyjątkiem był MOW Nr 2 w Warszawie, w którym organizacja opieki medycznej wzbudzała poważane zastrzeżenia wizytujących: wychowanki wskazywały, że trudno jest dostać się do lekarza, podnosiły brak wizyt u specjalistów, w tym u ginekologa oraz stomatologa, w aktach brakowało informacji o stanie zdrowia wychowanek przy przyjęciu do placówki, a w Zasadach sprawowania opieki medycznej zawarto następującą uwagę: *w Ośrodku organizowana jest doraźna pomoc medyczna, ze względu na brak pielęgniarki nie jesteśmy w stanie wyleczyć zadawnionych chorób wychowanek.*

Krajowy Mechanizm Prewencji przypomina, że wychowankowie powinni mieć zapewniony odpowiedni dostęp nie tylko do lekarzy pediatrów/internistów, lecz również lekarzy innych specjalności. Mając na uwadze, iż do tego typu placówek przyjmowani są zazwyczaj nieletni ze środowisk, w których dochodzi do zaniedbań nie tylko w zakresie wychowawczym, lecz również w zakresie zapewnienia właściwej opieki medycznej, oraz okres w jakim mogą oni przebywać w placówce, tj. do ukończenia 18 roku życia, niewłaściwym jest aby nie zostały podejmowane próby leczenia, nawet poprzednio nabytych przez wychowanki chorób. **Mechanizm zalecił niezwłoczne podjęcie działań, które usprawnią organizację i dostęp wychowanek do opieki medycznej.**

Niektóre placówki nie zatrudniały personelu medycznego – pielęgniarki, lekarza czy higienistki szkolnej. W placówkach tych wychowankowie, w razie problemów zdrowotnych, dowożeni byli na wizyty lekarskie do pobliskich zakładów opieki zdrowotnej. Niemniej jednak **w opinii pracowników Krajowego Mechanizmu Prewencji, stałe zatrudnienie pielęgniarki w placówkach jest niezbędne, biorąc pod uwagę dokonywanie np. samouszkodzeń przez nieletnich oraz fakt, iż część z nich poddana jest stałej farmakoterapii psychotropowej. Zalecił zatem podjęcie działań w celu zatrudnienia personelu medycznego** (dot.: MOW w Antoniewie, MOW w Wielkich Drogach, MOW w Krakowie, MOS w Ustce, MOW Nr 2 w Warszawie).

Mechanizm zwrócił również uwagę, iż podopieczni nie są poddawani badaniom profilaktycznym np. stomatologicznym czy ginekologicznym. Niezapewnienie wychowankom badań profilaktycznych jest niezgodne z Zaleceniami Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi¹⁵⁹, tj. regułą 71.: *Młodociani powinni otrzymywać profilaktyczną opiekę medyczną i edukację w zakresie zdrowia. Regułą 75.: Opieka zdrowotna w instytucjach dla nieletnich nie powinna ograniczać się do leczenia chorych pacjentów, ale powinna być rozszerzona na medycynę społeczną i profilaktykę oraz nadzorowanie żywienia.* Istotną rolę badań profilaktycznych i edukacji zdrowotnej w placówkach dla nie-

¹⁵⁹ CM/Rec(2008)11.

letnich podkreślał także CPT w Dziewiątym Sprawozdaniu Ogólnym¹⁶⁰ (dot.: MOS Nr 4 w Warszawie, MOS Nr 5 w Warszawie, MOS w Ustce, MOW Nr 2 w Warszawie).

Warto w tym miejscu dodać, iż w MOW w Rzepczynie KMP ustalił, że badania wychowanków odbywały się w obecności wychowawcy. **Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, iż obecność osób nie wykonujących zawodu medycznego w trakcie udzielania świadczeń zdrowotnych wychowankowi, w każdym przypadku powinna mieć charakter wyjątkowy i znajdować zastosowanie wyłącznie wtedy, gdy wymaga tego bezpieczeństwo osoby wykonującej świadczenie zdrowotne. W związku z tym Mechanizm zalecił, aby udzielanie świadczeń odbywało się poza zasięgiem słuchu i wzroku pracowników niemedyycznych z uwagi na prawo do prywatności i tajemnicy medycznej oraz specjalnej relacji lekarz – pacjent.** Dyrektor MOW w Rzepczynie pozytywnie ustosunkował się do powyższego zalecenia i wskazał, iż stan zdrowia wychowanków objęty jest tajemnicą.

Istotne dla prawidłowej realizacji prawa nieletnich do opieki medycznej jest także dokonywanie regularnych kontroli ważności leków i środków opatrunkowych. Powyższe KMP rekomendował w MOW w Łękawie oraz MOW w Rzepczynie, w których kontrola losowo wybranych leków wykazała, że niektóre z nich były przeterminowane.

Dyrektorzy MOW w Wielkich Drogach i MOW w Antoniewie poinformowali, że prowadzili działania mające na celu zatrudnienie pielęgniarki, lecz nie jest to możliwe ze względów finansowych. Dyrektor MOS w Ustce zgodził się zaleceniem KMP dotyczącym potrzeby zapewnienia wychowankom profilaktycznej opieki medycznej, wskazał natomiast, że problemem jest czas oczekiwania na wizyty u poszczególnych specjalistów. Dyrektorzy MOS Nr 4 i Nr 5 w Warszawie wyjaśnili, że wychowankowie otrzymują dodatkowo przepustki i korzystają z opieki medycznej w miejscach swojego zamieszkania.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **zapewnienie odpowiedniej organizacji oraz dostępu nieletnich do opieki medycznej,**
- **zagwarantowanie wychowankom profilaktycznej opieki medycznej,**
- **podjęcie działań zmierzających do zatrudnienia pielęgniarki,**

¹⁶⁰ CPT/Inf (99) 12: § 40 Ponadto, jest rzeczą oczywistą, że wszyscy nieletni pozbawieni wolności powinni mieć możliwość poufnego kontaktu z lekarzem w każdym czasie, bez względu na reżim (także dyscyplinarne umieszczenie w izolacie), jakiemu zostali poddani. Należy także zapewnić odpowiedni dostęp do specjalistycznej opieki zdrowotnej, włącznie z dentystą. § 41 Rola służby zdrowia w każdym miejscu pozbawienia wolności nie powinna ograniczać się do leczenia pacjentów z dolegliwościami; powinna natomiast obejmować także zadania związane z medycyną społeczną i profilaktyką. W związku z tym Komitet pragnie podkreślić dwa aspekty o szczególnym znaczeniu dla nieletnich pozbawionych wolności, mianowicie kwestię odżywiania oraz zapewnienie edukacji zdrowotnej. Personel służby zdrowia powinien odgrywać aktywną rolę w monitorowaniu jakości jedzenia podawanego nieletnim. Jest to szczególnie istotne dla nieletnich, którzy nie zakończyli jeszcze okresu wzrostu. W ich przypadku konsekwencje niewłaściwego odżywiania mogą dać znać o sobie wcześniej i być poważniejsze niż u osób, które osiągnęły pełną dojrzałość fizyczną. Wiadomo także, iż osoby nieletnie pozbawione wolności mają skłonność do podejmowania ryzykownych zachowań, szczególnie w odniesieniu do używek (w tym alkoholu) i seksu. W konsekwencji, zapewnienie edukacji zdrowotnej dla osób młodych jest istotnym elementem programu profilaktycznej opieki zdrowotnej. Program taki powinien obejmować w szczególności informacje o ryzyku związanym z korzystaniem z używek oraz chorobami zakaźnymi.

- udzielanie świadczeń medycznych poza zasięgiem słuchu i wzroku pracowników niemedycznych,
- sukcesywne sprawdzanie dat przydatności do spożycia środków farmakologicznych oraz odpowiednich warunków przechowywania strzykawek i opatrunków.

d) Prawo do informacji

Ogólnie rzecz ujmując prawo nieletnich do informacji w wizytowanych jednostkach było respektowane. Nieletni zapoznawani byli z regulaminem niezwłocznie po przyjęciu do placówki. Jednakże w przypadku, gdy z rozmów z wychowankami wynikało, iż nie znają oni regulaminu ośrodka, swoich uprawnień, przywilejów i obowiązków, **wizytujący zalecali zorganizowanie cyklicznych spotkań na temat przysługujących nieletnim praw i sposobu ich egzekwowania** oraz w niektórych placówkach **zalecili wywieszenie w widocznym miejscu Regulaminu/Statutu danego ośrodka** (dot.: MOW w Łękawie, MOS w Wildze, MOS Nr 5 w Warszawie, MOW w Rzepczynie).

Ponadto, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji każdorazowo weryfikowali dostępność adresów instytucji stojących na straży praw nieletnich, takich jak: Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Obywatelskich, Helsińska Fundacja Praw Człowieka czy też sąd rodzinny. **Mechanizm rekomendował udostępnienie danych adresowych tego typu instytucji w ogólnodostępnym miejscu oraz zorganizowanie zajęć dla wychowanków na temat działalności tych instytucji.**

Analiza statutów w kilku wizytowanych placówkach wykazała brak w tych dokumentach informacji o trybie składania skarg w przypadku naruszenia praw wychowanków. Powołując się na § 8 pkt 2 załączników 3 i 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 marca 2005 r. w sprawie ramowych statutów placówek publicznych¹⁶¹, Mechanizm zalecił uzupełnienie statutów ośrodków i regulaminów wychowanków o powyższą informację (dot.: MOS Nr 3 w Łodzi, MOW w Kolonii Szczerbackiej, MOW im. Świętej Siostry Faustyny).

Dyrektorzy wizytowanych placówek pozytywnie ustosunkowali się do ww. rekomendacji, w odpowiedzi na zalecenia pracowników KMP, poinformowali o ich wdrożeniu.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- zorganizowanie cyklicznych spotkań na temat przysługujących nieletnim praw i sposobie ich egzekwowania,
- zorganizowanie zajęć dla wychowanków na temat działalności instytucji stojących na straży praw człowieka,
- wywieszenie na tablicach w świetlicach grup wychowawczych treści Regulaminu Wychowanków/Statutu placówki,

¹⁶¹ Dz.U. z 2005 r. Nr 52, poz. 466.

- uzupełnienie statutu Ośrodka o punkt informujący o trybie składania skarg w przypadku naruszenia praw wychowanków,
- zamieszczenie w ogólnodostępnym miejscu informacji z adresami instytucji, do których wychowankowie mogą zwrócić się w sytuacji naruszenia ich praw, tj. Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, sędziów rodzinnych.

e) Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Najczęściej stwierdzone przez Mechanizm naruszenie prawa nieletnich do kontaktu ze światem zewnętrznym polegało na zawężeniu kręgu osób mogących odwiedzać wychowanków do osób najbliższych/spokrewnionych, nierzadko wyłącznie do rodziców (MOW w Antoniewie, MOW w Kaliszu, MOS w Piasecznie). W MOW Nr 2 w Warszawie natomiast uzależniono możliwości przyjmowania przez wychowanków gości nie należących do najbliższej rodziny od ich cotygodniowej oceny z zachowania. Ograniczenia takie są wbrew przepisom u.p.n.¹⁶². W art. 66 § 4 określając zasady kontaktów nieletniego posłużono się pojęciem „osób spoza zakładu”, nie wskazując na konieczność wykazania stopnia pokrewieństwa. Jedyne powody w zakresie ograniczania lub zakazania kontaktów nieletniego z osobami spoza placówki, określone w art. 66 § 4 u.p.n., dotyczą wyłącznie przypadków, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa placówki bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego. W takim wypadku dyrektor placówki niezwłocznie zawiadamia nieletniego i sąd rodzinny o powodach decyzji. Sąd może uchylić decyzję dyrektora. **KMP zalecił umożliwienie nieletnim kontaktu z rodzeństwem, krewnymi lub innymi osobami spoza zakładu, jednocześnie wskazał, że wszelkie ograniczenia w tym zakresie należy stosować w oparciu o granice wytyczone prawem.** Dyrektorzy wymienionych wyżej placówek zobowiązali się do poszerzenia kręgu osób mogących odwiedzać ich podopiecznych.

Należy zaznaczyć, iż duże wątpliwości KMP wzbudziły zasady kontaktowania się nieletnich z rodzicami obowiązujące w MOW w Kaliszu oraz MOW im. Świętej Siostry Faustyny w Krakowie:

– odwiedziny podopiecznych z ich rodzicami mogły odbywać się raz w miesiącu a kontakt telefoniczny tylko raz w tygodniu w wyznaczonym dniu i o określonej porze. Ponadto, w MOW im. Świętej Faustyny w Krakowie nowoprzyjęta wychowanka miała możliwość skontaktowania się z rodzicami dopiero po ok. 7 dniach pobytu w placówce. Niektóre nieletnie w rozmowach z pracownikami Krajowego Mechanizmu Prewencji wskazywały, że mogły skontaktować się z rodzicami po okresie dwóch tygodni. KMP podkreśla, że bezpośredni kontakt dziecka z rodziną powinien być jak najczęstszy, szczególnie w pierwszym okresie jego pobytu w placówce. Postulat taki zawarty został również w Regulach Narodów

¹⁶² Dz.U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.

Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności¹⁶³: *Każdy nieletni powinien mieć prawo do regularnego i częstego przyjmowania odwiedzin, w zasadzie raz w tygodniu, nie rzadziej niż raz w miesiącu, powinny one obejmować rodzinę i obrońcę oraz odbywać się w warunkach zapewniających prywatność, zbliżenia oraz swobodną wymianę myśli (Reguła 60). Każdy nieletni powinien mieć prawo, przy czym jeśli zachodzi taka potrzeba należy mu w jego realizowaniu udzielić pomocy, do utrzymywania kontaktu listownego i telefonicznego co najmniej dwa razy w tygodniu z osobą przez siebie wybraną, chyba że zostało mu ono odebrane na drodze prawnej (Reguła 61).* **Krajowy Mechanizm Prewencji postulował o zwiększenie częstotliwości odwiedzin wychowanek oraz prowadzenia przez nie rozmów telefonicznych;**

– zastrzeżenia wizytujących budziły również kwestie dotyczące urlopowania dziewcząt. Z informacji uzyskanych od Dyrektorów obu ośrodków wynikało, iż kierowanie nieletnich na pierwsze kilkudniowe przepustki w dni wolne od nauki pod opieką rodziców/opiekunów prawnych odbywało się po upływie ok. 6 miesięcy w pierwszym roku pobytu w ośrodku. Ponadto, z rozmów indywidualnych z dziewczętami wynikało, iż możliwość wyjazdu do domu miały ok. 3 razy w roku (ewentualnie otrzymywały przepustki okolicznościowe np. z okazji ślubu, pogrzebu itp.). Dodatkowo, biorąc pod uwagę fakt, iż wyjazd do domu traktowany był jako przywilej, którego odebranie stanowiło jedną z kar w ww. placówkach, mogło okazać się, iż wychowanka wyjeżdżała na przepustkę raz lub dwa razy w roku. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji tak długi okres bez możliwości uzyskania przepustki i rzadkie urlopowanie wychowanek nie powinno być zasadą, lecz mieć zastosowanie wyłącznie w szczególnych sytuacjach.** Standardy międzynarodowe, a dokładnie Zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi¹⁶⁴ w Regule 86.1 wyraźnie wskazują, iż: *W ramach normalnego systemu młodociani mają mieć możliwość korzystania z regularnych okresów przepustki, z eskortą lub samodzielnie. Ponadto, młodociani mają możliwość opuszczania instytucji z powodów humanitarnych.* **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił zwiększenie częstotliwości udzielania przepustek nieletnim oraz stworzenie nowym wychowankom możliwości wyjazdu do domu w okresie krótszym niż 6 miesięcy.** Dyrektor MOW w Kaliszu negatywnie odniosła się do zaleceń Mechanizmu, w związku z tym KMP zwrócił się z prośbą o ustosunkowanie się do ww. rekomendacji do Wielkopolskiego Kuratora Oświaty jako organu pełniącego nadzór na tą placówką. Przeprowadzone w placówce przez Kuratora czynności wyjaśniające wykazały, że rodzice wychowanek zachęceni są do ich częstych odwiedzin, a częstotliwość rozmów telefonicznych zostanie zwiększona. Dyrektor MOW im. Świętej Siostry Faustyny natomiast poinformowała, że zakaz wyjazdu do domu wychowanki przez pierwsze 6 miesięcy pobytu w placówce uzasadniony jest obawą ponownego kontaktu ze środowiskiem patologicznym,

¹⁶³ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113.

¹⁶⁴ CM/Rec (2008)11.

przestępczym czy ucieczką z przepustki, w związku z czym Dyrektor uznała rekomendację Mechanizmu w omawianym zakresie za bezzasadną. Małopolski Kurator Oświaty podzielił stanowisko Dyrektora MOW. Sprawa nadal pozostaje w zainteresowaniu Mechanizmu.

Niepokojący dla przedstawicieli KMP był również fakt nadmiernej kontroli korespondencji wychowanków (MOW Nr 2 w Warszawie, MOW im. Św. Siostry Faustyny, MOW w Kaliszu). Nieletni, z którymi przeprowadzono indywidualne rozmowy stwierdzili, że zarówno otrzymywane, jak i wysyłane przez nich listy podlegają kontroli. Praktyka taka stoi w sprzeczności z art. 66 § 3 u.p.n. W Statucie MOW Nr 2 w Warszawie zapisano ponadto, że pracownicy pedagogiczni mają prawo do stosowania w uzasadnionych wypadkach również kontroli rozmów telefonicznych oraz kontroli odwiedzin. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, jest to uprawnienie nie wynikające z obowiązujących przepisów. KMP zalecił wyeliminowanie praktyki dokonywania powyższych kontroli w ośrodku.** Dyrektorzy placówek zobowiązali się do przestrzegania wskazanego przepisu.

W jednej z placówek (MOW w Krakowie) wątpliwości przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji wzbudziła wprowadzona w placówce zasada ograniczania lub limitowania czasu rozmów wychodzących z rodzinami wychowanków. W zależności od poziomu resocjalizacji, korzystanie z tego prawa oraz czas przeznaczony na jego realizację były różne. **Tymczasem Krajowy Mechanizm Prewencji uznaje, iż wychowankowie, bez względu na posiadany stopień resocjalizacji, powinni mieć zagwarantowane prawo do kontaktu telefonicznego z rodziną.**

W wyniku analizy dokumentacji wewnętrznej przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji dostrzegli także potrzebę zapisania w dokumentacji placówek (MOS w Piasecznie i MOW w Kamionku Wielkim) zasad odwiedzin wychowanków. Zalecenie zostało zrealizowane.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- umożliwienie nieletnim kontaktu z rodzeństwem, krewnymi lub innymi osobami spoza placówki, zaś stosowanie wszelkich ograniczeń w tym zakresie jedynie w oparciu o granice wytyczone prawem,
- zwiększenie częstotliwości odwiedzin wychowanków oraz prowadzenia przez nich rozmów telefonicznych,
- zwiększenie częstotliwości udzielania przepustek oraz umożliwienie wyjazdu do domu nieletnim także w początkowym okresie pobytu w placówce,
- postępowanie z korespondencją wychowanków zgodnie z ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich,
- wyeliminowanie przypadków stosowania kontroli rozmów telefonicznych oraz odwiedzin wychowanków,
- rezygnacja z uzależniania czasu rozmów telefonicznych z rodzinami nieletnich od poziomu resocjalizacji,
- zapisanie w Regulaminie zasad odwiedzin wychowanków.

f) Oddziaływania wychowawcze, terapeutyczne oraz kulturalno-oświatowe

Wychowankowie wszystkich wizytowanych placówek mieli zagwarantowany szeroki dostęp do różnego typu zajęć w ramach prowadzonego procesu resocjalizacyjnego. Oddziaływania wychowawcze i resocjalizacyjne prowadzone były przez wychowawców grup, nauczycieli szkolnych, psychologów i pedagogów poprzez m.in. zajęcia grupowe, warsztaty, spotkania indywidualne, organizowanie wycieczek i spotkań ze znanymi ludźmi¹⁶⁵. Wychowankowie nierzadko mieli także zapewniony czas na odpoczynek, odrabianie lekcji, korzystanie z gier komputerowych, oglądanie telewizji, rekreację na świeżym powietrzu. Mogli uczestniczyć również w różnorodnych kołach zainteresowań np. kole teatralnym, gier logicznych, komputerowym, plastycznym, rekreacyjno-sportowym itp. W ocenie KMP ważną rolę w procesie wychowawczym pełni także stałe towarzyszenie nieletnim przez wychowawców w codziennych zajęciach, co zostało zaobserwowane w większości placówek. **Poszerzenie oferty zajęć dodatkowych, organizowanych dla wychowanków w czasie wolnym KMP rekomendował natomiast w MOW w Krakowie.**

W rozmowach indywidualnych wychowankowie wskazywali, iż zdarzają się sytuacje kiedy nie mogą wychodzić na dwór: nawet kilka dni nie wychodzili na zewnątrz budynku np. z powodu złego zachowania, będąc w początkowym etapie pobytu w placówce lub ze względu na niskie temperatury. Krajowy Mechanizm Prewencji zaznaczał, iż zgodnie z Zasadą 81 Zaleceń Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi¹⁶⁶ wszyscy nieletni pozbawieni wolności powinni mieć możliwość regularnego ćwiczenia przez co najmniej dwie godziny dziennie, z czego godzinę na powietrzu, jeżeli pozwala na to pogoda. Na powyższe prawo nieletnich wskazują również przepisy krajowe – § 17 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach¹⁶⁷. Jako warunki uniemożliwiające przeprowadzanie zajęć na świeżym powietrzu można uznać np. śnieżylicę czy burzę. Niska temperatura natomiast, choć nie sprzyja zajęciom sportowym na boisku szkolnym, nie jest przesłanką do pozbawienia nieletnich wszelkiej aktywności na świeżym powietrzu np. spacerów, jeśli wychowankowie wyrażają wolę udziału w niej. Prawo to nie może być również ograniczane w ramach środka dyscyplinarnego. **Mechanizm zalecił ponadto uzupełnienie w Statutach i Regulaminach ośrodków listy praw wychowanków o prawo do codziennych zajęć na świeżym powietrzu** (dot.: MOS w Ustce, MOS w Piasecznie, MOS Nr 7 w Warszawie, MOW w Kaliszu, MOW Nr 2 w Warszawie).

¹⁶⁵ W placówkach odbywały się zajęcia np. socjoterapii, profilaktyki uzależnień, wyrównywania braków, biofeedback, warsztaty w zakresie umiejętności psychospołecznych, pomoc w kształtowaniu systemu wartości, zajęcia korekcyjno-wyrównawcze, psychoterapia, terapia zajęciowa, promocja zdrowego stylu życia, stymulowanie prawidłowych interakcji rodzinnych, zagrożenia zdrowia psychicznego.

¹⁶⁶ CM/Rec(2008)11.

¹⁶⁷ Dz.U. z 2011 r. Nr 109, poz. 631.

Dyrektorzy wskazanych placówek poinformowali, iż zapewnili nieletnim możliwość przebywania na świeżym powietrzu i podejmują działania w celu uatrakcyjnienia czasu wolnego wychowanków i zwiększenia liczby zajęć prowadzonych na dworze.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **zapewnienie wszystkim nieletnim regularnych ćwiczeń przez co najmniej dwie godziny dziennie, z czego godzinę na powietrzu; ćwiczenia nie powinny być zależne od zaszeregowania do grupy motywacyjnej, długości pobytu w placówce ani ograniczane w ramach środka dyscyplinarnego,**
- **uzupełnienie w Statutach i Regulaminach ośrodków listy praw wychowanków o prawo do codziennych zajęć na świeżym powietrzu,**
- **poszerzenie katalogu dodatkowych zajęć, organizowanych dla wychowanków w czasie wolnym.**

g) Prawo do edukacji

We wszystkich wizytowanych ośrodkach prawo nieletnich do edukacji było przestrzegane. Placówki w swoich strukturach posiadały prawidłowo wyposażone szkoły oraz wykwalifikowaną kadrę. W godzinach popołudniowych nieletni mieli zapewnione zajęcia wyrównawcze i pomoc wychowawców przy odrabianiu zadań domowych. Praca wychowawców i nauczycieli była oceniona pozytywnie przez większość wychowanków wizytowanych ośrodków.

h) Prawo do wykonywania praktyk religijnych

Wśród wizytowanych placówek w większości z nich prawo nieletnich do wykonywania praktyk religijnych było respektowane. Należy jednak wskazać, iż w pięciu ośrodkach wizytujący stwierdzili występowanie obowiązku uczestniczenia w praktykach religijnych (dot.: MOW w Kaliszu, MOW im. Świętej Faustyny w Krakowie, MOW w Rzepczynie, MOS w Piasecznie i MOS w Ustce). Ponadto, w kilku placówkach niektórzy nieletni, z którymi przedstawiciele Mechanizmu przeprowadzali indywidualne rozmowy wskazywali, iż nie mogli lub nie wiedzieli o możliwości uczestniczenia w niedzielnej mszy św. (dot.: MOS Nr 7 w Warszawie, MOW Nr 2 w Warszawie, MOW w Koloni Szczerbackiej oraz MOW w Kamionku Wielkim).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 53 zapewnia każdemu wolność sumienia i religii, która obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz ustanawia zakaz zmuszania do uczestniczenia w praktykach religijnych. Standardy zawarte w instrumentach prawa międzynarodowego również wyraźnie wskazują na konieczność zapewnienia wszystkim wolności myśli, sumienia i wyznania, np. w brzmieniu Zaleceń Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi *wolność myśli, sumienia i wyznania młodocianych powinna być respektowana. Instytucjonalny reżim*

powinien być zorganizowany w takim stopniu, w jakim możliwe jest praktykowanie przez młodocianych ich religii i przekonań, uczestnictwo w nabożeństwach lub spotkaniach prowadzonych przez upoważnionych przedstawicieli religii i wyznań, przyjmowanie wizyt prywatnych przedstawicieli religii lub wyznań oraz posiadanie ksiąg lub materiałów informacyjnych dotyczących ich religii lub przekonań. Młodociani nie mogą być zmuszani do praktykowania religii, wyznania, uczestnictwa w nabożeństwach religijnych lub spotkaniach, udziału w praktykach religijnych lub akceptowania wizyt przedstawicieli którejkolwiek religii lub wyznania¹⁶⁸. Z kolei Konwencja o Prawach Dziecka stwierdza w art. 14: *Państwa-Strony będą respektowały prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania. Reguły Narodów Zjednoczonych Dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności w zakresie posług religijnych głoszą: Każdemu nieletniemu należy pozwolić na zaspokajanie potrzeb jego życia religijnego i duchowego. Jeżeli w zakładzie przebywa wystarczająca liczba nieletnich jednego wyznania, należy powołać przedstawiciela tego wyznania, aby odprawiał dla nich obrzędy. Każdy nieletni ma prawo do przyjmowania wizyt duchownych swojego wyznania, uczestniczenia w obrzędach, ale także do nieuczestniczenia w nich i do swobody odmowy poddawania się religijnej edukacji i indoktrynacji*¹⁶⁹.

W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji każda placówka, również funkcjonująca na podstawie art. 14 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993¹⁷⁰, ma obowiązek przestrzegać prawa nieletnich do wolności wyznania i sumienia oraz zorganizować pracę wychowawczą w taki sposób, by uwzględniać swobodę i dobrowolność nieletnich w wyborze wiary i uczestniczenia w praktykach religijnych.

Dyrektorzy MOW w Kamionku Wielkim, MOW w Rzepczynie, MOW w Ustce i MOS Nr 7 w Warszawie pozytywnie ustosunkowali się do zaleceń Mechanizmu. Dyrektorzy MOW w Kaliszu, MOS w Piasecznie oraz MOW im. Świętej Faustyny w Krakowie nie zgadzali się z ustaleniami KMP twierdząc, iż wychowanki zobowiązane są do przyjęcia i respektowania w całości form wychowania w ośrodkach, które są katolickimi ośrodkami wychowawczymi. Mechanizm skierował pisma w tych sprawach do odpowiednich Kuratorów Oświaty. Mazowiecki Kurator podzielił stanowisko KMP i poinformował, iż w efekcie podjętych przez niego działań Dyrektor MOS w Piasecznie zrealizowała zalecenia Mechanizmu i wskazała, że podopieczne dobrowolnie uczestniczą w modlitwach. Małopolski Kurator Oświaty również zgodził się z uwagami KMP, informując, że sprawując nadzór pedagogiczny, uwzględni potrzebę kontrolowania przestrzegania omawianego prawa. Z pisma Wielkopolskiego Kuratora wynikało natomiast, że Dyrektor MOW w Kaliszu wyjaśniła, iż kwestie dotyczące zapewnienia wychowance wolności sumienia i religii ustalone są w oparciu o zapisy Konstytucji RP i Konwencji o prawach dziecka, które wskazują, że ro-

¹⁶⁸ Patrz: Zalecenie 87.1-3 w: CM/Rec (2008)11.

¹⁶⁹ Patrz: Reguła 48, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113.

¹⁷⁰ Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

dzice mają pierwszeństwo w kierowaniu dzieckiem co do korzystania z prawa do swobody myśli, sumienia i wyznania.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **zapewnienie każdemu nieletniemu wolności sumienia i religii, która obejmuje wolność wyznania lub przyjmowania religii według własnego wyboru, możliwości uczestniczenia w praktykach religijnych oraz zakaz zmuszania do uczestniczenia w nich.**

i) Personel

We wszystkich wizytowanych Ośrodkach kadra jednostki była dobrze wykwalifikowana: personel pracujący z nieletnimi posiadał wyższe wykształcenie i uczestniczył w licznych szkoleniach i kursach. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji pracownikom Ośrodków warto zapewnić także szkolenia z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym**, na co wskazuje Reguła 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności¹⁷¹ stanowiąca, iż *personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm dotyczących praw człowieka i praw dziecka.*

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **zorganizowanie szkoleń dla pracowników ośrodka z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym.**

j) Warunki bytowe

Należy zaznaczyć, iż w większości placówek podopiecznym zapewniono bardzo dobre warunki bytowe. Mechanizm zalecił generalne remonty w MOS w Wildze, MOS Nr 3 w Łodzi oraz MOW w Krakowie. W ocenie wizytujących warunki bytowe we wskazanych ośrodkach były niezadowalające – budynki sprawiały złe wrażenie ze względu na odpadające tynki i ogólne zaniedbanie, pokoje wyposażone były w stare meble i okna, zużyte sprzęty, w sanitariatach nierzadko były zniszczone płytki.

CPT wskazuje, że *dobrze zaprojektowany ośrodek detencyjny dla nieletnich powinien zapewniać pozytywne i spersonalizowane warunki detencji młodych osób pozbawionych wolności. Miejsca, w których młode osoby śpią i prowadzą aktywność życiową powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodym ludziom powinno się*

¹⁷¹ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113.

pozwoić na przechowywanie rozsądnej ilości rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa¹⁷².

W wielu wizytowanych placówkach zastrzeżenia KMP wzbudziły również warunki w pomieszczeniach sanitarnych, które nie zapewniały intymności nieletnich – brak zasłonek/drzwi w kabinach prysznicowych oraz osłonięcie toalet jedynie niskim murkiem. Stanowi to naruszenie Reguły 65.2 Zaleceń Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi¹⁷³: *Młodociani mają mieć dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność. W ocenie KMP stworzenie warunków w pomieszczeniach sanitarnych zapewniających intymność nieletnich jest obowiązkiem kierownictwa placówki, w związku z tym Mechanizm zalecił wyposażyć kabiny prysznicowe i toalety w drzwi (lub zasłonki) zapewniające takie warunki* (dot.: MOS Nr 5 w Warszawie, MOW w Wielkich Drogach, MOW w Kamionku Wielkim, MOS w Ustce, MOW w Łekawie, MOS Nr 3 w Łodzi, MOW Nr 2 w Warszawie, MOW w Rzepczynie).

Dyrektorzy ww. ośrodków pozytywnie ustosunkowali się do zaleceń KMP dotyczących warunków bytowych, z zaznaczeniem, iż nie wszyscy mają fundusze na przeprowadzenie zalecanych remontów, niemniej jednak podjęli w tym celu odpowiednie starania. Warte podkreślenia są działania podjęte przez Dyrektora MOS Nr 3 w Łodzi, który w zakresie zapewnienia odpowiednich warunków rozpoczął współpracę z łódzkimi hotelami – otrzymuje darowizny w postaci pościeli, obrusów, tapczanów oraz podpisał porozumienie z Prezesem Sądu Rejonowego w Łodzi na wykonanie prac społecznie użytecznych (np. prac porządkowych, naprawczych, remontowych na terenie ośrodka) w ramach kary ograniczenia wolności.

Warto w tym miejscu wspomnieć, iż Rzecznik Praw Obywatelskich w dniu 15 lutego 2011 r. skierował wystąpienie generalne¹⁷⁴ do Przewodniczącej Podkomisji Nadzwyczajnej w sprawie zmian proponowanych w rządowym projekcie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹⁷⁵. Rzecznik w ww. wystąpieniu zwróciła uwagę, iż podczas wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji dyrektorzy młodzieżowych ośrodków wychowawczych i socjoterapii z dużą obawą wypowiadali się na temat przepisu określającego, iż w przypadku gdy sąd na podstawie przepisów o postępowaniu w sprawach nieletnich postanowi o umieszczeniu dziecka objętego instytucjonalną pieczą zastępczą w młodzieżowym ośrodku wychowawczym lub zakładzie poprawczym, postanowienie o umieszczeniu dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej traci moc. Rzecznik wyjaśniła, że przepisy dotyczące funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych i socjoterapii nie nakładają na ich dyrektorów obowiązku przejęcia funkcji rodzinnych i opiekuńczych. Podkreśliła, że subwencja oświatowa dzielona jest między poszczególne

¹⁷² Patrz: § 29 i 30 Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12].

¹⁷³ CM/Rec(2008)11.

¹⁷⁴ RPO-637047-VII-11006.4/09.

¹⁷⁵ Patrz: druk nr 3378.

jednostki samorządu terytorialnego, z uwzględnieniem zakresu realizowanych przez te jednostki zadań oświatowych, czyli obejmuje przede wszystkim koszt edukacji oraz realizacji oddziaływań profilaktycznych, wychowawczych i socjoterapeutycznych. Wychowankowie ośrodków wsparcie materialne otrzymują natomiast ze strony swoich rodziców, natomiast w przypadku wychowanków domu dziecka potrzeby materialne powinna zaspokajać placówka, która otrzymuje na ten cel pieniądze z powiatu. W odpowiedzi na ww. wystąpienie Rzecznik został poinformowany o wykreśleniu z projektu zapisu wskazującego na utratę mocy postanowienia o umieszczeniu dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej w przypadku gdy sąd na podstawie przepisów o postępowaniu w sprawach nieletnich postanowi o umieszczeniu tego dziecka w młodzieżowym ośrodku wychowawczym lub zakładzie poprawczym.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **dokonanie renowacji i remontu budynku, w szczególności pokoi mieszkalnych i łazienek nieletnich,**
- **zapewnienie właściwego funkcjonowania sanitariatów w ośrodkach, w tym wyposażenie stanowisk prysznicowych w zasłonki gwarantujące kąpiącym się poczucie intymności.**

2.4. Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich

W 2011 roku Rzecznik Praw Obywatelskich, działający jako Krajowy Mechanizm Prewencji¹⁷⁶, przeprowadził wizytacje w 2 Zakładach Poprawczych¹⁷⁷, w 2 Zakładach Poprawczych prowadzonych łącznie ze Schroniskami dla Nieletnich¹⁷⁸ oraz w 2 Schroniskach dla Nieletnich¹⁷⁹.

Wizytacja Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Zawierciu miała na celu dokonanie oceny stanu realizacji zaleceń wydanych w wyniku wizytacji ZP i SdN przeprowadzonej w dniach 2–4 września 2009 r. Krajowy Mechanizm Prewencji stwierdził, iż większość wydanych zaleceń została zrealizowana. Jednakże kilka kwestii nadal wymagało poprawy, zostaną one szczegółowo przedstawione poniżej.

---

¹⁷⁶ Dalej: KMP lub Mechanizm.

¹⁷⁷ Świecie, Nowe nad Wisłą.

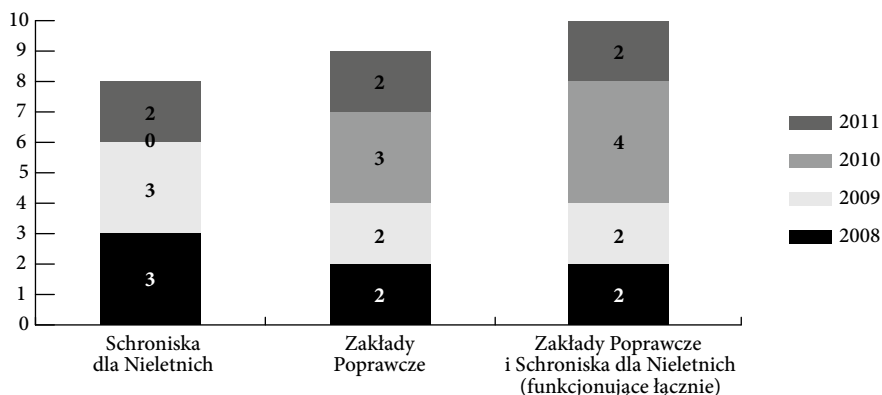
¹⁷⁸ Zawiercie, Konstantynów Łódzki.

¹⁷⁹ Dominów, Chojnice.

Wykres nr 6. Liczba wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji w Schroniskach dla Nieletnich i Zakładach Poprawczych w latach 2008–2011

a) Ochrona przed poniżającym traktowaniem oraz stosowanie środków przymusu bezpośredniego

W jednej z wizytowanych placówek podopieczni, z którymi rozmawiali przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji, negatywnie ocenili atmosferę w placówce (ZPiSdN Konstantynów Łódzki). Wskazali, że niektórzy wychowawcy i nauczyciele są agresywni zarówno werbalnie, jak i fizycznie. Niektórzy nieletni twierdzili, iż nie czują się w placówce bezpiecznie. Ponadto, podczas rozmów z nieletnimi pracownicy KMP odnotowali niepokojące sygnały wskazujące na zakazane formy traktowania wychowanków przez kadre, polegające na biciu (cyt. „karczycho”), szarpaniu i wyzywaniu wychowanków oraz na agresywnym zachowaniu. Żaden z wychowanków nie chciał złożyć oficjalnej skargi osobom wizytującym. Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił dyrektorowi Zakładu oraz organom nadzorującym pracę placówki szczegółowe zbadanie przedstawionego problemu oraz przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego, a także wyeliminowanie tego typu praktyk. **Mechanizm przypomina, iż poddawanie nieletnich przemocy fizycznej stanowi nieludzkie traktowanie i jest niedopuszczalne.**

W tej samej placówce KMP zapoznał się z Regulaminem wychowanków ZPiSdN przebywających w izbie przejściowej. Wątpliwości wzbudził zapis, traktujący o tym, że każdorazowo, gdy do izby wchodzi pracownik Zakładu, wychowanek ma obowiązek przedstawienia się w formie: *Ja (imię i nazwisko) jestem wychowankiem Zakładu Poprawczego (Schroniska dla Nieletnich) w Konstantynowie Łódzkim. W ocenie wizytujących taka komenda nie niesie za sobą żadnego pedagogicznego uzasadnienia. Jej celem nie jest nauczenie nieletniego dobrych manier ani przedstawiania się z własnej woli pracownikom placówki, lecz zaznaczenie jego podległości wobec personelu.*

W pozostałych jednostkach nie stwierdzono przypadków poniżającego traktowania wychowanków przez personel, w tym używania wobec nich siły fizycznej.

KMP stwierdził nieprawidłowości przy stosowaniu środków przymusu bezpośredniego.

W jednej z placówek odebrano sygnały, że chłopcy byli siłą doprowadzani do izb indywidualnych oddziaływań, co należy uznać za zastosowanie środka przymusu bezpośredniego, które nie zostało ujawnione w odpowiednim rejestrze (ZP w Nowem).

Dyrektor placówki nie zgodził się z powyższymi zarzutami, wskazując iż każde zastosowanie środka przymusu bezpośredniego jest odnotowywane w rejestrze stosowanych środków, jednocześnie podając, iż w 2010 r. były 2 takie przypadki.

Zdarzały się również przypadki rozszerzenia w regulaminach katalogu zachowań nieletniego, które uprawniają do zastosowania środka przymusu bezpośredniego w postaci izby izolacyjnej oraz założenia pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa (ZPiSdN Konstantynów Łódzki). Brakowało w nich także bardzo istotnej informacji dotyczącej czasu stosowania środka przymusu bezpośredniego w postaci umieszczenia w izbie izolacyjnej, określonego w art. 95a § 7 u.p.n.

Zarówno w dokumentacji z zastosowania izb indywidualnych oddziaływań, jak i izb przejściowych, brak było zapisów czy wychowankowie skorzystali z prawa do godzinnego spaceru. Dodatkowo wizytujący zauważyli brak pełnej informacji o tym, czy wychowanek skontaktował się z rodziną oraz brak adnotacji lekarza czy zbadał wychowanek po zgłoszonym przez niego problemie zdrowotnym (ZP w Nowem i ZPiSdN w Konstantynowie Łódzkim). **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji należy rejestrować wszystkie informacje o osobie, która przebywa w tych pomieszczeniach oraz umożliwić jej kontakt telefoniczny, listowny, jak również osobisty – poprzez odwiedziny – najbliższych osób nieletniego.**

Dyrektor ZP w Nowem poinformował KMP, iż pracownicy zostali zobowiązani do bezwzględnego dokonania wpisu w arkuszach pobytu nieletniego w izbach czy nieletni skorzystał z prawa do spaceru czy też z niego zrezygnował.

W oparciu o ustalenia dokonane w ramach rewizytacji w Zakładzie Poprawczym w Zawierciu, przedstawiciele KMP stwierdzili, że pobyt w izbie przejściowej nadal był stosowany jako kara. Świadczyły o tym zapisy Księgi ewidencji wychowanek umieszczonych w izbie przejściowej, a w szczególności dotyczące czasu pobytu i powodów, dla których nieletnie były w niej umieszczane. Odnotowano na przykład przypadki umieszczenia nieletniej w izbie przejściowej z powodu: dezorganizacji zajęć, niespektowania poleceń nauczyciela, agresji werbalnej, przejawiania zachowań autoagresywnych. Przyczyny umieszczenia były opisane zbyt ogólnie. Ponadto, w dokumentacji nieletnich przebywających w izbach przejściowych nie było zawartych informacji dotyczących wypełniania obowiązku szkolnego. Zapisy zawierające tego typu informacje są niezbędne i świadczą o zapewnieniu nieletnim podstawowych praw. O ich realizacji mówi również § 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2004 r. w sprawie

organizacji roku szkolnego w szkołach w zakładach poprawczych i w schroniskach dla nieletnich¹⁸⁰.

Krajowy Mechanizm Prewencji dostrzegł również problem przemocy pomiędzy wychowankami. Kilku nieletnich Schroniska dla Nieletnich w Dominowie podało, iż zdarzały się sytuacje, w których dochodziło do aktów agresji ze strony innych, silniejszych wychowanków placówki. Podobnie wskazywali wychowankowie Zakładu w Nowem. Chłopcy dodali, iż najczęściej pracownicy ochrony nie reagowali w takich sytuacjach. **Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, iż naczelnym zadaniem placówki jest nie tylko prowadzenie oddziaływań resocjalizacyjno-dydaktycznych wobec nieletnich lecz również zagwarantowanie im bezpieczeństwa w trakcie pobytu w placówce.** Dyrektor ZP w Nowem w odpowiedzi na zalecenia KMP wyjaśnił, iż zachowanie nieletnich jest omawiane na bieżąco podczas posiedzeń Komisji Wychowania. Nieletni, którzy w swoich zachowaniach wykazują tendencje pod kątem kultywowania zasad podkulturowych i przemocy rówieśniczej są wyłączani z zajęć grupowych i podejmowana jest z nimi indywidualna praca do czasu uzyskania pozytywnych zmian w zachowaniu. Również Dyrektor SdN w Dominowie poinformował o podjęciu wzmoczonych działań w związku z zaleceniem KMP w tym zakresie. Na uznanie zasługuje pomysł zlokalizowania pokoju przy sali gimnastycznej, w którym dyrektor szkoły przez lustro weneckie sprawował nadzór nad zachowaniem chłopców w trakcie zajęć sportowych. Sprawowany w ten sposób nadzór miał na celu ochronę dobra nieletnich potencjalnie narażonych na prześladowania przez innych chłopców. Ewentualne porachunki związane z występowaniem w placówkach dla nieletnich tzw. „drugiego życia” są niejednokrotnie rozstrzygane w ramach zajęć sportowych, w których pod przykrywką rywalizacji sportowej dochodzi do zadawania ciosów (SdN Dominów).

W Schronisku dla Nieletnich w Chojnicach każdy nowy wychowanek poddawany był kontroli stanu ciała, która miała na celu sprawdzenie, czy nie ma on obrażeń świadczących np. o pobiciu. Kontroli tej dokonywała pielęgniarka, a gdy ambulatorium było nieczynne – strażnik. Spis obrażeń, po jego podpisaniu przez pracownika dokonującego oględzin wychowanka, dołączano do akt nieletniego, w razie obrażeń wskazujących na podejrzenie popełnienia przestępstwa kierownik internatu lub dyrektor placówki podejmował dalsze działania. **Praktykę tę Krajowy Mechanizm Prewencji ocenił bardzo dobrze.**

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **wyeliminowanie praktyki niewłaściwego traktowania wychowanków,**
- **zniesienie obowiązku każdorazowego przedstawiania się nieletniego w izbie przejściowej,**
- **stosowanie środka przymusu bezpośredniego w oparciu o przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich,**

¹⁸⁰ Dz.U. Nr 188, poz. 1947.

- **reagowanie przez personel placówki w każdej sytuacji, w której może dojść do naruszenia bezpieczeństwa nieletnich przebywających w placówce.**

b) Dyscyplinowanie

W Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Zawierciu Mechanizm odnotował sytuacje, które mogą świadczyć o tym, że w placówce stosowana jest odpowiedzialność zbiorowa. Należy zaznaczyć, iż zgodnie z Regulami Narodów Zjednoczonych Dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności¹⁸¹: (...) *Sankcje zbiorowe mają być zakazane* (Reguła 67). W odpowiedzi na zalecenia Mechanizmu, dyrektor placówki wyjaśnił, iż nie spotkał się z przypadkami stosowania tego typu karania, jak również stosowania innych, niezgodnych z obowiązującym prawem środków dyscyplinarnych.

Niepokojące, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, były również relacje wychowanków o stosowaniu kary w postaci zakazu rozmów telefonicznych z rodzicami (ZP Świecie). **W ocenie KMP stosowanie kary w postaci zakazu rozmów z rodziną jest niedopuszczalną praktyką**, o czym mówi Reguła 61 Narodów Zjednoczonych dotycząca Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności¹⁸²: *Każdy nieletni powinien mieć prawo, przy czym, jeśli zachodzi potrzeba należy mu w jego realizowaniu udzielić pomocy, do utrzymania kontaktu listowego lub telefonicznego, co najmniej 2 razy w tygodniu z osobą przez niego wybraną, chyba, że zostało mu ono odebrane na drodze prawnej. Każdy nieletni powinien mieć prawo otrzymywania korespondencji*. Również, zgodnie z Zaleceniami Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi¹⁸³, kara ograniczająca kontakty z rodziną nie powinna być stosowana chyba, że dane przewinienie ma związek z takim kontaktem. *Przewinienie nie obejmuje ograniczenia kontaktów z rodziną lub wizyt, chyba że przewinienie to jest związane z takimi kontaktami lub wizytami*” (Reguła 95.6). Dyrektor placówki w odpowiedzi na zalecenia KMP wyjaśnił, iż nie są stosowane środki dyscyplinarne, które mogłyby ograniczać kontakt nieletnich z rodziną.

Z treści zawartych w Regulaminie *Zasad postępowania przy stosowaniu środków dyscyplinarnych* (dalej: *Zasad*) Zakładu Poprawczego w Świeciu nie wynikało również, kto może złożyć wniosek o zastosowanie kary. Wiadome było natomiast, że przed wymierzeniem środka dyscyplinarnego dyrektor Zakładu przeprowadza postępowanie wyjaśniające, podczas którego wysłuchuje wychowanka. Procedura ta tylko częściowo odpowiada międzynarodowym normom w omawianym obszarze, nie jest bowiem czytelne, czy wychowanek ma prawo odwołania się od zastosowanego środka. Należy podkreślić, iż zgodnie z Regulami Narodów Zjednoczonych Dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych

¹⁸¹ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113.

¹⁸² Ibidem.

¹⁸³ CM/Rec(2008)11.

Wolności¹⁸⁴, przepisy wydawane przez właściwą władzę administracyjną z uwzględnieniem podstawowych cech, potrzeb i praw nieletniego, powinny określać:

- (a) zachowania stanowiące przekroczenia dyscyplinarne;
- (b) rodzaj i czas trwania wymierzonych kar dyscyplinarnych;
- (c) władzę właściwą do wymierzania kar;
- (d) władzę właściwą do rozpoznania odwołań (Zasada 68).

Kolejnym problemem dotyczącym treści Zasad jest fakt, że nie uwzględniały one konieczności zasięgnięcia opinii Rady Zakładu w przypadku niektórych z wymienionych w Regulaminie środków dyscyplinujących: nieudzielenia przepustki lub urlopu wychowankowi zakładu oraz wystąpienia z wnioskiem do innego zakładu tego samego rodzaju lub innego rodzaju, co jest niezgodnie z § 71 ust. 2 rozporządzenia w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich¹⁸⁵. Dyrektor placówki poinformował o realizacji zaleceń KMP w tym zakresie.

Ponadto w katalogach środków dyscyplinarnych wizytowanych placówek wśród kar znajdowała się również kara w postaci przeniesienia wychowanka do innej placówki (ZP Świecie, SdN Dominów, SdN Chojnice). Mimo treści § 71 ust. 1 pkt. 12 i 13 rozporządzenia, kara w postaci „przeniesienia do innej placówki”, zgodnie z Zaleceniami Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi¹⁸⁶ nie powinna być stosowana: *Młodociani nie mogą być przenoszeni w ramach środka dyscyplinarnego* (Zalecenie 97). **Krajowy Mechanizm Prewencji uważa zatem, że przeniesienie do innego ośrodka nie powinno być wskazane w katalogu kar wymierzanych przez personel placówki.** W odpowiedzi na zalecenia Mechanizmu w tym zakresie dyrektorzy wizytowanych placówek wskazywali, iż wyłączenie z katalogu kar informacji o możliwości przeniesienia do innej placówki nie leży w gestii placówki, a ponadto jest zgodne z obowiązującymi przepisami prawa krajowego.

Mając na uwadze standardy międzynarodowe, ustalenia KMP oraz stanowiska dyrektorów wizytowanych placówek, Rzecznik Praw Obywatelskich w dniu 23 września 2011 r. skierowała wystąpienie¹⁸⁷ do Ministra Sprawiedliwości w sprawie stosowanej w niektórych zakładach poprawczych kary przeniesienia wychowanka do innej placówki. Wątpliwości Rzecznika wzbudził ponadto fakt, iż podstawą stosowanych w zakładach poprawczych kar nie są zapisy u.p.n, lecz rozporządzenie w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich. Rzecznik zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości z prośbą o zajęcie stanowiska w sprawie objęcia przedmiotem regulacji ustawy tych spraw dotyczących nieletnich, które wykraczają poza upoważnienie ustawowe wyrażone w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz dostosowanie ich treści do Zaleceń Komitetu Ministrów Rady Europy.

¹⁸⁴ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113.

¹⁸⁵ Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1359 ze zm.

¹⁸⁶ CM/Rec(2008)11.

¹⁸⁷ RPO-672825-VII/11.

W odpowiedzi na wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich, Minister Sprawiedliwości, w piśmie z dnia 21 października 2011 r. podzielił opinię o potrzebie dalszego dostosowywania przepisów u.p.n. do wszystkich Zaleceń Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami dyscyplinarnymi oraz innych standardów międzynarodowych. Jednocześnie poinformował Rzecznika, że procedura obowiązująca przy przenoszeniu wychowanka do innego zakładu uniemożliwia arbitralne podejmowanie decyzji przez dyrektora placówki oraz gwarantuje wychowankowi przestrzeganie jego praw. W dniu 28 lutego 2012 r. Rzecznik Praw Obywatelskich złożyła wniosek¹⁸⁸ do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie niezgodności §65, §66, §70, §71, §72, §73, §74, §90, §91, §93, §94, §95 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 września 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich z art. 95 §3 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz z art. 92 ust. 1 zd. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹⁸⁹.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **wyeliminowanie odpowiedzialności zbiorowej,**
- **wyłączenie z katalogu kar informacji o możliwości przeniesienia wychowanka do innej placówki,**
- **wyłączenie z katalogu kar środków dyscyplinujących, które w przypadkach nieuzasadnionych wymogami bezpieczeństwa ograniczają wychowankom kontakty z rodziną i uniemożliwiają wychowankowi udział w zajęciach szkolnych,**
- **wyeliminowanie przypadków stosowania izb przejściowych jako kara.**

c) Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Wizytujący każdorazowo weryfikują, czy nieletni mają możliwość skorzystania z przysługujących im uprawnień do kontaktu z rodziną oraz osobami najbliższymi. W większości placówki podejmowały, niezwłocznie po przyjęciu wychowanka, próbę nawiązania kontaktu z jego rodzicami lub opiekunami, tak aby umożliwić im udział w procesie wychowawczym (SdN Dominów, SdN Chojnice, ZP Świecie, ZP i SdN Konstanytnów Łódzki). Nieprawidłowości w tym zakresie spotkano w Zakładzie Poprawczym w Nowem. W jednostce tej nieletnich obowiązywał zakaz osobistego telefonowania do rodziców lub opiekunów zaraz po przyjeździe do placówki. Dodatkowo zgodnie z „Regulaminem korzystania z aparatu telefonicznego w Zakładzie Poprawczym w Nowem” prowadzona była kontrola wszystkich rozmów telefonicznych polegająca na odbywaniu rozmów w obecności wychowawcy i odnotowaniu informacji, do kogo wychowanek dzwoni. **Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji zapis ww. Regulaminu oraz stosowana przez pracowników Zakładu praktyka nie ma oparcia w przepisach ustawy o postępowaniu w sprawach**

¹⁸⁸ RPO-672825-VII-12.

¹⁸⁹ Więcej na temat złożonego wniosku w kolejnym Raporcie rocznym Krajowego Mechanizmu Prewencji oraz w Raporcie z działalności KMP w I kwartale 2012 r.

nieletnich. W odpowiedzi na zalecenie Mechanizmu, Dyrektor Zakładu wskazał, iż w jego ocenie praktyka taka jest uzasadniona wychowawczo, z uwagi na przypadki prowadzenia rozmów przez nieletnich z osobami nieuprawnionymi, jak również wulgaryzmy i wymuszenia kierowane do rodziców, gdzie musiała nastąpić interwencja pracownika. W opinii dyrektora stosowana w Zakładzie praktyka nie narusza przepisów u.p.n. Ponadto, dyrektor wyjaśnił, iż dokonano sugerowanej przez KMP zmiany we wskazanym powyżej Regulaminie dotyczącej zakazu osobistego telefonowania do rodziców lub opiekunów prawnych po przyjeździe do placówki.

W kilku placówkach, podczas rozmów z nieletnimi osoby wizytujące otrzymały informacje dotyczące prowadzenia przez personel placówki stałej kontroli korespondencji wychowanków, zarówno przychodzącej jak i wychodzącej (ZP Nowe, ZP Świecie, SdN Chojnice, ZPiSdN Konstantynów Łódzki). Należy przy tym podkreślić, iż praktyka taka stoi w sprzeczności z art. 66 § 3 u.p.n.¹⁹⁰. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, poza sytuacjami związanymi z koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa wychowankowi lub innym osobom, stała kontrola korespondencji wychowanków nie znajduje uzasadnienia.** Jest też sprzeczna z Konwencją o Prawach Dziecka uchwaloną przez Organizację Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r.¹⁹¹, zgodnie z którą każde dziecko pozbawione wolności ma prawo utrzymywać kontakty ze swoją rodziną poprzez korespondencję i wizyty, z wyłączeniem sytuacji wyjątkowych¹⁹². Korespondencja nieletniego może być kontrolowana przez dyrektora zakładu, placówki lub schroniska bądź przez upoważnionego przez niego pracownika pedagogicznego, wyłącznie w przypadkach powzięcia uzasadnionego podejrzenia, iż zawiera ona treści godzące w porządek prawny, bezpieczeństwo zakładu, placówki lub schroniska, w zasady moralności publicznej bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji nieletniego. W razie stwierdzenia takich treści, korespondencji nie doręcza się, powiadamiając o tym nieletniego oraz sąd rodzinny wykonujący orzeczenie, podając powody tej decyzji. Ponadto, nieletniego poucza się o prawie do złożenia zażalenia, o którym mowa w art. 38 u.p.n. Zatrzymaną korespondencję włącza się do akt osobowych nieletniego. Dyrektor Schroniska w Chojnicach poinformował Mechanizm, że kontrola korespondencji odbywa się wobec wszystkich wychowanków, gdyż trudno jest administracji spełnić warunek ustawy. Krajowy Mechanizm Prewencji w odpowiedzi przedstawił ponownie swoje stanowisko w tej sprawie. Dyrektorzy pozostałych placówek pozytywnie ustosunkowali się do zaleceń Mechanizmu.

Nadto, w dwóch placówkach Regulaminy określające zasady kontaktu wychowanka z osobami spoza Zakładu, w udostępnionym wizytującym brzmieniu, nie uwzględniały możliwości bezpośredniego kontaktu wychowanków z innymi osobami, niż ich rodzice, rodzeństwo czy opiekunowie (ZP Świecie, ZP Nowe). Możliwość ograniczenia lub zakazania przez dyrektora zakładu kontaktów wychowanka z osobami spoza placówki daje

¹⁹⁰ Dz.U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.

¹⁹¹ Dz.U. 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.

¹⁹² Art. 37 Konwencji o Prawach Dziecka.

art. 66 § 4 u.p.n., ale wyłącznie w przypadku gdy kontakt ten stwarza zagrożenie dla porządku prawnego, dla bezpieczeństwa zakładu, placówki lub schroniska czy też niekorzystnie wpływa na przebieg toczącego się postępowania lub na proces resocjalizacji nieletniego. Co więcej, o każdym przypadku odmowy kontaktu nieletniego z osobami spoza zakładu, placówki lub schroniska dla nieletnich dyrektor ma obowiązek niezwłocznie zawiadomić nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie, informując zarazem o powodach takiej decyzji. Sąd rodzinny może decyzję dyrektora uchylić.

Dyrektor Zakładu w Świeciu oraz dyrektor Zakładu Poprawczego w Nowem pozytywnie odnieśli się do zalecenia dotyczącego dokonania zmian we wskazanej dokumentacji.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **wyeliminowanie praktyki nadmiernej kontroli korespondencji wychowanków oraz dostosowanie postanowień regulaminów do przepisów u.p.n. w tym zakresie,**
- **uwzględnienie możliwości bezpośredniego kontaktu wychowanków z innymi osobami, niż ich rodzice i opiekunowie prawni.**

d) Prawo do ochrony zdrowia

Wychowankowie Zakładu Poprawczego w Nowem podczas rozmów z przedstawicielem KMP skarżyli się na opiekę zdrowotną, w tym m.in. na brak specjalistycznego leczenia oraz stosowanie maści i „tabletek do ssania” na wszelkie zgłoszone przez nich dolegliwości. Chłopcy, aby skorzystać z opieki zdrowotnej, muszą zgłaszać pracownikowi pedagogicznemu potrzebę wizyty w ambulatorium. Pracownik ten, zgodnie z zapisem *procedury doprowadzenia nieletnich do pielęgniarki, lekarza na terenie zakładu i poza nim (umieszczenie w szpitalu)*, decyduje o tym czy konieczne jest by wychowanek poszedł do pielęgniarki. Krajowy Mechanizm Prewencji ustalił, iż badanie nieletnich odbywa się w obecności pracownika ochrony, który razem z lekarzem i pacjentem przebywa w gabinecie lub stoi na korytarzu – wówczas wizyta odbywa się przy otwartych drzwiach. Należy podkreślić, iż stojąca na korytarzu osoba jest w stanie usłyszeć treść rozmowy pacjenta z lekarzem. **Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, iż obecność osób niewykonujących zawodu medycznego w trakcie udzielania świadczeń zdrowotnych wychowankowi, w każdym przypadku powinna mieć charakter wyjątkowy i znajdować zastosowanie wyłącznie wtedy, gdy wymaga tego bezpieczeństwo osoby wykonującej świadczenie zdrowotne. W przeciwnym razie naruszane jest prawo do intymności i poszanowania godności nieletnich oraz prawo do tajemnicy medycznej.** Na powyższe zwraca też uwagę CPT w Dziewiątym Sprawozdaniu Ogólnym, wskazując, że (...) *jest rzeczą oczywistą, że wszyscy nieletni pozbawieni wolności powinni mieć możliwość poufnego kontaktu z lekarzem w każdym czasie, bez względu na reżim (...), jakiemu zostali poddani*¹⁹³. Dodatkowo *Procedura doprowadzenia nieletnich do pielęgniarki, lekarza na terenie zakładu i poza nim*

¹⁹³ Patrz: § 40 CPT/Inf (99)12.

(umieszczenie w szpitalu), w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, nie regulowała tego na jakiej podstawie pracownik pedagogiczny podejmuje decyzję o skierowaniu czy też odmowie skierowania wychowanka do pielęgniarki lub lekarza. Podkreślenia wymaga też fakt, że z przedstawionego przez Zakład Poprawczy wykazu pracowników i posiadanego przez nich wykształcenia wynika, że żaden z pracowników pedagogicznych nie miał dodatkowego wykształcenia z zakresu ochrony zdrowia. W odpowiedzi dyrektor placówki poinformował KMP o zrealizowaniu zaleceń wydanych w tym zakresie.

W ocenie Krajowego Mechanizmu poza wskazanymi powyżej nieprawidłowościami placówki w sposób należyty wypełniały obowiązki związane z właściwą ochroną zdrowia swoich podopiecznych. Jednostki zapewniły wychowankom opiekę medyczną zarówno stopnia podstawowego, jak i specjalistyczną. Poza tym, na podkreślenie zasługuje szeroko pojęta profilaktyka zdrowotna. Oddziaływania tego rodzaju są, w ocenie KMP, szczególnie ważne dla osób nieletnich, które z różnych powodów wykazują zazwyczaj większą skłonność do podejmowania działań ryzykownych.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **udzielanie świadczeń zdrowotnych nieletnim poza zasięgiem wzroku i słuchu pracowników niemedycznych.**

e) Warunki bytowe

Stan techniczny wizytowanych placówek w większości ogólnie oceniono jako bardzo dobry oraz dobry. Dobre warunki zapewnione zostały wychowankom zarówno w internatach, jak i w szkołach. Źle oceniono stan budynku stanowiącego zaplecze warsztatowe SdN w Dominowie. Wątpliwości osób wizytujących wzbudziła również sytuacja panująca w sypialniach grupy terapeutyczno-leczniczej Zakładu Poprawczego w Świeciu. Pokoje te wyposażono jedynie w 2 łóżka i leżący na ziemi materac, bez szafek nocnych czy innego, zbliżonego do warunków domowych wyposażenia i przyjaznego nieletnim wystroju wnętrza. Na szczególną krytykę w tym zakresie zasługuje praktyka umieszczania chłopców na leżących na ziemi materacach. Wyjaśnienie Kierownika Internatu, iż dzieje się tak z powodu nocnego moczenia się niektórych osób, nie zostały zaakceptowane przez Krajowy Mechanizm Prewencji ze względu na uznanie, iż istnieje możliwość skutecznej ochrony łóżka i jego otoczenia przed przemakaniem płynów ustrojowych, bez konieczności redukcji wyposażenia. Podkreślenia wymaga fakt, że zgodnie ze stanowiskiem CPT *miejsca, w których młode osoby śpią i prowadzą aktywność życiową powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodym ludziom powinno się pozwolić na przechowywanie rozsądnej ilości rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa*¹⁹⁴. Pomieszczenia opisanych sypialni wykorzystywane były również jako izby przejściowe, izby

¹⁹⁴ Patrz: § 29 Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego (CPT, Inf (99) 12).

chorych oraz izby izolacyjne. Płynność przeznaczenia tych pomieszczeń utrudniła KMP ocenę, czy ich wyposażenie i wykorzystanie jest prawidłowe. Wątpliwe było też, czy wychowanek umieszczony w izbie przejściowej ma możliwość korzystania, jak stanowi dokument: „Regulamin funkcjonowania grupy terapeutyczno-leczniczej i izby przejściowej”, m.in. z radia i telewizji. W dniu wizytacji w pomieszczeniach izb brak było urządzeń, które by to umożliwiały, a zapisy dotyczące izby przejściowej nie wskazały, aby nieletni mógł korzystać z urządzeń znajdujących się w którejs z świetlic.

Izby izolacyjne w Zakładzie Poprawczym w Nowem oraz Schronisku dla Nieletnich w Chojnicach nie spełniały wymogów określonych w § 5 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii¹⁹⁵. W przypadkach pierwszej placówki izba nie była wyposażona w przymocowane do podłogi krzesło, stół oraz łóżko, z kolei w drugiej jednostce powodem trudności w dostosowaniu do wymogów cytowanego rozporządzenia była konstrukcja architektoniczna budynku. W odpowiedzi na zalecenie Mechanizmu dyrektorzy poinformowali, iż izby izolacyjne zostały dostosowane do wymogów rozporządzenia.

Wątpliwości wizytujących wzbudziło również wyposażenie izb przejściowych w ZP i SdN w Konstancynie Łódzkim, które w swoim wyglądzie niczym nie różniły się od izb izolacyjnych, a zatem pozbawione były, zbliżonego do warunków domowych, wyposażenia i przyjaznego dzieciom wystroju wnętrza. Z tego powodu w placówce tej wychowankowie często mylili te dwa rodzaje pomieszczeń i byli przekonani, że są umieszczeni w izbie izolacyjnej, nie zaś przejściowej. W § 44 ust. 4 rozporządzenia¹⁹⁶ wskazano, iż *Izbą przejściową jest wyodrębnione pomieszczenie urządzone w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego*. Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił dostosowanie izb izolacyjnych oraz izb przejściowych do wymogów zawartych we wskazanych powyżej rozporządzeniach.

W kilku wizytowanych placówkach zastrzeżenia wizytujących wzbudziły warunki panujące w niektórych pomieszczeniach sanitarnych (ZP Świecie, ZP Nowem, SdN Dominów, ZP Zawiercie). Kabiny prysznicowe nie posiadały przesłon gwarantujących intymność korzystającym z prysznica nieletnim. W Zakładzie Poprawczym w Nowem murek odgradzający pisuar od umywalk był zbyt niski aby zapewnić prywatność, a obraz z monitoringu u strażnika nie posiadał funkcji zamazywania intymnych części ciała. Zalecenia¹⁹⁷ Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi nakazują: *młodociani mają mieć dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność* (Zalecenie 65.2). Podobnie zgodnie z regułą 34 Reguł Narodów Zjednoczo-

¹⁹⁵ Dz.U. z 2011 r. Nr 124, poz. 1359 ze zm.

¹⁹⁶ Ibidem.

¹⁹⁷ CM/Rec(2008)11.

nych dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności¹⁹⁸: *sanitariaty powinny mieć właściwy standard i być tak umieszczone, aby każdy nieletni mógł z nich korzystać stosownie do swoich potrzeb, w odosobnieniu, w czystości i w przyzwoity sposób*. Dyrektorzy placówek pozytywnie ustosunkowali się do zalecenia KMP w tym zakresie.

Wychowankowie placówek mogli posiadać rzeczy osobiste w sypialniach, jak również mieli wpływ na wygląd swoich pokoi, co powodowało w praktyce estetyczne zróżnicowanie zajmowanych przez nich sypialni.

Wszystkie wizytowane jednostki nie zostały dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że ich specyfika daje podstawy do uznania, że do grona wychowanków dołączyć może osoba np. poruszająca się na wózku inwalidzkim. W zastanej przez Mechanizm sytuacji, osoba ta nie będzie mogła korzystać z urządzeń sanitarnych czy też samodzielnie poruszać się po terenie placówki.

W odpowiedzi zalecenia KMP, dyrektor ZP w Świeciu zobowiązał się do oznaczenia poszczególnych pomieszczeń oraz wyposażenia ich w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego, a także zakupienia w miarę możliwości finansowych, materacy z powłoką powodującą nie wchłanianie płynów ustrojowych i umieszczenie ich na łózkach. Wyjaśnił również, że aktualna sytuacja finansowa uniemożliwia dostosowanie Zakładu do potrzeb osoby z niepełnosprawnością, jednakże potrzeba ta zostanie zgłoszona organom nadrzędnym w nowym roku budżetowym. Również dyrektor Zakładu w Nowem poinformował KMP, iż zwrócił się do Departamentu Budżetu i Inwestycji o przyznanie środków na opracowanie i wdrożenie projektu dostosowania pomieszczeń placówki dla osób niepełnosprawnych. Dyrektor Schroniska dla Nieletnich w Chojnicach poinformował Mechanizm, iż do końca 2011 r. zostaną zakończone prace dostosowujące izbę izolacyjną do wymogów rozporządzenia. Nadmienił on również, że przepisy rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie¹⁹⁹ zwalniają schroniska dla nieletnich z obowiązku ich dostosowania dla potrzeb osób z niepełnosprawnością. Kwestia ta pozostaje w zainteresowaniu KMP.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **precyzyjne ustalenie przeznaczenia pomieszczeń izb: chorych, przejściowych i izolacyjnych oraz wyposażenie ich w sposób zgodny z przeznaczeniem,**
- **dostosowanie izby izolacyjnej do wymogów zawartych w rozporządzeniu z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii²⁰⁰,**

¹⁹⁸ Przyjęte rezolucją 45/113 przez Zgromadzenie Ogólne w grudniu 1990 r.

¹⁹⁹ Dz.U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690 ze zm.

²⁰⁰ Dz.U. z 2011 r. Nr 48, poz. 248.

- dostosowanie izb przejściowych do wymogów zawartych w rozporządzeniu z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich²⁰¹,
- wyposażenie kabin prysznicowych oraz toalet w przesłony lub drzwi gwarantujące intymność korzystającym z nich osobom,
- dostosowanie placówki do potrzeb osoby z niepełnosprawnością.

f) Personel

W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji obowiązujące w zakładach poprawczych oraz schroniskach dla nieletnich kryteria doboru personelu są niezwykle ważne dla zagwarantowania właściwego traktowania wychowanków. Uczestnictwo pracowników kadry pedagogicznej w dodatkowych szkoleniach, pogłębianie wiedzy z dodatkowych dziedzin oraz bezkonfliktowa współpraca, również zmniejszają prawdopodobieństwo wystąpienia złego traktowania wychowanków.

W wizytowanych placówkach wszyscy pracownicy mający bezpośredni kontakt z nieletnimi legitymowali się odpowiednim kierunkowym wykształceniem. Osoby te uczestniczyły również w licznych szkoleniach podnoszących ich kwalifikacje zawodowe. Większą potrzebę w tym zakresie dostrzeżono w ZP w Nowem. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji pracownikom placówek warto zapewnić również szkolenia z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym**, na co wskazuje Reguła 85 Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności²⁰², stanowiąca iż *personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwiała się systematyczne szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm.*

Analizując personel wizytowanych placówek pod względem balansu płci zauważono, iż w większości dominuje personel męski. Niemniej jednak, kobiety miały również bezpośredni udział w oddziaływaniach dydaktyczno-wychowawczych realizowanych w jednostkach. Jedynie w Schronisku w Chojnicach wychowawcami byli wyłącznie mężczyźni. Z informacji uzyskanych od dyrektora placówki wynika, iż spowodowane to było brakiem możliwości zapewnienia kobietom wystarczającego poziomu bezpieczeństwa w placówce.

Zgodnie ze stanowiskiem CPT zróżnicowanie personelu pod względem płci to kolejne zabezpieczenie przed złym traktowaniem w miejscach pozbawienia wolności, szczególnie jeśli chodzi o nieletnich: *obecność personelu zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej może mieć korzystny wpływ tak w sensie etosu opiekuńczego, jak i w sprzyjaniu poczuciu normalności w miejscu pozbawienia wolności i ma to pozytywny wpływ na pracę z wychowankami*²⁰³.

²⁰¹ Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1359 ze zm.

²⁰² Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113.

²⁰³ Patrz: § 26 Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12].

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- zorganizowanie szkoleń dla pracowników placówki z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym,
- zapewnienie pracownikom pedagogicznym oraz ochronie udziału w szkoleniach podnoszących ich kwalifikacje i umiejętności zawodowe.

g) Prawo do wykonywania praktyk religijnych

Z informacji uzyskanych w rozmowach z wychowankami jak i personelem placówek wynikało, że prawo do praktyk religijnych jest respektowane. Wizytujący nie stwierdzili obowiązkowego udziału wychowanków w praktykach religijnych. Sytuację tę należy ocenić jako prawidłową.

Nieprawidłowości w tym zakresie stwierdzono jedynie w placówce w Chojnicach. Przebywający w grupie przejściowej oraz w grupie schroniska interwencyjnego nie uczestniczyli we mszy świętej. Zgodnie z art. 66a § 1 u.p.n.²⁰⁴ *nietelni ma prawo do (...) bezpośredniego uczestniczenia w nabożeństwach odprawianych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich w dni świąteczne*. Przepis ten odnosi się do wszystkich nieletnich przebywających we wskazanych placówkach, dlatego też – w ocenie KMP – konieczne jest zapewnienie realizacji postanowień wskazanego przepisu poprzez umożliwienie wychowankom przebywającym w grupie przejściowej i grupie schroniska interwencyjnego bezpośredniego uczestniczenia w nabożeństwach.

W odpowiedzi na wydane w tym zakresie zalecenie dyrektor Schroniska dla Nieletnich w Chojnicach poinformował Mechanizm, że ze względów bezpieczeństwa, nowoprzyjętym wychowankom w izbie przejściowej będzie zapewniony udział we mszy świętej transmitowanej w telewizji. Dla wychowanków schroniska interwencyjnego będzie zaś odprawiana msza święta.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- zapewnienie wychowankom przebywającym w izbie przejściowej i w grupie schroniska interwencyjnego możliwości bezpośredniego uczestniczenia w nabożeństwach organizowanych w Schronisku.

h) Prawo do informacji

Prawo do informacji o przysługujących prawach i obowiązkach jest jednym z ważniejszych praw osoby pozbawionej wolności. Właściwa realizacja tego prawa pozwala nie tylko na szybsze zaadaptowanie się do warunków zwiększonego nadzoru lecz sprzyja także kształtowaniu właściwych postaw i poczucia bezpieczeństwa.

W wizytowanych placówkach przyjmowani nietelni byli informowani o obowiązujących zasadach. Z relacji wychowanków wynikało, że mieli dobrą orientację w zakresie

²⁰⁴ Dz.U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.

przysługujących im w placówce uprawnień i obowiązków. Jako pozytywną inicjatywę, wartą rozpowszechniania w innych placówkach KMP uznał opracowany specjalny przewodnik po Zakładzie Poprawczym w Zawierciu, skierowany do wychowanek i rodziców, napisany zrozumiałym i przyjaznym językiem. Zawarte w nim informacje dotyczą głównie funkcjonowania placówki, praw i obowiązków nieletniej, nagród i środków dyscyplinarnych, zasad odwiedzin, telefonów do ważnych instytucji etc. Informator przygotowany został przez Fundację „Życ na nowo” działającą przy placówce, przy wspólnym zaangażowaniu personelu i podopiecznych. W opinii KMP pobyt nieletniej w tego rodzaju miejscach może uaktywniać stres i obawy co do przyszłości. Szczególnie w pierwszych dniach pobytu należy podejmować wzmożone oddziaływania w kierunku zapoznania podopiecznej z charakterem placówki. Negatywne nastawienie nieletniej w pierwszym okresie pobytu w placówce może powodować niechęć do rozmowy z personelem. Dlatego w takiej sytuacji najlepszym rozwiązaniem jest zaproponowanie skorzystania z tego typu przewodnika.

W jednym schronisku KMP zalecił opracowanie informatora dla nieletnich, w którym opisane byłyby ich prawa i obowiązki (SdN w Dominowie). Wzór takiego opracowania dostępny jest na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości. Dyrektor placówki poinformował KMP o realizacji zalecenia.

Krajowy Mechanizm Prewencji weryfikował każdorazowo, czy w placówkach znajduje się wykaz osób i instytucji, do których wychowankowie mogą się zwracać w sprawach dotyczących przestrzegania przepisów i zasad obowiązujących zakładzie/schronisku. Brak takich informacji stwierdzono w Zakładzie Poprawczym w Świeciu, Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Konstantynowie Łódzkim, natomiast w Schronisku w Dominowie znajdował się jedynie wykaz osób i instytucji odwoławczych.

Dyrektor placówki w Świeciu wyjaśnił, że prawa i obowiązki oraz spis instytucji, do których nieletni może się odwołać wywieszane są w pokojach wychowawców oraz gabinecie psychologiczno-pedagogicznym. **Jednakże, w opinii KMP adresy instytucji stojących na straży praw człowieka powinny być wywieszane w takim miejscu aby dostęp do nich nie był uzależniony od zgody osób trzecich.**

W tym miejscu warto wskazać, iż w dniu 6 maja 2011 r. Rzecznik skierowała kolejne wystąpienie²⁰⁵ do Ministra Sprawiedliwości w sprawie przygotowania przez resort sprawiedliwości informatora dla wychowanków umieszczonych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, w którym zostaną zawarte informacje o sytuacji prawnej nieletniego, jego prawach i obowiązkach oraz instytucjach, do których może się zwrócić w sytuacji, gdy przysługujące mu prawa są łamane. W odpowiedzi z dnia 7 czerwca 2011 r. Minister Sprawiedliwości poinformował, że prowadzone działania dotyczące wydania specjalnej broszury na potrzeby wszystkich zakładów dla nieletnich nie przyniosły oczekiwanego rezultatu z powodu braku niezbędnych środków finansowych na ten cel. W związku z powyższym, na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości zamieszczono przy-

²⁰⁵ RPO-603898-VII-09.

kłady informatorów dla wychowanków, które zostały opracowane przez Zakład Poprawczy i Schronisko dla Nieletnich w Raciborzu.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **zamieszczenie w widocznym miejscu adresów instytucji stojących na straży prawa nieletnich, w szczególności Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, sędziego rodzinnego.**

i) Prawo do edukacji

We wszystkich wizytowanych placówkach prawo nieletnich do edukacji było realizowane prawidłowo. Szkoły oraz warsztaty, w których wychowankowie odbywali praktyczną naukę zawodu (np. ślusarz, spawacz, pomocnik murarza, stolarz, kucharz małej gastronomii, technik samochodowy), posiadały odpowiednie wyposażenie. Kursy zawodowe pozwalały na zdobycie podstawowych umiejętności w zawodzie, a co za tym idzie zwiększały szanse wychowanków na rynku pracy. Odrębna sytuacja, z uwagi na specyfikę placówki²⁰⁶ panowała w Zakładzie Poprawczym w Świeciu. Z informacji uzyskanych w toku wizytacji wynikało, że podmiot nadzorujący funkcjonowanie zakładów poprawczych – Minister Sprawiedliwości – nie uwzględnia problemu praktycznej niemożliwości przeprowadzenia nauki zawodu w tego typu placówce. Ze względu na stan chłopców, można ich jedynie przyuczać do zawodu.

Zgodnie z informacjami przekazanymi przez nieletnich, wychowawcy chętnie udzielali pomocy w odrabianiu zadań domowych, czy też nadrabianiu zaległości. Dla nieletnich dostępne były również biblioteki, z odpowiednimi do wieku wychowanków książkami.

j) Oddziaływania wychowawcze i terapeutyczne

Wychowankowie wizytowanych placówek mieli zapewnioną bogatą ofertę zajęć pozaszkolnych, w tym sportowych. W ocenie KMP zróżnicowana i urozmaicona oferta zajęć pozalekcyjnych sprzyja kształtowaniu prawidłowych postaw wśród wychowanków i pozwala na lepsze przystosowanie się ich do życia w społeczeństwie. Dla chętnych poszerzeniem wiedzy i zdolności z zakresu nauki i sportu, wizytowane jednostki oferowały możliwość uczestnictwa w kołach zainteresowań. Chłopców umożliwiono nie tylko udział w różnego rodzaju warsztatach, ale także w rozmaitych konkursach i zawodach. Wychowankowie ponadto uczestniczyli w zajęciach socjoterapeutycznych, terapii zajęciowej, warsztatach grupowych, objęci byli również pomocą psychologiczno-pedagogiczną, w formie najbardziej dostosowanej do indywidualnych potrzeb. Dodatkowo zespół diagnostyczno-korekcyjny Zakładu Poprawczego w Nowem prowadzi terapie i warsztaty grupowe takie jak: proorientacja zawodowa (program autorski dot. usamodzielnienia się wychowanka, efektem

²⁰⁶ Zakład Poprawczy w Świeciu jest placówką resocjalizacyjno-terapeutyczną. Przebywają w niej wychowankowie niepełnosprawni intelektualnie w stopniu lekkim i umiarkowanym, z zaburzeniami osobowości, których podłożem jest organiczne uszkodzenie centralnego układu nerwowego.

końcowym jest otrzymanie „*Informatora dla wychowanków zwalnianych z Zakładu Poprawczego w Nowem*”), psychoprofilaktyka uzależnień. Dla grupy readaptacyjnej dodatkowo prowadzone są warsztaty rozwoju osobistego, warsztaty koncentracji uwagi (program pilotażowy) oraz zajęcia indywidualne, które głównie oparte są o indywidualne programy resocjalizacji. Szeroką ofertę w tym zakresie Krajowy Mechanizm Prewencji uznaje za dobrą praktykę.

W Schronisku dla Nieletnich w Dominowie, ze względu na wydarzenie nadzwyczajne, które miało miejsce w maju 2011 r. i polegało na ucieczce nieletniego podczas zajęć na świeżym powietrzu, ruch wychowanków Schroniska po terenie został ograniczony. Kilku chłopców podniosło w rozmowach z pracownikami Krajowego Mechanizmu Prewencji, że w związku z zastosowanymi przez dyrektora Schroniska ograniczeniami w korzystaniu z wyjść na świeże powietrze, nie wychodzą oni na spacer. Również w Schronisku dla Nieletnich oraz Zakładzie Poprawczym w Konstancynie Łódzkim nieletni wskazywali, iż w ciągu dnia mogą oni spędzać czas na świeżym powietrzu jedynie podczas przerwy szkolnej (15 min.), wychodząc na taras. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji możliwość codziennego przebywania na świeżym powietrzu stanowi istotny wpływ na rozwój psycho-fizyczny młodzieży niedostosowanej społecznie, przebywającej w zakładach zamkniętych, czyli warunkach ograniczonej swobody.**

Krajowy Mechanizm Prewencji ponownie przypomina, iż zgodnie z Zaleceniem 81 Zaleceń Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi. *Wszyscy młodociani pozbawieni wolności powinni mieć możliwość regularnego ćwiczenia przez co najmniej dwie godziny dziennie, z czego godzina na powietrzu, jeżeli pozwala na to pogoda*²⁰⁷.

W odpowiedzi dyrektor SdN w Dominowie wskazał, iż w celu zagwarantowania możliwości korzystania wychowanka każdego dnia z pobytu na świeżym powietrzu, z uwzględnieniem warunków pogodowych, wprowadzono do harmonogramu wyjść dodatkowe spacery indywidualne, dodatkowe wyjścia jednej grupy poza harmonogramem z obowiązkowym nadzorem strażnika.

Pierwsze wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości w sprawie braku unormowań prawnych, które gwarantowałyby nieletniemu codzienny dostęp do zajęć na świeżym powietrzu Rzecznik Praw Obywatelskich skierowała w dniu 12 maja 2009 r.²⁰⁸ W odpowiedziach na kolejne wystąpienia RPO, Minister Sprawiedliwości informował o pracach nad opracowaniem jednolitych dla wszystkich zakładów i schronisk procedur, w których między innymi opracowane zostaną zasady korzystania przez wychowanków z zajęć na świeżym powietrzu. Niemniej jednak, praktyka pokazała, iż pomimo tego typu procedur wewnętrznych nadal występują ograniczenia w dostępie nieletnich do tego typu zajęć. **W związku z powyższym, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, konieczne jest podjęcie działań systemo-**

²⁰⁷ CM/Rec(2008)11.

²⁰⁸ RPO-597667-VII/10.

wych, polegających na zmianie aktów prawnych regulujących tę materię (u.p.n. lub przepisy wykonawcze wydane na jej podstawie), tak aby w pełni zagwarantować nieletnim przysługujące im prawo codziennego dostępu do zajęć na świeżym powietrzu.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- zapewnienie wszystkim nieletnim możliwości udziału przez godzinę dziennie w zajęciach na świeżym powietrzu.

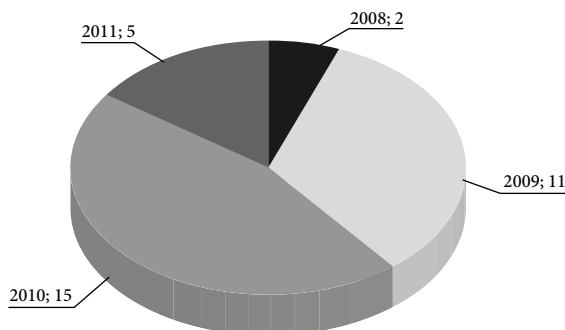
2.5. Izby wytrzeźwień

W 2011 r. wizytacje Rzecznika Praw Obywatelskich, w funkcji Krajowego Mechanizmu Prewencji²⁰⁹, objęły pięć izb wytrzeźwień w: Tarnowie, Elblągu, Grudziądzu, Zabrzu, oraz Ambulatorium Kontrolowanego Trzeźwienia w Gorzowie Wielkopolskim.

W trakcie wizytacji przedstawiciele Mechanizmu odnotowali naruszenia w kilku obszarach, które zostały zaprezentowane szczegółowo poniżej i które nie pozwalają na stwierdzenie, że sytuacja w tych jednostkach jest lepsza niż poprawna.

W związku z powtarzającymi się zgonami w miejscach pozbawienia wolności osób nietrzeźwych, prof. Irena Lipowicz zapowiedziała zwiększenie liczby wizytacji KMP w izbach wytrzeźwień, a także w jednostkach organizacyjnych policji, gdzie również trafiają zatrzymani nietrzeźwi. Rzecznik rozważa również, czy nie powinny nastąpić zmiany systemowe zmierzające do należytej dbałości o stan zdrowia nietrzeźwej osoby zatrzymanej, w miejscu jej zatrzymania.

Wykres nr 7. Liczba wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji w Izbach wytrzeźwień w latach 2008–2011

²⁰⁹ Dalej: KMP lub Mechanizm.

a) Traktowanie

Przedstawiciele Mechanizmu nie stwierdzili, aby w zwizytowanych placówkach traktowanie pacjentów przybrało formę tortur. Zetknęli się jednak z przypadkami poniżającego traktowania pacjentów.

W trakcie wizytacji izb wytrzeźwień przedstawiciele KMP każdorazowo weryfikują czy nie jest praktykowane każdorazowe przymusowe (z zastosowaniem siły fizycznej lub ustnego nakazu) przebieranie osób doprowadzonych w odzież zastępczą. W trzech placówkach KMP stwierdził, wybierając losowo zapisy z monitoringu stosowanie tego typu praktyk (w Tarnowie, Grudziądzu oraz w Gorzowie Wielkopolskim).

Paragraf 10 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 4 lutego 2004 r. w sprawie trybu doprowadzania, przyjmowania i zwalniania osób w stanie nietrzeźwości oraz organizacji izb wytrzeźwień i placówek utworzonych lub wskazanych przez jednostkę samorządu terytorialnego²¹⁰ (zwanego dalej rozporządzeniem) stanowi: „Osobom przyjętym do izby lub placówki można wydać na czas pobytu odzież zastępczą”. Nie jest to równoznaczne ze zobowiązaniem osoby przyjmowanej do placówki do przyjmowania i przebierania się w taką odzież. Przepis nie stanowi także podstawy do siłowego zmuszania osoby odmawiającej przebrania się do zmiany ubrania.

Użycie siły wobec człowieka tylko do celu zmuszenia go do przebrania się w odzież zastępczą, narusza jego prawa i godność osobistą. Europejski Trybunał Praw Człowieka w tego typu przypadkach przypomina, analogicznie do sytuacji rewizji osobistych, że rozkaz rozebrania się powinien wynikać z konieczności zachowania bezpieczeństwa²¹¹. Trybunał stwierdził w tym wyroku, iż *o ile takie rewizje mogą być niezbędne w przypadkach, w których konieczne jest zapewnienie bezpieczeństwa w więzieniu, lub zapobieżenie chaosowi lub przestępstwom, muszą one odbywać się we właściwy sposób oraz być uzasadnione. Powinny się one odbywać w odpowiedni sposób z poszanowaniem godności osoby ludzkiej oraz w odpowiednim celu (Yankov p. Bułgarii, nr 39084/97, § 166-176, ETPCz 2003-XII (fragmenty); Wainwright p. Zjednoczonemu Królestwu, nr 12350/04, § 42, ETPCz 2006-VIII). Nawet pojedyncze przypadki rewizji osobistej zostały uznane za upokarzające traktowanie odnośnie sposobu, w który zostały dokonane, możliwości, że ich celem było upokorzenie i poniżenie oraz braku uzasadnienia (por. Valašinas p. Litwie, nr 44558/98, § 117, ETPCz 2001-VIII). Trybunał podnosi także, że gdy rozkaz rozebrania się do celu przeszukania nie jest w ustalony sposób powiązany z zachowaniem bezpieczeństwa, czy zapobieganiem przestępstwom i nieporządkowi, może dojść do naruszenia artykułu 3 Konwencji (Wainwright, op. cit., § 42; Wieser p. Austrii, nr 2293/03, § 40, 22 lutego 2007 roku, w którym skarżący został rozebrany przez funkcjonariuszy policji).*

Osoby kierujące wizytowanymi placówkami, w udzielonych pisemnie odpowiedziach na zalecenia KMP zadeklarowały zaprzestanie przymusowego rozbierania pacjentów

²¹⁰ Dz.U. z 2004 r. Nr 20, poz. 192 ze zm.

²¹¹ Patrz: wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 31 marca 2009 r. w sprawie Wiktoroko przeciwko Polsce, skarga nr 141612/02.

w przypadkach nieuzasadnionych względami bezpieczeństwa czy koniecznością zbadania osoby przyjmowanej do izby przez lekarza.

W trakcie wizytacji w Izbie w Zabrzu, jeden z pacjentów powiadomił przedstawicieli KMP, że podczas pobytu w Izbie mimo próśb o podanie napoju do zaspokojenia pragnienia, umożliwiono mu jedynie picie wody z kranu podczas pobytu w toalecie. W ocenie Mechanizmu fakt ten należy ocenić negatywnie, mając na uwadze § 20 pkt 2 rozporządzenia, w myśl którego osobom umieszczonym w izbie zapewnia się napoje, podawane w naczyniach jednorazowych. W odpowiedzi na zalecenie KMP w przedmiotowej sprawie, dyrektor placówki w Zabrzu zapewnił, że zgodnie z wskazanym przepisem na prośbę pacjenta lub pacjentki podawana jest herbata przez opiekuna zmiany lub opiekunkę zmiany w miejscu do tego wyznaczonym.

Przedstawiciele Mechanizmu analizując sposób przyjmowania pacjentów do izb wytrzeźwień w wizytowanych placówkach uznali, że uwagi dotyczące niewłaściwego traktowania pacjentów należy również skierować do odpowiedniej jednostki policji, albowiem – zgodnie z opisanymi we wcześniejszej części Raportu ustaleniami KMP – zdarzają się przypadki niewłaściwego traktowania osób nietrzeźwych przez funkcjonariuszy Policji, którzy dokonują zatrzymań i przewiezienia tych osób do wizytowanych przez KMP placówek. Ilustracją tego problemu jest nagranie z monitoringu przedstawiające przyjęcie mężczyzny do Izby w Grudziądzu, który został dowieziony przez Policję z interwencji domowej. Uwagę KMP zwrócił fakt, iż mężczyzna ubrany był jedynie w bieliznę osobistą i podkoszulkę. Nie miał butów (w tym miejscu warto zaznaczyć, że odległość z jego domu do izby wynosiła ok. 50 km). Zatrzymanie i przewiezienie do Izby mężczyzny jedynie w białiznie (mimo iż do interwencji doszło w mieszkaniu zatrzymanego), w ocenie Mechanizmu było zaniedbaniem ze strony funkcjonariuszy policji, którzy powinni umożliwić mu zabranie przynajmniej podstawowych rzeczy. Taką sytuację, zdaniem Mechanizmu, należy uznać za **poniżające traktowanie**.

KMP zalecił:

- **postępowanie z pacjentami izb z poszanowaniem godności ludzkiej,**
- **zaprzestanie praktyki przymusowego rozbierania pacjentów,**
- **każdorazowe wydawanie napojów osobom umieszczonym w izbie.**

b) Stosowanie środków przymusu bezpośredniego

Wobec osób przyjętych do izb wytrzeźwień, które stwarzają zagrożenie dla życia lub zdrowia własnego lub innej osoby, niszczą przedmioty znajdujące się w ich otoczeniu, może być zastosowany przymus bezpośredni, polegający na przytrzymywaniu lub unieruchomieniu.

Przytrzymywanie jest doraźnym, krótkotrwałym unieruchomieniem osoby z użyciem siły fizycznej, a unieruchomienie jest dłużej trwającym obezwładnieniem osoby z użyciem pasów, uchwytów, prześcieradeł lub kaftana bezpieczeństwa²¹². Lekarz zleca zastosowanie

²¹² Patrz: art. 42 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 ze zm.).

przymusu bezpośredniego polegającego na unieruchomieniu na czas nie dłuższy niż 4 godziny. W razie potrzeby lekarz, po osobistym badaniu, może przedłużyć unieruchomienie na następne okresy 6-godzinne, przy czym nie jest możliwe zastosowanie unieruchomienia na okres dłuższy niż 24 godziny²¹³.

W oparciu o wyniki przeprowadzonych wizytacji można uznać, że stosowanie środków przymusu bezpośredniego w izbach wytrzeźwień bywa obarczone wadami. W dwóch placówkach przedstawiciele Mechanizmu stwierdzili nieprawidłowości w zakresie ich stosowania.

Podczas wizytacji Izby w Elblągu stwierdzono, że pracownicy placówki kontrolowali stan osób unieruchomionych co 15 minut, jednak najczęściej odbywało się to wyłącznie przez wizjer. Fakt przeprowadzenia kontroli co do zasady nie był odnotowywany, a wpisy w księdze raportów dokonywane były wyłącznie w przypadku, gdy stan osoby unieruchomionej budził niepokój. Co więcej, po zapoznaniu się z wybranym zapisem monitoringu, w którym wobec jednego z pacjentów stosowane były środki przymusu bezpośredniego, ujawniono, że pacjent ten był zapięty w pasy od godziny 22:20 do godziny 6:00, choć w księdze raportów pracownik personelu zanotował, że zaprzestanie stosowania tego środka miało miejsce o godzinie 2:10.

W myśl § 11 ust. 1c rozporządzenia *pracownik wyznaczony przez dyrektora izby kontroluje stan fizyczny osoby unieruchomionej, nie rzadziej niż co 15 minut, również w czasie snu tej osoby*. Z treści § 11 ust. 1d wynika, iż *w trakcie kontroli, o której mowa w ust. 1c, pracownik:*

- ocenia prawidłowość unieruchomienia, w szczególności sprawdza, czy pasy, uchwyty, prześcieradła lub kaftan bezpieczeństwa nie są założone zbyt luźno lub zbyt ciasno;*
- zapewnia krótkotrwale uwolnienie osoby od unieruchomienia w celu zmiany pozycji lub zaspokojenia potrzeb fizjologicznych i higienicznych, nie rzadziej niż co 4 godziny.*

W toku całego, prawie 8 godzinnego okresu unieruchomienia pacjenta, tylko raz pracownik placówki skontrolował osobiście jego stan, wchodząc do sali. Pacjent ten w godzinach porannych odpiął dolne pasy bezpieczeństwa, co również nie zostało w odpowiednim czasie dostrzeżone przez pracownika placówki. W opisanej sytuacji nie został spełniony wymóg osobistego badania pacjenta przez lekarza, który jest konieczny przed przedłużeniem stosowania środka przymusu bezpośredniego na czas powyżej 4 godzin określony w § 11 ust. 1b rozporządzenia. W odpowiedzi, dyrektor placówki w Elblągu powiadomił Mechanizm, że zalecenia KMP zostały wdrożone, poprzez opracowanie regulaminu określającego procedury stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz pouczenie personelu placówki, w tym lekarzy pełniących dyżury w izbie, o konieczności przestrzegania zasad rzetelnego dokumentowania stosowanych środków przymusu bezpośrednie-

²¹³ Patrz: § 11 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 4 lutego 2004 r. w sprawie trybu doprowadzania, przyjmowania i zwalniania osób w stanie nietrzeźwości oraz organizacji izb wytrzeźwień i placówek utworzonych lub wskazanych przez jednostkę samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2004 r. Nr 20, poz. 192 ze zm.).

go i osobistego badania lekarskiego w sytuacji, gdy unieruchomienie pacjenta ma zostać przedłużone na czas powyżej 4 godzin.

Z informacji uzyskanych podczas wizytacji Izby w Grudziądzu wynika, że podczas pobytu w izbie wobec jednego z pacjentów został zastosowany środek przymusu bezpośredniego w postaci kaftana bezpieczeństwa oraz przywiązania do łóżka w zwykłej sali w sposób niefachowy i prowizoryczny. Zgodnie z § 19 rozporządzenia każda izba powinna posiadać wyodrębnione pomieszczenia dla osób, których zachowanie stwarza poważne zagrożenie dla ich zdrowia lub życia albo zdrowia lub życia innych osób przebywających w izbie. Mechanizm uznał przywiązanie pacjenta do łóżka w sali do tego nieprzeznaczonej, za niewłaściwy sposób jego potraktowania, który nie ma oparcia w obowiązujących przepisach prawa. Sytuację taką należy uznać za niedopuszczalną, mogącą prowadzić do okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania. Dyrektor placówki nie wniósł zastrzeżeń do tego stanowiska.

KMP zalecił:

- **stosowanie przymusu bezpośredniego zgodnie z przepisami prawa, w sposób nieupokarzający osób nietrzeźwych oraz rzetelne dokumentowanie wszystkich przypadków stosowania tego środka,**
- **przeprowadzenie dodatkowych szkoleń dla personelu izby w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego.**

c) Informowanie pacjentów Izb o przysługujących im prawach

Sytuację w zakresie respektowania prawa pacjentów do informacji o tym, gdzie się znajdują, jakie obowiązują zasady w placówce i gdzie mogą składać ewentualne skargi czy wnioski o interwencję, należy ocenić jako nieprawidłową.

We wszystkich zwizytowanych placówkach wizytujący stwierdzili brak regulaminu przeznaczonego dla osób w nich umieszczanych. Osoby zatrzymane nie miały możliwości zapoznania się ze swoimi prawami. W wizytowanych pomieszczeniach nie ujawniono także wywieszonych na ścianach informacji o instytucjach, do których mogą zwracać się pacjenci w przypadku łamania ich praw np. o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

Zgodnie z treścią Zbioru zasad ochrony wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia ONZ²¹⁴: *każdy, w chwili swojego aresztowania oraz w momencie rozpoczęcia pozbawienia go wolności lub uwięzienia lub niezwłocznie po tym momencie, otrzyma od organu władzy odpowiedzialnego za jego aresztowanie, pozbawienie go wolności lub uwięzienie odpowiednio, informacje na temat jego praw wraz z ich objaśnieniem oraz na temat sposobu, w jaki może z nich skorzystać.* Podobne stanowisko zajmuje

²¹⁴ Zasada 13 Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173, z dnia 9 grudnia 1988 r.

CPT, który podkreśla, iż prawa osób pozbawionych wolności nie mają większej wartości, jeśli osoby te nie są świadome ich istnienia²¹⁵.

Rekomendacje Mechanizmu dotyczące informowania pacjentów o przysługujących im prawach zostały uwzględnione przez osoby kierujące zwizytowanymi placówkami.

KMP zalecił:

- **umieszczenie w dostępnym i widocznym dla pacjentów miejscu regulaminu izby wytrzeźwień oraz informacji o instytucjach zajmujących się ochroną przestrzegania praw człowieka, do których mogą zwracać się pacjenci,**
- **wprowadzenie procedury ustnego informowania przyjmowanych do placówki osób, których stan na to pozwala oraz osób, które już zostały przyjęte do izby, a z którymi nie było wcześniej kontaktu ze względu na stan nietrzeźwości, o obowiązujących w izbie zasadach.**

d) Prawo do opieki medycznej

Opiekę medyczną nad pacjentami wizytowanych placówek sprawują lekarze wchodzący w skład każdej zmiany (dyżur lekarski pełniony jest całodobowo). Zaznaczyć należy, że we wszystkich placówkach zatrudniono lekarzy. Badania odbywały się w czystych i wydzielonych pomieszczeniach.

Wyposażenie ambulatoriów wizytowanych izb w leki i aparaturę medyczną ratującą życie w większości placówek było odpowiednie. Jedynie lekarz zatrudniony w placówce w Gorzowie Wlkp. zasygnalizował wizytującym, że przydałoby się w tamtejszym ambulatorium więcej leków służących udzielaniu pierwszej pomocy. Wizytujący zwrócili także uwagę na brak sprzętu do ratowania życia. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, w tego typu placówce sprzęt taki jest niezbędny. Co więcej, Ambulatorium powinno być wyposażone zgodnie z wykazem produktów leczniczych oraz listą sprzętu medycznego i aparatury diagnostycznej, określonym w załączniku do rozporządzenia. Zgodnie z informacją zwrotną, apteczka Ambulatorium w Gorzowie Wlkp. została uzupełniona o wskazane przez lekarza lekarstwa.

KMP zalecił:

- **zakupienie dodatkowych leków oraz urządzeń służących ratowaniu życia.**

e) Prawo do intymności oraz prywatności

Poza placówką w Gorzowie Wlkp., wszystkie Izby były monitorowane. W niektórych Izbach monitoringiem objęto również pomieszczenia służące do przebierania się i przyjęć pacjentów (Zabrze, Tarnów, Grudziądz). W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji zainstalowanie w tym miejscu kamery, bez funkcji zakrywania intymnych części ciała

²¹⁵ Patrz: § 44 Dwunastego Sprawozdania Ogólnego CPT [CPT/Inf (2002)15].

pacjentów oraz obejmującej swoim zasięgiem całe pomieszczenie, może powodować naruszenie intymności i prywatności osób przebiegających się.

W Izbie w Zabrze udzielanie usług medycznych również odbywało się w sposób niezapewniający poszanowania intymności i godności osobistej pacjentów. Ambulatorium tej izby usytuowano w pomieszczeniu przejściowym, bez drzwi, w ciągu komunikacyjnym. Ponadto, pracownicy przechodzili przez nie „na skróty” przemieszczając się pomiędzy korytarzami a pokojem socjalnym i pokojem przyjęć. Sytuacja taka powodowała, że podczas udzielania świadczeń zdrowotnych pacjent narażony był na obecność innych osób aniżeli niezbędny personel medyczny.

W odpowiedzi na rekomendacje Mechanizmu, w przebieralni Izby w Grudziądzu ustawiono parawan, w Tarnowie zamontowano drzwi mające zabezpieczyć prawo do poszanowania intymności pacjentów. Natomiast dyrektor Izby w Zabrze powiadomił KMP, że kamera w pokoju przyjęć pacjentów ustawiona jest w taki sposób, by nie obejmowała postaci pacjenta podczas przebierania, a na wyposażeniu gabinetu lekarskiego izby dostępny jest parawan, którego może użyć obsługa, aby nie naruszać intymności i prywatności pacjenta.

KMP zalecił:

- **zapewnienie pacjentom prawa do poszanowania intymności i godności osobistej w trakcie przebierania się, kąpeli oraz udzielanych świadczeń zdrowotnych, poprzez wykonywanie ich w pomieszczeniach zamykanych, nieprzechodnych, niedostępnych dla kamery oraz wyposażonych w parawan lub zasłony,**
- **wyznaczenie i przeszkolenie osoby w zakresie obsługi telewizji przemysłowej.**

f) Warunki bytowe

Wizytujący ocenili warunki bytowe panujące w Izbach jako dobre. Stan techniczny sal dla osób zatrzymanych i sanitariatów uznano za prawidłowy, z wyjątkiem wymagających renowacji pomieszczeń oraz ich wyposażenia (poza sanitariatami) w placówce w Gorzowie Wlkp. W dniu wizytacji w pomieszczeniach wizytowanych placówek panowała odpowiednia do pory roku temperatura. W Izbach było też czysto. Pomieszczenia wszystkich placówek zostały wyposażone w system przywoławczy, umożliwiający w razie potrzeby wezwanie pracownika izby.

Wizytujący zwrócili również uwagę, że jedynie Izby w Elblągu i w Grudziądzu były w pełni dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością. W pozostałym zakresie sytuację należy ocenić jako złą. Dyrektor Izby w Tarnowie nie ustosunkował się do uwagi KMP dotyczącej niedostosowania żadnej z sal sypialnianych do potrzeb osób z niepełnosprawnością, natomiast kierownik placówki w Gorzowie Wlkp. zapowiedziała przeprowadzenie zaleconych przez Mechanizm prac remontowych.

W Izbie w Tarnowie wizytujący ustalili, że w przeciwieństwie do innych tego typu placówek, świadczenia sanitarno-higieniczne (m.in. kąpiel) przy przyjęciu nie są udzielane większości pacjentom Izby. Według informacji uzyskanych od pracownika Izby,

przed zwolnieniem informują oni zaniedbanego pod względem higienicznym pacjenta o możliwości kąpieli, jednak propozycje te zwykle spotykają się z odmową. W opinii KMP lekarz izby, w uzasadnionych przypadkach, powinien decydować o konieczności wykonania zabiegów higieniczno-sanitarnych przy przyjęciu pacjenta do izby, o czym stanowi § 4.1 pkt 3 rozporządzenia. Z nadesłanej w tej sprawie odpowiedzi wynika, że świadczenia higieniczno-sanitarne udzielane są pacjentom placówki, jednakże ci nie chcą z nich korzystać mimo zaleceń lekarskich.

KMP zalecił:

- **udzielanie osobom w stanie nietrzeźwości niezbędnych świadczeń higieniczno – sanitarnych,**
- **dostosowanie pomieszczeń i urządzeń izby wytrzeźwień do potrzeb osoby z niepełnosprawnością,**
- **wyremontowanie pomieszczeń i odpowiednie ich wyposażenie.**

g) Personel

W wizytowanych placówkach przedstawiciele KMP nie stwierdzili problemów z obsadą etatową.

Jedynie w przypadku Izby w Tarnowie, Mechanizm stwierdził, że nie zatrudniono w niej psychologa i terapeutę. W związku z tym KMP uznał, że cele określone w § 18 pkt 5 rozporządzenia są realizowane w ograniczonym zakresie i zalecił nawiązanie współpracy z psychologiem/terapeutą, dysponującym pełną wiedzą w zakresie leczenia uzależnienia, którego praca skupiałaby się wyłącznie na przeprowadzaniu rozmów profilaktycznych i motywacyjnych z pacjentami Izby. W udzielonej Mechanizmowi odpowiedzi pisemnej, poinformowano, że zalecenie to jest wdrażane.

KMP zalecił:

- **zapewnienie odpowiedniej obsady etatowej, w tym nawiązanie współpracy z psychologiem/terapeutą.**

2.6. Domy pomocy społecznej

W 2011 r. przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji przeprowadzili wizytacje domów pomocy społecznej w Zakrzewie oraz Gołuszycach. Zasadność wizytacji Rzecznika Praw Obywatelskich, pełniącego funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji²¹⁶, w przeciwieństwie do roku 2010, gdy Wojewoda Mazowiecki zgłosił zastrzeżenia co do ich podstawy prawnej, w żadnym wypadku nie została zakwestionowana. Oba domy przeznaczone są

²¹⁶ Dalej: KMP lub Mechanizm.

dla osób przewlekle psychicznie chorych. Placówkę w Zakrzewie zamieszkują mężczyźni i kobiety, Dom w Gołuszycach wyłącznie mężczyźni.

a) Traktowanie mieszkańców

Relacje panujące pomiędzy personelem wizytowanych domów a pacjentami należy określić jako właściwe. Zarówno dyrektorzy, jak i poszczególni pracownicy, byli zorientowani co do potrzeb i upodobań poszczególnych mieszkańców. W kontaktach z pensjonariuszami stosowana była forma grzecznościowa „Pan, Pani”, za wyjątkiem przypadków obopólnego wyrażenia zgody na zwracanie się do siebie per Ty. Żaden z pacjentów DPS w Zakrzewie nie skarżył się na jakiegokolwiek niewłaściwe zachowanie personelu, natomiast w trakcie rozmów z mieszkańcami Domu w Gołuszycach odnotowano pojedyncze skargi na zachowania polegające na biciu po głowie, szarpaniu bądź wyzywaniu. Zalecono dyrekcji monitorowanie tej kwestii.

W Gołuszycach zwrócono uwagę na uzyskane od mieszkańców sygnały na temat konieczności samodzielnego sprzątanía pokoi, sanitariatów, korytarzy. Analizując tę kwestię, wizytujący zapoznali się z zapisem z monitoringu, na którym widoczny był pensjonariusz sprząający klatki schodowe i palarnie w jednym z budynków. Dyrektorowi placówki zwrócono uwagę na fakt, iż usługi w zakresie utrzymania czystości powinna świadczyć placówka, a wykorzystywanie mieszkańców do tych czynności nie powinno mieć miejsca. W odpowiedzi Dyrektor wyjaśnił, że fakt utrzymywania czystości przez mieszkańców wynika z ich dobrej woli oraz że nie stosuje się przymusu w omawianym zakresie. Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji, z uwagi na fakt, iż osoby umieszczone w DPS mogą mieć problemy ze świadomym podjęciem decyzji i wyrażeniem woli, zasadnym byłoby również opracowanie ogólnych wytycznych, określających zasady podejmowania wymienionych czynności.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **szczegółowe monitorowanie płynących od mieszkańców sygnałów w zakresie niewłaściwego traktowania przez personel placówki,**
- **właściwą realizację usług w zakresie utrzymania czystości Domu, bez zbędnego angażowania w te czynności mieszkańców.**

b) Przymus bezpośredni

Zarówno w domu w Gołuszycach, jak i w Zakrzewie, rozmowy przeprowadzone z personelem placówki uwidoczniły ich nieznaną przepisyw z zakresu środków przymusu bezpośredniego. Pomimo faktu, iż w ciągu ostatnich dwóch lat nie było konieczności ich stosowania, w ocenie osób wizytujących właściwe przeszkolenie w omawianym zakresie należy uznać za konieczne.

W związku z poczynionymi ustaleniami, poinformowano dyrektorów Domów o przysługujących ich pracownikom uprawnieniach w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego w postaci przytrzymania, przymusowego podania leków,

unieruchomienia, izolacji oraz o konieczności właściwego dokumentowania wskazanych przypadków. Pouczono również o aktach prawnych normujących wskazaną materię, czyli ustawie z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego²¹⁷ oraz rozporządzeniu Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 23 sierpnia 1995 r. w sprawie sposobu stosowania przymusu bezpośredniego²¹⁸. W odpowiedziach na raporty KMP dyrektorzy wskazali, iż właściwe szkolenia zostały przeprowadzone przez lekarzy psychiatrów.

Oprócz powyższego, w Gołuszycach zwrócono uwagę na brak pomieszczenia przeznaczonego do izolacji. Dyrektor argumentował zaistniały stan faktyczny tym, iż w całym okresie działania placówki nie było potrzeby zastosowania wymienionego środka przymusu. Zdaniem Mechanizmu, wydzielenie rzeczonoego pomieszczenia jest konieczne nie tylko ze względu na konieczność dostosowania Domu do wymogów stawianych przez rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 23 sierpnia 1995 r. w sprawie sposobu stosowania przymusu bezpośredniego²¹⁹, lecz także z uwagi na fakt braku możliwości wykluczenia zaistnienia w przyszłości sytuacji, w których jego wykorzystanie będzie konieczne. Wskazano również na konieczność przeszkolenia personelu w omawianym zakresie. W odpowiedzi na Raport dyrektor poinformował, iż zostały podjęte działania zmierzające do wyodrębnienia pomieszczenia przeznaczonego do izolacji.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **przeprowadzanie szkoleń personelu Domów w zakresie stosowania przymusu bezpośredniego zgodnie z ustawą z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego²²⁰ oraz rozporządzeniem Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 23 sierpnia 1995 r. w sprawie sposobu stosowania przymusu bezpośredniego²²¹,**
- **wyodrębnienie pomieszczenia przeznaczonego do izolacji, zgodnie z wymogami określonymi w rozporządzeniu Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 23 sierpnia 1995 r. w sprawie sposobu zastosowania przymusu bezpośredniego²²².**

c) Warunki bytowe

W wizytowanych placówkach stwierdzono, iż warunki bytowe odpowiadają wymogom stawianym przez przepisy prawa. Mieszkańcom zapewniono dobrze wyposażone i estetycznie urządzone pomieszczenia. Pensjonariusze mieli indywidualny wpływ na wystrój zajmowanego przez siebie pokoju, między innymi przez wybór koloru ścian (Zakrzew). W obu przypadkach zapewniono możliwość korzystania z pokoi dziennego pobytu. Jedynie uwagi w omawianym zakresie dotyczyły braku papieru toaletowego w sanitariatach w Gołuszycach.

²¹⁷ Dz.U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375 ze zm.

²¹⁸ Dz.U. z 1995 r. Nr 103 poz. 514 – rozporządzenie uchylone w dniu 12.02.2012 r.

²¹⁹ Ibidem.

²²⁰ Dz.U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375 ze zm.

²²¹ Dz.U. z 1995 r. Nr 103 poz. 514 – rozporządzenie uchylone w dniu 12.02.2012 r.

²²² Ibidem.

W DPS w Gołuszycach negatywnie oceniono również zasady używania wyrobów tytoniowych. Zastrzeżenia wywołał brak wyodrębnienia pomieszczenia przeznaczonego na palarnie w pawilonach mieszkalnych i wyznaczenie na półpiętrach klatki schodowej miejsc przeznaczonych do palenia. Omawiana praktyka w sposób znaczny uniemożliwia właściwą wentylację pomieszczeń i narusza art. 3 pkt. 1 ustawy z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych²²³. Mechanizm podkreślił także, iż usytuowanie miejsc przeznaczonych do palenia na półpiętrach stwarza zagrożenie wypadkiem, zwłaszcza w kontekście zażywania przez mieszkańców leków psychotropowych, częstokroć ograniczających ich sprawność psychofizyczną.

Zgodnie z § 6 ust. 1 pkt. 6 lit. d rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 19 października 2005 r. w sprawie domów pomocy społecznej²²⁴ podstawowe produkty żywnościowe oraz napoje winny być dostępne przez całą dobę. W trakcie wizytacji DPS w Gołuszycach zwrócono uwagę na niewielki asortyment żywności oferowanej mieszkańcom do spożycia między posiłkami. Rozmowy z mieszkańcami doprowadziły do ustalenia, iż codziennie w tzw. kuchenkach terapeutycznych, o godz. 14:30 wydawana jest kawa bądź herbata, natomiast o godzinie 15:00 chleb. Wizytujący zwrócili uwagę, iż asortyment spożywczy, w skład którego w dniu wizytacji wchodziły jedynie wymienione napoje oraz chleb, nie jest wystarczający do przygotowania odpowiedniego posiłku. Zastrzeżenia wzbudziły również rygorystyczne ograniczenia czasu przeznaczonego na spożycie posiłku. W związku z powyższym, wystosowano zalecenie zmierzające do poprawy sytuacji w omawianym zakresie. Dyrektor Domu w Gołuszycach zaprzeczył powyższym informacjom stwierdzając w odpowiedzi, iż DPS zapewnia mieszkańcom należyty dostęp do artykułów żywnościowych.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **stworzenie właściwych warunków do używania wyrobów tytoniowych w budynku pawilonu, w taki sposób, aby zapewnić ochronę praw niepalących do życia w środowisku wolnym od dymu tytoniowego oraz bezpieczeństwo mieszkańców,**
- **zapewnianie mieszkańcom odpowiedniego dostępu do podstawowych produktów żywnościowych między posiłkami,**
- **zapewnianie dostępu do podstawowych środków higienicznych.**

d) Prawo do ochrony zdrowia

Wizytowane placówki w sposób właściwy umożliwiły mieszkańcom korzystanie z usług medycznych. W obu przypadkach zatrudniono lekarzy lub pielęgniarki, konsultacje z lekarzami różnych specjalności dokonywane są poza placówkami w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia. Zapewniono stałą opiekę psychiatryczną oraz psychologiczną a także pomoc rehabilitantów.

²²³ Dz.U. z 1996 r. Nr 10, poz. 55 ze zm.

²²⁴ Dz.U. z 2005 r. Nr 217, poz. 1837.

Ogląd gabinetów medycznych nie ujawnił nieprawidłowości, stwierdzono, iż są dobrze wyposażone i zapewniają należyłą intymność, konieczną podczas badania lekarskiego i pozostałych zabiegów.

e) Prawo do skargi

W omawianym zakresie odnotowano stan faktyczny podobny do zastanego w trakcie wizytacji przeprowadzanych w roku 2010. Wprawdzie w obu wizytowanych Domach prowadzone były książki skarg i wniosków, jednakże od 2007 r. (Gołuszyce) oraz 2009 r. (Zakrzew) zaprzestano praktyki dokonywania w nich wpisów, uzasadniając to ich błahą, w opinii dyrektorów, naturą oraz natychmiastowym rozpatrywaniem. W opinii KMP, powrót do dobrej praktyki odnotowywania skarg należałoby uznać za zasadny ze względu na możliwość obiektywnej oceny sposobu ich rozpoznania oraz załatwienia. Należy również wskazać, że Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2005 r. w sprawie domów pomocy społecznej²²⁵ wskazuje w § 5 pkt 1 konieczność świadczenia przez placówki usług wspomagających, polegających na sprawnym wnoszeniu skarg i wniosków mieszkańców domu.

Dyrektor DPS w Zakrzewie poinformował, iż przeprowadził z mieszkańcami rozmowy dotyczące przyjmowania skarg i wniosków, a także przystąpił do opracowywania procedury rozpatrywania i przyjmowania skarg i wniosków. W Domu w Zakrzewie przypomniano mieszkańcom o możliwości składania skarg i wniosków zgodnie z obowiązującą w tym zakresie instrukcją oraz zorganizowano spotkanie, na którym Dyrektor przypomniał osobom odpowiedzialnym za rejestrację skarg i wniosków odpowiednie postanowienia Regulaminu mieszkańców oraz obowiązujące procedury wewnętrzne.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **wprowadzenie praktyki każdorazowego rejestrowania wszystkich skarg i wniosków zgłaszanych przez mieszkańców DPS w zeszytach skarg i wniosków.**

f) Przyjęcie bez zgody

Zgodnie z art. 39 w zw. z art. 38 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego²²⁶, jeżeli osoba, która wskutek choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego nie jest zdolna do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych i nie ma możliwości korzystania z opieki innych osób oraz potrzebuje stałej opieki i pielęgnacji, gdyż brak opieki zagraża jej życiu, a jednocześnie nie wymaga leczenia szpitalnego, lecz osoba ta lub jej przedstawiciel ustawowy nie wyrażają zgody na przyjęcie jej do domu pomocy społecznej, o jej skierowaniu do placówki rozstrzyga sąd opiekuńczy na wniosek organu ds. pomocy społecznej lub kierownika szpitala psychiatrycznego. Z kolei zgodnie z art. 41

²²⁵ Dz.U. z 2005 r. Nr 217, poz. 1837.

²²⁶ Dz.U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375 ze zm.

powołanej ustawy, osoba przyjęta do domu pomocy społecznej na podstawie orzeczenia sądu, a także jej przedstawiciel ustawowy i inne wymienione w przepisie podmioty, mogą występować do sądu opiekuńczego o zmianę tego orzeczenia.

Na podstawie badanej dokumentacji nie stwierdzono w żadnej z wizytowanych placówek naruszenia powyższych przepisów.

2.7. Izby zatrzymań Żandarmerii Wojskowej

W 2011 r. pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji przeprowadzili wizytacje 4 Izb Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej²²⁷.

Do dnia sporządzenia Raportu, Rzecznik Praw Obywatelskich, działający jako Krajowy Mechanizm Prewencji²²⁸, nie otrzymał odpowiedzi na zalecenia wydane kierownictwu IZZW w Krakowie. Należy zaznaczyć, iż w trakcie prowadzonych wizytacji w Izbach nie przebywały osoby zatrzymane, w związku z czym przedstawione poniżej wnioski wynikają jedynie z oglądu i analizy dokumentacji.

a) Informowanie żołnierzy o przysługujących im prawach

W czasie wizytacji IZZW w Elblągu i Ustce ustalono, iż prawo do informacji realizowane było prawidłowo. Podczas osadzania w Izbie każdy żołnierz jest ustnie informowany o prawach i obowiązkach, które przysługują mu w jednostce. Ponadto, w każdym pomieszczeniu przeznaczonym dla osób osadzonych znajdował się w widocznym miejscu zarówno Regulamin Izby, jak i Porządek Dnia Izby, wobec czego osadzony żołnierz może w każdej chwili zapoznać się z prawami i obowiązkami w IZZW. Zarówno Regulamin, jak i Porządek dnia, były zgodne z przepisami prawa.

Natomiast w IZZW w Krakowie i Lublinie żołnierz był informowany o prawach i obowiązkach, które przysługują mu w placówce wyłącznie ustnie. Praktyka taka, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, nie gwarantuje rzetelnego zapoznania się osób zatrzymanych z przysługującymi im prawami oraz ciążącymi na nich obowiązkami w trakcie pobytu w Izbie. Zatrzymanie w Izbie stanowi dla wielu z nich nowe doświadczenie, związane nieodłącznie ze stresem, uniemożliwiającym pełne zrozumienie przepisów Regulaminu, z którym mogą się zapoznać jedynie w opisany wyżej sposób. W Regulaminie pobytu w Izbie Zatrzymań w Lublinie istniał zapis, zgodnie z którym żołnierz osadzony w Izbie ma prawo żądać zawiadomienia o osadzeniu osobę najbliższą lub inną wskazaną przez niego osobę, zamiast lub obok najbliższej. Żołnierz ten nie mógł osobiście powiadomić o fakcie zatrzymania, dokonywał tego żołnierz pełniący służbę w Izbie. CPT przykłada szczególną wagę do prawa danej osoby do zgłoszenia faktu jej zatrzymania osobie trzeciej, którą sama

²²⁷ Izba Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej w Elblągu, Krakowie, Lublinie, Ustce.

²²⁸ Dalej: KMP lub Mechanizm.

wyberze²²⁹. Jest to jedna z trzech podstawowych gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osób zatrzymanych, jakie wymienia CPT. **W opinii KMP funkcjonariusz nie powinien wyřęcać zatrzymanego w realizacji tego prawa.** W odpowiedzi Komendant Źandarmerii Wojskowej w Lublinie wskazał, iż możliwość realizowania tego prawa bezpośrednio przez osobę zatrzymaną, została przesłana drogą służbową do przełożonych celem analizy możliwości zmian obowiązujących aktów prawnych.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **wprowadzenie do regulaminu i praktyki działania Izby możliwości bezpośrednio powiadomienia przez zatrzymanego osoby najbliższej dla osadzonego żołnierza lub innej osoby zamiast lub obok niej o osadzeniu.**

b) Prawo do opieki medycznej

Z informacji uzyskanych od Komendantów Izby wynika, iż każdy osadzany żołnierz jest przed przyjęciem do jednostki badany przez lekarza, celem uzyskania stosownego zaświadczenia o braku przeciwwskazań do umieszczenia w Izbie.

c) Traktowanie

Podczas prowadzonych wizytacji IZZW, KMP nie stwierdził przypadków niewłaściwego traktowania, jednakże nie przebywały w nich osoby zatrzymane, z którymi mogłyby być przeprowadzone indywidualne rozmowy. Analiza książki skarg i wniosków nie ujawniła żadnych skarg złożonych przez żołnierzy zatrzymanych w Izbach. Nie stosowano w nich także środków przymusu bezpośredniego wobec osadzonych żołnierzy.

d) Warunki bytowe

We wszystkich wizytowanych jednostkach ogólne warunki bytowe zostały ocenione jako dobre. Jednakże w odniesieniu do Izby w Ustce, podłogi wymagały niezwłocznej naprawy z uwagi na ich znaczne ubytki powodujące niestabilność podłoża. By zniwelować skutki ubytków, podłogi pokryto gumową wykładziną, lecz takie rozwiązanie ma charakter jedynie doraźny. Ponadto, KMP stwierdził niezapewnienie należytej intymności podczas korzystania z toalet i łazienek z powodu braku przesłon (Izba w Ustce, Krakowie), wyposażenie pomieszczenia dla zatrzymanych żołnierzy w niewystarczającą ilość podestów do spania (Izba w Elblągu), brak szafek na rzeczy osobiste (Izba w Elblągu i Lublinie) jak również niezapewnienie zatrzymanym środków czystości (Izba w Lublinie).

We wszystkich wizytowanych Izbach, oprócz IZZW w Ustce, powtarzającym się problemem było ich niedostosowanie do rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 marca 2010 r. w sprawie izb zatrzymań²³⁰. Drzwi do pomieszczeń nie posiadały drzwi-

²²⁹ Patrz: § 36 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (1992)3].

²³⁰ Dz.U. z 2010 r. Nr 63, poz. 394.

czek służących do podawania posiłków oraz do zakładania kajdanek osobom w nich umieszczonym²³¹. Ponadto, drzwi wejściowe i okna w pomieszczeniach dla osadzonych nie były wyposażone w urządzenia sygnalizujące ich otwarcie²³².

W odpowiedzi na przedstawione rekomendacje Komendant Wydziału Żandarmerii Wojskowej w Ustce poinformował Mechanizm, że zaplanowany został całkowity remont Izby, który przeprowadzony zostanie w latach 2012–2013. Natomiast Komendant Wydziału Żandarmerii w Lublinie poinformował, że do stycznia 2012 r. wszystkie pomieszczenia zostaną wyposażone w brakujące szafki na rzeczy osobiste osadzonych, zobowiązał się również do wyposażenia podległej mu Izby w środki higieny osobistej dla osadzonych. Poinformował także, iż w wyniku sprawdzenia systemu alarmowego Izby Zatrzymań stwierdzono jego prawidłowe działanie. Komendant Oddziału Żandarmerii Wojskowej w Elblągu pozytywnie ustosunkował się do wniosków i uwag Krajowego Mechanizmu Prewencji informując, iż zmieniono pojemność przedmiotowego pomieszczenia na jednoosobowe. Komendant zobowiązał się również przeprowadzić prace remontowo-budowlane mające na celu dostosowanie Izby do wymagań stawianych w ww. rozporządzeniu.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **niezwłoczne wyposażenie magazynu do przechowywania środków higieny i środków czystości w środki higieny osobistej,**
- **zmianę pojemności pomieszczenia, w którym znajduje się podwójny podest do spania, z dwuosobowego na jednoosobowe, do czasu przeprowadzenia remontu Izby,**
- **zamontowanie w drzwiach pomieszczeń dla osadzonych drzwiczek służących do podawania posiłków oraz zakładania kajdanek,**
- **wyposażenie toalet i łazienek w przesłony zapewniające intymność podczas korzystania z nich,**
- **uzupełnienie brakujących elementów wyposażenia pomieszczeń.**

e) Personel

Żołnierze wszystkich wizytowanych Izb przechodzili specjalistyczny kurs przygotowujący do pełnienia służby w IZŻW, a także cykliczne kursy pierwszej pomocy przedmedycznej. Ponadto, w IZŻW w Lublinie i Ustce organizowano dla żołnierzy pełniących w nich służbę okresowe kursy doszkalające. Natomiast żołnierze Izby w Elblągu i Krakowie przechodzili tylko jednorazowe szkolenie z zakresu służby w IZŻW.

W opinii Mechanizmu jednorazowe przeszkolenie nie jest wystarczające i grozi utratą nabytych umiejętności. Właściwe przeszkolenie funkcjonariuszy Żandarmerii

²³¹ Obowiązek wynika z § 8 ust. 2 rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 marca 2010 roku w sprawie izb zatrzymań.

²³² Obowiązek wynika z § 8 ust. 2 pkt 4 rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 marca 2010 roku w sprawie izb zatrzymań.

Wojskowej bezpośrednio pracujących z zatrzymanymi zmniejsza prawdopodobieństwo wystąpienia złego traktowania. Personel Izby powinien wiedzieć jak pracować z trudnymi osobami bez wyrządzania im krzywdy, jak udzielać osobom w różnym stanie fizycznym czy psychicznym pierwszej pomocy, jak radzić sobie ze stresem i agresją oraz uaktualniać sukcesywnie wiedzę, jak również udoskonalać umiejętności w omawianym obszarze. Standardy CPT²³³ wskazują, że nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Żandarmerii Wojskowej. CPT kładzie szczególny nacisk na konieczność rozwijania umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej. Zgodnie z informacjami przekazanymi przez Komendantów wizytowanych IZZW, w razie potrzeby umieszczenia w Izbie kobiety-żołnierza, w czynnościach związanych z przyjęciem, bierze udział przeszkolona w tym celu kobieta.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:

- **przeprowadzanie systematycznych szkoleń żołnierzy oddelegowanych do pełnienia służby w Izbie.**

2.8. Ośrodki dla cudzoziemców

W 2011 r. głównie z powodu trudnej sytuacji finansowej oraz zbyt małej obsady kadrowej Rzecznik Praw Obywatelskich działając jako Krajowy Mechanizm Prewencji nie przeprowadzał wizytacji w miejscach detencji dla cudzoziemców. Jednakże, sytuacja osób osadzonych w aresztach w celu wydalenia oraz ośrodkach strzeżonych dla cudzoziemców nieustannie pozostaje w kręgu zainteresowań RPO.

Rzecznik Praw Obywatelskich niejednokrotnie postulowała podjęcie kwestii legalizacji pobytu cudzoziemców przebywających na terenie Polski. Opowiadając się za wprowadzeniem kolejnej abolicji dla cudzoziemców, w piśmie z dnia 17 maja 2011 r. skierowanym do Dyrektora Departamentu Polityki Migracyjnej²³⁴ oraz wystąpieniu z dnia 21 czerwca 2011 r. adresowanym do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji²³⁵, RPO przedstawiła swoją opinię co do jej kształtu. W opinii Rzecznika krąg przesłańek koniecznych do udzielenia zezwolenia na zamieszkanie na terytorium Polski powinien ograniczać się do wymaganego okresu pobytu na terytorium RP przez cudzoziemca oraz uznania go za osobę, która nie stwarza zagrożenia dla obronności, bezpieczeństwa oraz porządku publicznego. Dzięki zaangażowaniu, m.in. Rzecznika dnia 28 lipca 2011 r. została uchwalona ustawa o zalegalizowaniu pobytu niektórych cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej

²³³ Patrz: §59 i 60 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3].

²³⁴ RPO-667500-V/11/MS.

²³⁵ RPO-R-071-27/11.

Polskiej oraz o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy o cudzoziemcach²³⁶.

W 2011 r. Rzecznik Praw Obywatelskich w ramach działalności Zespołu Prawa Administracyjnego i Gospodarczego podjęła ponadto badania dotyczące realizacji w ośrodkach strzeżonych dla cudzoziemców prawa małoletnich cudzoziemców do nauki. W tym celu zwrócono się do Komendantów Oddziałów Straży Granicznej z prośbą o stosowną informację oraz przeprowadzono wizytacje w szkołach, w których uczą się dzieci korzystające z pomocy w ośrodkach dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy. Już w 2012 r. RPO w wystąpieniu do Ministra Spraw Wewnętrznych²³⁷ zwróciła się z prośbą o rozważenie możliwości podjęcia inicjatywy ustawodawczej zmierzającej do wprowadzenia zakazu umieszczania dzieci oraz ich opiekunów w ośrodkach strzeżonych dla cudzoziemców.

Kwestie związane z przestrzeganiem praw cudzoziemców umieszczonych w placówkach detencyjnych podejmowane były również przez Stowarzyszenie Interwencji Prawnej (dalej SIP) oraz Helsińską Fundację Praw Człowieka (dalej HFPCz).

Stowarzyszenie, podobnie jak RPO, zwróciło w ubiegłym roku uwagę na problemy wynikające z umieszczania w ośrodkach strzeżonych nieletnich. Przebywający w detencji nieletni nie realizują obowiązku szkolnego, a reżim przebywania w jednostce jest dla nich praktycznie taki sam jak dla dorosłych. Kolejny, dostrzeżony przez SIP, problem związany jest z brakiem mechanizmów i osób odpowiednio przygotowanych do identyfikowania cudzoziemców – ofiar tortur, które w związku z powyższym osadza się w detencji, mimo iż jest to sprzeczne z obowiązującymi przepisami²³⁸. Ostatnia kwestia dotyczy natomiast reżimu obowiązującego w placówkach detencyjnych, opartego głównie o przepisy kodeksu karnego wykonawczego, co w praktyce prowadzi do sytuacji, że wobec cudzoziemców, m.in. w odniesieniu do dostępu do świeżego powietrza czy możliwości poruszania się po budynku, stosowane są surowsze reguły postępowania niż wobec niektórych kategorii skazanych.

Na problem umieszczania małoletnich w ośrodkach strzeżonych dla cudzoziemców zwróciła uwagę również Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Warunki panujące w ośrodkach dla cudzoziemców nie spełniają norm niezbędnych z punktu widzenia potrzeb małoletnich, przez co umieszczenie w takiej jednostce może zaburzyć prawidłowy rozwój psychofizyczny dziecka. HFPCz postuluje w związku z powyższym wprowadzenie zakazu umieszczania małoletnich bez opieki lub pozostających z rodzinami w ośrodkach strzeżonych przy jednoczesnym wprowadzeniu alternatywnych środków zapobiegawczych, niezwiązanych jednak z pozbawieniem wolności. Przedstawiciele Fundacji wskazują ponadto na problemy związane z ograniczonym dostępem cudzoziemców do lekarzy, w tym

²³⁶ Dz.U. Nr 191, poz. 1133.

²³⁷ RPO-695531-V/12/MS z dnia 4 kwietnia 2012 r.

²³⁸ Art. 88 ust. 2 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 128, poz. 1176 ze zm.); art. 103 ustawy z dnia 13 czerwca o cudzoziemcach (Dz.U. 128, poz. 1175 ze zm.).

specjalistów, brak możliwości porozumienia się z lekarzami z powodu braku tłumaczy, brak stałej i wystarczającej pomocy psychologicznej, a także terapeutów zajmujących się leczeniem zespołu stresu pourazowego.

W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji kwestie badane zarówno przez Zespół Prawa Administracyjnego i Gospodarczego w Biurze RPO, SIP, jak i HFPCz są niezwykle istotne z punktu widzenia ochrony praw cudzoziemców umieszczanych w placówkach detencyjnych. Sytuacja osób osadzonych w aresztach w celu wydalenia oraz ośrodkach strzeżonych dla cudzoziemców wymaga niewątpliwie stałego monitorowania.

3. Zalecenia Krajowego Mechanizmu Prewencji

W wyniku przeprowadzonych wizytacji zapobiegawczych w 2011 r., Rzecznik Praw Obywatelskich, pełniący funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji²³⁹, wydał zalecenia mające na celu właściwą realizację standardów zawartych w aktach prawa międzynarodowego i krajowego. Poniżej przedstawiono najważniejsze i najczęściej wydawane rekomendacje w poszczególnych jednostkach, z podziałem na zalecenia wydane z powodu braku w systemie polskiego prawa odpowiednich gwarancji realizacji przysługujących osobom pozbawionym praw lub wynikające z niewystarczających nakładów finansowych z budżetu państwa (zalecenia systemowe) oraz na zalecenia, których realizacja zależna jest od kierownictwa poszczególnych jednostek.

3.1. Zakłady karne i areszty śledcze

Zalecenia systemowe

- ✓ zmianę polityki karnej w zakresie częstszego orzekania przez sędziów alternatywnych środków karnych niż bezwzględnej kary pozbawienia wolności,
- ✓ zapewnienie odpowiednich warunków sanitarno-higienicznych w celach kilkunastuosobowych,
- ✓ zapewnienie w trybie pilnym osadzonym odpowiednich warunków bytowych, zgodnych z przepisami prawa krajowego oraz uznawanymi w tym zakresie standardami międzynarodowymi lub wyłączenie pawilonów mieszkalnych z użytkowania,
- ✓ udzielanie świadczeń medycznych poza zasięgiem słuchu i wzroku funkcjonariuszy służby więziennej,
- ✓ jak najszybsze przywrócenie zasiedlonym świetlicom ich właściwej funkcji,
- ✓ potraktowanie izb chorych zgodnie z przeznaczeniem, wyłączając je z listy cel branych pod uwagę przy stwierdzaniu występowania lub braku przeludnienia,

²³⁹ Dalej: KMP lub Mechanizm.

- ✓ informowanie osadzonych, np. w ramach zajęć kulturalno-oświatowych bądź za pomocą radiowęzła, o prawnych i praktycznych skutkach wyroków Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach, które bezpośrednio dotyczą osób osadzonych,
- ✓ przystosowanie celi mieszkalnej do potrzeb osoby niepełnosprawnej,
- ✓ wyposażenie łóżek piętrowych w drabinki i zabezpieczenia lub dokonanie wymiany łóżek na inne, o konstrukcji gwarantującej bezpieczeństwo osadzonych.

Zalecenia dotyczące poszczególnych jednostek

- ✓ podjęcie działań mających na celu zaprzestanie prowokacyjnego i poniżającego traktowania osadzonych przez funkcjonariuszy,
- ✓ wyeliminowanie nieprawidłowości w traktowaniu osadzonych, szczególnie tych wobec których stosowane są środki przymusu bezpośredniego,
- ✓ uwzględnienie w porządku wewnętrznym jednostki możliwości prowadzenia rozmów telefonicznych przez tymczasowo aresztowanych z obrońcą lub pełnomocnikiem,
- ✓ wyeliminowanie przypadków odpowiedzialności zbiorowej osadzonych,
- ✓ dokonanie oceny, czy nie dochodzi do nadużyć, polegających na bezpodstawnym występowaniu przez funkcjonariuszy z wnioskiem o ukaranie karą dyscyplinarną osadzonych,
- ✓ umożliwienie osadzonym tymczasowo aresztowanym oraz osadzonym tzw. niebezpiecznym bezpośrednio uczestnictwa w mszy świętej,
- ✓ objęcie osób pozbawionych wolności profilaktyczną opieką medyczną,
- ✓ poszerzenie oferty zajęć kulturalno-oświatowych,
- ✓ zapewnienie odpowiedniego funkcjonowania procedury skargowej,
- ✓ zapewnienie odpowiedniej obsady etatowej, zgodnie z potrzebami jednostek,
- ✓ zapewnienie wystarczającego i stałego dostępu do informacji dotyczącej praw pacjenta np. poprzez wywieszenie w widocznym miejscu w pomieszczeniach służących do przyjęć pacjentów „Karty Praw Pacjenta”, dostosowanej dla osób przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej,
- ✓ uzupełnienie zbiorów biblioteki o aktualne egzemplarze Kodeksu karnego wykonawczego oraz „Informatory dla cudzoziemców”,
- ✓ wywieszenie w widocznym, ogólnodostępnym miejscu adresów instytucji zajmujących się ochroną praw osób pozbawionych wolności,
- ✓ rezygnację z nieustannego dyscyplinowania słownego osadzonych i grożenia im zastosowaniem odpowiedzialności dyscyplinarnej,
- ✓ ograniczenie czasu umieszczania osób pozbawionych wolności w celach przejściowych do okresu niezbędnego, który nie będzie przekraczać 14 dni,
- ✓ zwiększenie częstotliwości kąpieli,
- ✓ zorganizowanie pomieszczenia do odbywania widzenia, bez osoby dozoru,
- ✓ uwzględnienie w planach szkoleniowych personelu przeprowadzenia kursu w zakresie międzynarodowych instrumentów i standardów praw człowieka.

3.2. Pomieszczenia dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia w jednostkach organizacyjnych policji

Zalecenia systemowe

- ✓ poddawanie badaniom lekarskim przed umieszczeniem w PdOZ wszystkich osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia,
- ✓ ograniczenie obecności funkcjonariusza Policji w trakcie udzielania świadczeń medycznych osobie zatrzymanej do sytuacji, w których zachodzi uzasadniona obawa o bezpieczeństwo personelu medycznego, lub ze względu na miejsce udzielania świadczeń, zachodzi uzasadniona brakiem odpowiednich zabezpieczeń technicznych obawa ucieczki osoby zatrzymanej,
- ✓ zmianę sposobu udostępniania osobom umieszczanym w PdOZ treści obowiązującego w nich Regulaminu,
- ✓ możliwość samodzielnej realizacji przysługującego zatrzymanym prawa do powiadomienia osoby trzeciej oraz ograniczenie pośrednictwa funkcjonariuszy Policji w tej kwestii do sytuacji szczególnych,
- ✓ przeprowadzenie remontów generalnych pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia,
- ✓ stworzenie rejestru środków przymusu bezpośredniego stosowanych w PdOZ.

Zalecenia dotyczące poszczególnych jednostek

- ✓ przypomnienie przez władze zwierzchnie jednostek Policji, w których funkcjonują PdOZ, funkcjonariuszom Policji pełniącym w nich służbę o obowiązku bezwzględnego respektowania godności osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia,
- ✓ bezwzględne przestrzeganie obowiązku informowania osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji dokonujących ich zatrzymania o prawach przysługujących im w związku z tym faktem,
- ✓ bezwzględne przestrzeganie obowiązku informowania osób zatrzymanych i umieszczonych w PdOZ przez funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w tych pomieszczeniach o prawach przysługujących tym osobom w związku pobytu w PdOZ,
- ✓ informowanie przez funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w PdOZ osób zatrzymanych i umieszczonych w pomieszczeniach w stanie nietrzeźwości, o prawach przysługujących im w związku z faktem zatrzymania i pobytu w PdOZ,
- ✓ przekazywanie osobom zatrzymanym, które wyraziły chęć skorzystania z prawa poinformowania osób trzecich o fakcie zatrzymania, informacji zwrotnej na temat sposobu jego realizacji przez funkcjonariuszy Policji,
- ✓ bezwzględne przestrzeganie przez funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w PdOZ obowiązku przeprowadzania kontroli osobistych osób zatrzymanych przez osoby tej samej płci co kontrolowani,

- ✓ przeprowadzanie kontroli osobistych osób zatrzymanych i umieszczonych w PdOZ w pomieszczeniach niemonitorowanych oraz gwarantujących brak obecności osób postronnych,
- ✓ bezwzględne przestrzeganie przez funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w PdOZ obowiązku przeprowadzania systematycznych kontroli zachowania osób umieszczonych w PdOZ nie rzadziej niż co 30 minut lub (w przypadku wyposażenia Izby w monitoring), nie rzadziej niż co godzinę,
- ✓ zaprzestanie praktyki polegającej na przymusowym rozbieraniu osób doprowadzonych w celu wytrzeźwienia,
- ✓ uzupełnienie brakującego sprzętu kwaterunkowego,
- ✓ wydawanie kompletów noclegowych wszystkim osobom zatrzymanym i umieszczonym w PdOZ,
- ✓ stworzenie warunków zapewniających poszanowanie intymności osób zatrzymanych w trakcie korzystania z toalet i natrysków,
- ✓ wyposażenie sanitariatów dla osób zatrzymanych w mydło i papierowe ręczniki,
- ✓ wyznaczenie miejsca do używania wyrobów tytoniowych przez osoby zatrzymane,
- ✓ zwrócenie uwagi przez funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w PdOZ na konieczność rzetelnego dokumentowania przez lekarzy faktu udzielanych przez nich świadczeń medycznych osobom zatrzymanym,
- ✓ umożliwienie osobom zatrzymanym i umieszczonym w PdOZ realizacji prawa do dokonywania zakupów z własnych środków pieniężnych wyrobów tytoniowych, środków do utrzymania higieny osobistej oraz prasy,
- ✓ uczestnictwo personelu PdOZ w szkoleniach z zakresu udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej oraz w szkoleniach z zakresu komunikacji interpersonalnej.

3.3. Policyjne izby dziecka

Zalecenia systemowe

- ✓ wyeliminowanie przypadków przetrzymywania nieletnich w policyjnych izbach dziecka ponad ramy czasowe określone w art. 40 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich,
- ✓ umożliwienie nieletnim kontaktu telefonicznego z rodzicami lub opiekunami prawnymi,
- ✓ poddanie nowoprzyjętego nieletniego, w miarę możliwości, badaniu lekarskiemu,
- ✓ udzielanie świadczeń zdrowotnych nieletnim poza zasięgiem wzroku i słuchu personelu Izby.

Zalecenia dotyczące poszczególnych placówek

- ✓ zapewnienie przeprowadzania przeszukania zatrzymanych nieletnich jedynie przez osoby tej samej płci,

- ✓ wyeliminowanie praktyki dotyczącej pozyskiwania informacji od nieletnich, która leży w kompetencji odpowiednich wydziałów i komórek działających w strukturach Policji,
- ✓ zaprzestanie wytwarzania w Izbie materiałów operacyjno-dochodzeniowych, których źródłem są nieletni umieszczeni w PID,
- ✓ wyeliminowanie praktyki umieszczania w policyjnej izbie dziecka nieletnich, będących pod wpływem alkoholu,
- ✓ formalne powiadamianie właściwego sądu rodzinnego o braku zainteresowania opiekuna prawnego losem dziecka i braku podejmowania działań prawnych w jego imieniu,
- ✓ wyeliminowanie praktyki stosowania kar i nagród niezgodnych z rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 roku w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka,
- ✓ realizowanie widzeń bez obecności funkcjonariusza (chyba, że przemawiają za tym szczególne względy),
- ✓ podejmowanie działań zmierzających do prowadzenia konstruktywnych zajęć dla zatrzymanych dzieci z naciskiem położonym na edukację,
- ✓ zwiększenie gamy oddziaływań sportowo-rekreacyjnych,
- ✓ ograniczenie biernego spędzania czasu przez nieletnich do minimum,
- ✓ zamieszczenie w widocznym miejscu adresów instytucji stojących na straży prawa nieletnich, w szczególności Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, sądziego rodzinnego,
- ✓ systematyczne prowadzenie szkoleń dla personelu Izby w celu ich stałego doskonalenia zawodowego i przygotowania do pracy z nieletnimi.

3.4. Młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii

Zalecenia systemowe

- ✓ wyeliminowanie stosowania kary w postaci przeniesienia do innej placówki,
- ✓ określenie czasu trwania wymierzanych kar dyscyplinarnych oraz stosowanie ich przy uwzględnieniu zasady indywidualizacji,
- ✓ udzielanie świadczeń medycznych poza zasięgiem słuchu i wzroku pracowników niemedycznych.

Zalecenia dotyczące poszczególnych jednostek

- ✓ wyeliminowanie stosowania przemocy fizycznej i psychicznej przez kadrę ośrodka,
- ✓ wyeliminowanie stosowania kary w postaci pozbawienia/ zawieszenia wychowanka w prawach,
- ✓ zaprzestanie stosowania pozaregulaminowych środków dyscyplinarnych,
- ✓ wyeliminowanie stosowania stygmatyzujących kar,

- ✓ zaprzestanie stosowania odpowiedzialności zbiorowej,
- ✓ wyeliminowanie stosowania kary w postaci pracy na rzecz ośrodka,
- ✓ wyeliminowanie stosowania kary w postaci ćwiczeń fizycznych,
- ✓ doprecyzowanie zasad izolowania wychowanków od grupy i zapewnienie, aby izolowani nieletni przebywali w obecności osoby dorosłej,
- ✓ zapewnienie każdemu nieletniemu wolności sumienia i religii, która obejmuje wolność wyznania lub przyjmowania religii według własnego wyboru, możliwości uczestniczenia w praktykach religijnych oraz zakaz zmuszania do uczestniczenia w nich,
- ✓ zapewnienie odpowiedniej organizacji oraz dostępu nieletnich do opieki medycznej
- ✓ podjęcie działań zmierzających do zatrudnienia pielęgniarki,
- ✓ zagwarantowanie wychowankom profilaktycznej opieki medycznej,
- ✓ stworzenie procedury stosowania środka przymusu bezpośredniego, dostosowanej do obowiązujących przepisów prawa oraz staranne dokumentowanie przypadków stosowania tego środka,
- ✓ umożliwienie nieletnim kontaktu z rodzeństwem, krewnymi lub innymi osobami spoza placówki, zaś stosowanie wszelkich ograniczeń w tym zakresie jedynie w oparciu o granice wytyczone prawem;
- ✓ zwiększenie częstotliwości odwiedzin wychowanków oraz prowadzenia przez nich rozmów telefonicznych;
- ✓ zwiększenie częstotliwości udzielania przepustek oraz umożliwienie wyjazdu do domu nieletnim także w początkowym okresie pobytu w placówce,
- ✓ postępowanie z korespondencją wychowanków zgodnie z u.p.n.,
- ✓ wyeliminowanie przypadków stosowania kontroli rozmów telefonicznych oraz odwiedzin wychowanków,
- ✓ rezygnacja z uzależniania czasu rozmów telefonicznych z rodzinami nieletnich od poziomu resocjalizacji,
- ✓ zapisanie w Regulaminie zasad odwiedzin wychowanków,
- ✓ zorganizowanie cyklicznych spotkań na temat przysługujących nieletnim praw i sposobie ich egzekwowania,
- ✓ zorganizowanie zajęć dla wychowanków na temat działalności instytucji stojących na straży praw człowieka,
- ✓ wywieszenie na tablicach w świetlicach grup wychowawczych treści Regulaminu Wychowanków/Statutu placówki,
- ✓ zamieszczenie w ogólnodostępnym miejscu informacji z adresami instytucji, do których wychowankowie mogą zwrócić się w sytuacji naruszenia ich praw, tj. Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, sędziów rodzinnych,
- ✓ podjęcie działań mających na celu zapobieganie zjawisku podkultury wśród wychowanków,

- ✓ dokonanie renowacji i remontu budynku, w szczególności pokoi mieszkalnych i łazienek nieletnich,
- ✓ zorganizowanie szkoleń dla pracowników ośrodka z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym.

3.5. Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich

Zalecenia systemowe

- ✓ wyłączenie z katalogu kar informacji o możliwości przeniesienia wychowanka do innej placówki,
- ✓ udzielenie świadczeń zdrowotnych nieletnim poza zasięgiem wzroku i słuchu pracowników niemedycznych,
- ✓ zapewnienie wszystkim nieletnim możliwości udziału przez godzinę dziennie w zajęciach na świeżym powietrzu,
- ✓ dostosowanie placówki do potrzeb osoby z niepełnosprawnością.

Zalecenia dotyczące poszczególnych jednostek

- ✓ stosowanie środka przymusu bezpośredniego w oparciu o przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich,
- ✓ wyeliminowanie odpowiedzialności zbiorowej,
- ✓ wyeliminowanie przypadków stosowania izb przejściowych jako kary,
- ✓ wyłączenie z katalogu kar środków dyscyplinujących, które w przypadkach nieuzasadnionych wymogami bezpieczeństwa ograniczają wychowankom kontakty z rodziną i uniemożliwiają wychowankowi udział w zajęciach szkolnych,
- ✓ reagowanie przez personel placówki w każdej sytuacji, w której może dojść do naruszenia bezpieczeństwa nieletnich przebywających w placówce,
- ✓ uwzględnienie możliwości bezpośredniego kontaktu wychowanków z innymi osobami, niż ich rodzice i opiekunowie prawni,
- ✓ wyeliminowanie praktyki nadmiernej kontroli korespondencji wychowanków oraz dostosowanie postanowień regulaminów do przepisów u.p.n. w tym zakresie,
- ✓ zapewnienie wychowankom przebywającym w izbie przejściowej i w grupie schroniska interwencyjnego możliwości bezpośredniego uczestniczenia w nabożeństwach organizowanych w SdN,
- ✓ precyzyjne ustalenie przeznaczenia pomieszczeń izb: chorych, przejściowych i izolacyjnych oraz wyposażenie ich w sposób zgodny z przeznaczeniem,
- ✓ dostosowanie izby izolacyjnej do wymogów zawartych w rozporządzeniu z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii,

- ✓ dostosowanie izb przejściowych do wymogów zawartych w rozporządzeniu z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich,
- ✓ zamieszczenie w widocznym miejscu adresów instytucji stojących na straży praw nieletnich, w szczególności Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, sądziego rodzinnego,
- ✓ wyposażenie kabin prysznicowych oraz toalet w przesłony lub drzwi gwarantujące intymność korzystającym z nich osobom,
- ✓ zorganizowanie szkoleń dla pracowników placówki z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym.

3.6. Izby wytrzeźwień

Zalecenia systemowe

- ✓ przeprowadzenie dodatkowych szkoleń w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego,
- ✓ dostosowanie pomieszczeń i urządzeń izby wytrzeźwień do potrzeb osoby z niepełnosprawnością.

Zalecenia dotyczące poszczególnych placówek

- ✓ postępowanie z pacjentami izb z poszanowaniem godności ludzkiej,
- ✓ stosowanie przymusu bezpośredniego zgodnie z przepisami prawa, w sposób nieupokarzający osób nietrzeźwych oraz rzetelne dokumentowanie wszystkich przypadków stosowania tego środka,
- ✓ zaprzestanie praktyki przymusowego rozbierania pacjentów,
- ✓ wprowadzenie procedury ustnego informowania przyjmowanych do placówki osób, których stan na to pozwala oraz osób trzeźwiejących, z którymi nie było wcześniej kontaktu, o obowiązujących w izbie zasadach,
- ✓ zapewnienie pacjentom prawa do poszanowania intymności i godności osobistej w trakcie przebierania się, kąpieli oraz udzielanych świadczeń zdrowotnych, poprzez wykonywanie ich w pomieszczeniach zamykanych, nieprzechodnych, niedostępnych dla kamery oraz wyposażonych w parawan lub zasłony,
- ✓ każdorazowe wydawanie napojów osobom umieszczonym w izbie,
- ✓ udzielanie osobom w stanie nietrzeźwości niezbędnych świadczeń higieniczno-sanitarnych,
- ✓ umieszczenie w dostępnym i widocznym dla pacjentów miejscu regulaminu izby wytrzeźwień oraz informacji o instytucjach zajmujących się ochroną przestrzegania praw człowieka, do których mogą zwracać się pacjenci,
- ✓ zapewnienie odpowiedniej obsady etatowej, w tym nawiązanie współpracy z psychologiem/terapeutą,
- ✓ wyremontowanie pomieszczeń i odpowiednie ich wyposażenie.

3.7. Izby Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej

Zalecenia systemowe

- ✓ wprowadzenie do regulaminu i praktyki działania Izby możliwości bezpośredniego powiadomienia przez zatrzymanego osoby najbliższej o osadzeniu.

Zalecenia dotyczące poszczególnych jednostek

- ✓ niezwłoczne wyposażenie magazynu do przechowywania środków higieny i środków czystości w środki higieny osobistej,
- ✓ zmianę pojemności pomieszczenia, w którym znajduje się podwójny podest do spania, z dwuosobowego na jednoosobowe, do czasu przeprowadzenia remontu Izby,
- ✓ zamontowanie w drzwiach pomieszczeń dla osadzonych drzwiczek służących do podawania posiłków oraz zakładania kajdanek,
- ✓ wyposażenie toalet i łazienek w przesłony zapewniające intymność podczas korzystania z nich,
- ✓ uzupełnienie brakujących elementów wyposażenia pomieszczeń,
- ✓ przeprowadzanie systematycznych szkoleń żołnierzy oddelegowanych do pełnienia służby w Izbie.

3.8. Domy pomocy społecznej

Zalecenie systemowe

- ✓ przeprowadzanie szkoleń personelu Domów w zakresie stosowania przymusu bezpośredniego zgodnie z ustawą z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego oraz rozporządzeniem Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 23 sierpnia 1995 r. w sprawie sposobu stosowania przymusu bezpośredniego.

Zalecenia dotyczące poszczególnych placówek

- ✓ szczegółowe monitorowanie płynących od mieszkańców sygnałów w zakresie niewłaściwego traktowania przez personel placówki,
- ✓ wprowadzenie praktyki każdorazowego rejestrowania wszystkich skarg i wniosków zgłaszanych przez mieszkańców DPS w zeszytach skarg i wniosków,
- ✓ właściwe realizowanie usług w zakresie utrzymania czystości Domu, bez zbędnego angażowania w te czynności mieszkańców,
- ✓ wyodrębnienie pomieszczenia przeznaczonego do izolacji, zgodnie z wymogami określonymi w rozporządzeniu Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 23 sierpnia 1995 r. w sprawie sposobu zastosowania przymusu bezpośredniego,

- ✓ stworzenie właściwych warunków do używania wyrobów tytoniowych w budynku pawilonu, w taki sposób, aby zapewnić ochronę praw niepalących do życia w środowisku wolnym od dymu tytoniowego oraz bezpieczeństwo mieszkańców,
- ✓ zapewnianie mieszkańcom odpowiedniego dostępu do podstawowych produktów żywnościowych między posiłkami,
- ✓ zapewnianie dostępu do podstawowych środków higienicznych.

4. Dobre praktyki

Rzecznik Praw Obywatelskich, działający jako Krajowy Mechanizm Prewencji²⁴⁰, przytacza pomysły i praktyki zaobserwowane w trakcie wizytacji miejsc pozbawienia wolności w 2011 r., które w jego ocenie, są warte wdrożenia również pozostałych danego rodzaju jednostkach:

4.1. Młodzieżowe ośrodki socjoterapii i młodzieżowe ośrodki wychowawcze

- wydzielenie tzw. „domku psychologa” czyli zorganizowanie gabinetu psychologa i pedagoga poza budynkiem Ośrodka, co pomaga w budowaniu zaufania i nie postrzegania ww. specjalistów jako pracowników Ośrodka (MOW Łękawa);
- każdorazowe zgłaszanie przez dyrektora na Policję sytuacji przemocy i wandalizmu mających miejsce w Ośrodku, co wpływa na zmniejszanie liczby zachowań agresywnych wychowanków wobec siebie i tym samym sprzyja poczuciu bezpieczeństwa w placówce (MOW Łękawa);
- przeprowadzanie raz w roku badania ankietowego wśród wychowanków na temat poczucia bezpieczeństwa i ogólnej atmosfery w Ośrodku (MOW Łękawa);
- umożliwianie wychowankom swobodnych i częstych kontaktów z rodziną, dzięki zapewnieniu nieletnim możliwości codziennego kontaktu telefonicznego z najbliższymi, a rodzicom odwiedzin nieletnich w dowolnie wybrany dzień (MOW Łękawa);
- działalność Stowarzyszenia Profilaktyki i Resocjalizacji: „Ad Rem” przy Młodzieżowym Ośrodku Socjoterapii nr 3 w Łodzi. Podstawowym zadaniem Stowarzyszenia jest pomoc młodemu człowiekowi w odnalezieniu własnego miejsca w społeczeństwie, życiu w zgodzie z sobą i normami moralnymi. Zadanie to osiąga się poprzez aktywizowanie, zachęcanie do podejmowania wyzwań, usamodzielnianie, organizowanie warsztatów i te-

²⁴⁰ Dalej: KMP lub Mechanizm.

- rapii. Zgodnie z informacją Dyrektora MOS, powstanie Stowarzyszenia umożliwi pracę placówki, wolną od biurokratycznych barier (MOS nr 3 w Łodzi);
- porozumienie między Dyrektorem MOS i Prezesem Sądu Okręgowego na wykonanie prac społecznie użytecznych w ramach kary ograniczenia wolności. Porozumienie przewiduje możliwość wykonywania na terenie Ośrodka prac porządkowych, naprawczych i remontowych przez 3 osoby (MOS nr 3 w Łodzi).

4.2. Schroniska dla nieletnich

- szczegółowo i jasno opracowane regulaminy i procedury dotyczące wszystkich aspektów postępowania z wychowankami, zawierające zarówno wymogi formalne dotyczące przeprowadzania określonych czynności jak i osoby odpowiedzialne za prawidłowość ich wykonania (SdN Chojnice);
- kompleksowy system wymiany informacji o wychowankach, umożliwiający szybką i dostosowaną do sytuacji reakcję, zarówno na przejawy negatywnych zachowań jak i na dostrzeżenie postaw pozytywnych (SdN Chojnice);
- informacja dla wychowanków zatytułowana „Praktyczne rady”, umieszczana na korytarzach placówki. Opracowana w sposób prosty i czytelny, dostępna dla zainteresowanych przez cały czas pobytu w placówce, pozwala wychowankom na uzyskanie najbardziej potrzebnych w codziennym funkcjonowaniu informacji np. o godzinach przyjęć do ambulatorium czy możliwości rozmowy z poszczególnymi pracownikami placówki (SdN Chojnice).

4.3. Policyjne izby dziecka

- skrócenie pobytu nieletniego w Izbie o czas wymiany korespondencji urzędowej pomiędzy sądem a Okręgowym Zespołem Nadzoru Pedagogicznego. W przypadku wydania przez sąd postanowienia o skierowaniu nieletniego do zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich i wystąpieniu pisemnie do ONZP o wskazanie jednostki w której może być umieszczony nieletni, Kierownik PID telefonicznie kontaktuje się ww. zespołem o wskazanie jednostki, która może przyjąć nieletniego. Uzyskana informacja o wolnym miejscu w przedmiotowej placówce przekazywana jest właściwemu sądowi (PID Lublin);
- zatrudnienie do obsługi PID funkcjonariusza posiadającego wykształcenie wyższe psychologiczne. Psycholog odgrywa bardzo ważną rolę w rozładowywaniu przeżywanego przez zatrzymanego napięcia i przywracaniu w nieletnim poczucia bezpieczeństwa poprzez odpowiednie oddziaływania psychologiczne. Ponadto, podejmowane przez psychologa działania wobec nieletnich umieszczonych w PID przyczyniają się do ograniczenia występowania zdarzeń nadzwyczajnych (PID Poznań);

- zorganizowanie wśród nieletnich przebywających w PID konkursu na logo placówki. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, inicjatywa ta wzbogaca zakres oddziaływań kulturalno-oświatowych adresowanych do nieletnich, aktywizuje do współzawodnictwa oraz urozmaica pobyt zatrzymanych w Izbie (PID Ostrów Wlkp.).

4.4. Jednostki penitencjarne

- zorganizowanie kąpieliska zabaw dla dzieci uczestniczących w widzeniach. Myślą przewodnią powstawania takich miejsc jest dążenie do zburzenia surowego obrazu jednostki penitencjarnej widzianego oczami małego dziecka i stworzenie jak najbardziej przyjaznych warunków pobytu w towarzystwie obydwójga rodziców w trakcie widzenia. Taki obraz zachowany w pamięci dziecka ma na celu zachęcić je do jak najczęstszych odwiedzin i pielęgnowania więzi rodzicielskich, których ciągłość uległa zaburzeniu w związku z odbywaniem przez rodzica kary pozbawienia wolności (ZK Kluczbork, OZ AŚ w Opolu, AŚ Grójec, AŚ Radom, ZK Płock);
- szkolenie skazanych z zakresu udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej (ZK Jasło);
- wyznaczenie w zakładzie cel „ze zwiększoną samopomocą skazanych”. Zadaniem skazanych, którzy dobrowolnie wyrazili zgodę na pobyt w tych pomieszczeniach, jest szczególne baczenie na umieszczanych w tych celach osadzonych o obniżonym nastroju. Zapobiega to m.in. próbom samobójczym. (ZK Jasło);
- pozyskiwanie środków z Unii Europejskiej na modernizację jednostki (ZK Jasło);
- możliwość korzystania przez osadzonych z odbiorników telewizyjnych stanowiących własność jednostki. Odbiorniki te są wydawane do cel według zatwierdzonego przez Dyrektora planu, który jest wywieszony w ogólnodostępnym miejscu. Mogą z nich korzystać osadzeni w celach, w których żadna z osób nie posiada własnego telewizora (AŚ Giżycko).

4.5. Pomieszczenia dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia w jednostkach organizacyjnych Policji

- zatrudnienie lekarza, który przebywa w PdOZ codziennie w godzinach od 16:00 do 6:00. Jego wynagrodzenie, zgodnie z porozumieniem zawartym przez Komendanta Miejskiego Policji w Kaliszu z Radą Miasta Kalisz, finansowane jest z kasy miasta. Rada zobowiązała się ponadto do pokrywania wydatków związanych z utrzymaniem PdOZ w należytym stanie sanitarnym. Zdaniem pracowników Krajowego Mechanizmu Prewencji, zaobserwowana praktyka jest jak najbardziej wskazana ze względu na bezpieczeństwo osób doprowadzonych do wytrzeźwienia i umieszczanych w jednostkach Policji PdOZ (PdOZ Kalisz).

5. Opiniowanie aktów prawnych

Działania Rzecznika Praw Obywatelskich jako Krajowego Mechanizmu Prewencji²⁴¹ to nie tylko wizytacje prewencyjne, lecz także opiniowanie projektowanych oraz obowiązujących aktów prawnych. Zgodnie bowiem z art. 19 lit. c OPCAT krajowy mechanizm prewencji jest uprawniony do przedstawiania swoich propozycji i uwag do obowiązujących oraz projektowanych przepisów prawnych, dotyczących osób pozbawionych wolności

W 2011 r. KMP przedstawił swoją opinię do projektu *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie warunków i sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia w organizmie nieletniego oraz procedur dokumentowania badań oraz sposobów weryfikacji wyników testów*. Wątpliwości Mechanizmu wzbudził brak wskazania w projekcie rozporządzenia podmiotu, który byłby odpowiedzialny za pouczenie nieletniego, jego rodzica lub opiekuna prawnego o uprawnieniu żądania badania krwi w celu weryfikacji wyników badania wydychanego powietrza i badania śliny. W opinii Mechanizmu, wskazane byłoby również aby w protokole z przebiegu badania zawarte było oświadczenie, które podpisywałby nieletni lub rodzic albo opiekun, o zapoznaniu się z wynikiem badania i pouczeniu przez kuratora o prawie do żądania weryfikacji przeprowadzonych badań.

Krajowy Mechanizm Prewencji wypowiedział się również w sprawie projektu *ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich i ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych*. Wątpliwości KMP wzbudziło obniżenie dolnej granicy nieletności (10 lat), co spowoduje iż w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, będzie można umieszczać dzieci w wielu 10 lat. Zdaniem KMP, budzi to poważne wątpliwości w kontekście oddziaływań resocjalizacyjno-terapeutycznych wytyczonych przez współczesne kierunki w nauce. W ocenie KMP nie znalazła również uzasadnienia rezygnacja z przepisu umożliwiającego zastosowanie warunkowego zawieszenia umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym.

Ponadto, Mechanizm nie zgłosił żadnych uwag i propozycji do projektu *rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym* oraz projektu *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego określenia wysokości stypendium dla nieletnich odbywających praktyczną naukę zawodu w formie praktyk zawodowych w warsztatach szkolnych prowadzonych przez szkołę lub zespół szkół, działających przy zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich*.

---

²⁴¹ Dalej: KMP lub Mechanizm.

6. Zespół wizytujący jednostki w 2011 r. w ramach Krajowego Mechanizmu Prewencji (w kolejności alfabetycznej)

Ewelina Brzostymowska – prawnik, absolwentka Wydziału Prawa Uczelni Łazarskiego w Warszawie, obecnie doktorantka w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. Od 2009 r. w Biurze RPO zajmuje się problematyką prawa karnego wykonawczego.

Magdalena Chmielak – zastępca dyrektora Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” w Biurze RPO. Prawnica, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz studiów podyplomowych „Pedagogika resocjalizacyjna” w Zakładzie Psychopedagogiki Resocjalizacyjnej Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie. Od 2012 r. aplikant adwokacki. Od 2009 r. jest pracownikiem Krajowego Mechanizmu Prewencji w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich.

Karolina Chyła – pedagog resocjalizacyjny, absolwentka Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Od 2010 r. zatrudniona w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich, pracownik Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Janina de Michelis – prawnik, absolwent Uniwersytetu Warszawskiego, prawem karnym wykonawczym zajmuje się od 1975 r. W Biurze RPO od 1988 r., od 1989 w Zespole Prawa Karnego Wykonawczego.

Kinga Dętkierowska – prawnik, od 1997 r. pracownik Biura RPO, w którym zajmuje się tematyką pomocy społecznej, w tym tematyką domów pomocy społecznej w Zespole Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego.

Bogumił Furche – prawnik, aplikant adwokacki, absolwent Uniwersytetu Gdańskiego. Pracownik Biura RPO od 2008 r., uczestniczy w wizytacjach Krajowego Mechanizmu Prewencji na terenie właściwości Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich w Gdańsku.

Zenobia Glac-Ściebura – pedagog resocjalizacyjny, absolwentka „Ateneum” Szkoły Wyższej w Gdańsku. Od 2007 r. zatrudniona w Biurze RPO, od 2011 r. uczestniczy w wizytacjach Krajowego Mechanizmu Prewencji na terenie właściwości Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich w Gdańsku.

Justyna Józwiak – absolwentka Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego, obecnie doktorantka w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Od 2008 r. jest pracownikiem Krajowego Mechanizmu Prewencji w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich.

Przemysław Kazimirski – prawnik, absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Od 2002 r. pracuje w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich – początkowo w Zespole Prawa Karnego Wykonawczego, a od 2008 r. jest pracownikiem Krajowego Mechanizmu Prewencji. Reprezentuje KMP w Programie Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego UE 2009 – 2013.

Michał Kleszcz – prawnik, absolwent Uniwersytetu Śląskiego oraz Podyplomowego Studium Prawa Gospodarczego i Handlowego. Od 2012 r. aplikant radcowski. Pracownik Biura RPO od 2007 r. Od 2008 r. uczestniczy w wizytacjach Krajowego Mechanizmu Prewencji na terenie właściwości Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich w Katowicach.

Natalia Kłaczyńska – doktor nauk prawnych Uniwersytetu Wrocławskiego, nauczyciel akademicki. Pracownik Biura RPO od 2005 r. Uczestniczy w wizytacjach Krajowego Mechanizmu Prewencji na terenie właściwości Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich we Wrocławiu.

Dorota Krzysztoń – kryminolog, absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego. Wieloletni urzędnik państwowy, działający w zakresie ochrony uprawnień obywatelskich oraz mediator w sprawach karnych. Obecnie pracownik Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Marcin Kusy – prawnik, absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz Szkoły Praw i Wolności Człowieka Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. Ukończył Szkołę Prawa Amerykańskiego – certyfikat Chicago Kent College of Law. Od 2008 r. pracownik Krajowego Mechanizmu Prewencji, pełni funkcję osoby kontaktowej między Mechanizmem a Radą Europy.

Zbigniew Kuźma – prawnik, długoletni pracownik Służby Więziennej. Podczas pracy w więziennictwie wdrażał nowatorskie rozwiązania walki z uzależnieniami (program Atlantis), postępowania z więźniami „niebezpiecznymi”, pracy resocjalizacyjnej. Uczestniczył w komisjach tworzących nowy model więziennictwa, opracowujących ustawy i akty wykonawcze związane z funkcjonowaniem więziennictwa i wykonaniem kary pozbawienia wolności. Od 1998 roku pracownik Biura RPO.

Justyna Lewandowska – dyrektor Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” w Biurze RPO. Prawnica, absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego. W roku 2007 ukończyła aplikację prokuratorską w Warszawie, a od roku 2010 jest członkiem Izby Adwokackiej w Warszawie. Długoletni pracownik Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. W Fundacji zajmowała się głównie prawami osób pozbawionych wolności oraz osób zażywających substancje psychoaktywne, a także żyjących z wirusem HIV/AIDS. W latach 2007/2008 była członkiem Zespołu ds. zmiany ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw powołanego przez Ministra Sprawiedliwości.

Marcin Mazur – prawnik, doktorant na Wydziale Prawa, Prawa kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W 2011 r. ukończył aplikację radcowską w Warszawie. W Biurze RPO od 2004 r. zajmuje się problematyką prawa karnego wykonawczego.

Przemysław Możejko – absolwent politologii i prawa na Uniwersytecie Gdańskim. W latach 1992–1994 zatrudniony w bezpośrednim kontakcie z osobami pozbawionymi wolności, następnie kontrolujący jednostki penitencjarne. W Biurze RPO od 2009 r. zajmuje się problematyką prawa karnego wykonawczego.

Jolanta Nowakowska – politolog, absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego. Wieloletni pracownik aresztu śledczego. Brała udział w realizacji projektu otwarcia oddziałów terapeutycznych dla skazanych uzależnionych od alkoholu „Atlantis”. W polskich przedstawicielstwach konsularnych w Niemczech zajmowała się pomocą polskim obywatelom czasowo pozbawionym wolności. Od 2009 r. w Biurze RPO zajmuje się problematyką prawa karnego wykonawczego.

Wojciech Sadownik – prawnik, absolwent Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Pracownik m.in. Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Od 2010 r. zatrudniony w Biurze RPO, pracownik Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Estera Tarnowska – prawnik i psycholog, absolwentka Uniwersytetu Gdańskiego. W 2011 r. ukończyła aplikację adwokacką w Gdańsku. Od r. 2007 r. zatrudniona w Biurze RPO, od 2008 r. uczestniczy w wizytacjach Krajowego Mechanizmu Prewencji na terenie właściwości Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich w Gdańsku.

Aleksandra Wentkowska – od 2007 r. Pełnomocnik Terenowy Rzecznika Praw Obywatelskich w Katowicach. Doktor nauk prawnych z zakresu prawa europejskiego. Ukończyła aplikację sądową. Pracownik naukowy Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Wyższej Szkoły „Humanitas” w Sosnowcu. Od 2009 r. uczestniczy w wizytacjach Krajowego Mechanizmu Prewencji na terenie właściwości przyznanej Pełnomocnikowi RPO w Katowicach.

7. Wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji w 2011 r. – tabela według dat

L.p	Wizytowana jednostka oraz skład wizytujący	Miejscowość	Data	Udział pracowników innych Zespołów w BRPO	Udział pracowników Biur Pełnomocników Terenowych RPO
1	Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii nr 7 – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy – Karolina Chytle – Justyna Lewandowska	Warszawa	11.01.2011		
2	Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii „Dom Matki Dobrego Pasterza” – Wojciech Sadownik – Marcin Kusy – Jolanta Nowakowska – Justyna Lewandowska	Piaseczno	18.01.2011	Jolanta Nowakowska Zespół II	
3	Dom Pomocy Społecznej – Przemysław Kazimirski – Kinga Dękiejowska – Marcin Kusy	Zakrzew	19-21.01.2011	Kinga Dękiejowska Zespół III	
4	Policyjna Izba Dziecka – Justyna Józwiak – Magdalena Chmielak – Karolina Chytle – Marcin Mazur	Poznań	25.01.2011	Marcin Mazur Zespół II	
5	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy im. Janusza Korczaka – Justyna Józwiak – Magdalena Chmielak – Karolina Chytle – Marcin Mazur	Antoniewo	26-27.01.2011	Marcin Mazur Zespół II	

6	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komisariacie Policji – Justyna Józwiak – Magdalena Chmielak – Karolina Chyła – Marcin Mazur	Poznań-Stare Miasto	28.01.2011	Marcin Mazur Zespół II	
7	Dom Pomocy Społecznej – Kinga Dękiejowska – Justyna Józwiak – Magdalena Chmielak	Gołuszyce	02-04.02.2011	Kinga Dękiejowska Zespół III	
8	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Przemysław Kazimirski – Justyna Lewandowska – Natalia Kłaczyńska – Ewelina Brzostymowska – Zbigniew Kuźma	Olesno	08.02.2011	Ewelina Brzostymowska Zbigniew Kuźma Zespół II	Natalia Kłaczyńska BPT we Wrocławiu
9	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy – Przemysław Kazimirski – Justyna Lewandowska – Natalia Kłaczyńska – Ewelina Brzostymowska – Zbigniew Kuźma	Julianpol	09.02.2011	Ewelina Brzostymowska Zbigniew Kuźma Zespół II	Natalia Kłaczyńska BPT we Wrocławiu
10	Zakład Karny – Przemysław Kazimirski – Justyna Lewandowska – Natalia Kłaczyńska – Ewelina Brzostymowska – Zbigniew Kuźma	Kluczbork	10-11.02.2011	Ewelina Brzostymowska Zbigniew Kuźma Zespół II	Natalia Kłaczyńska BPT we Wrocławiu
11	Policyjna Izba Dziecka – Justyna Józwiak – Marcin Kusy – Karolina Chyła – Dorota Krzysztoń	Radom	16.02.2011		

12	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Justyna Józwiak – Marcin Kusy – Karolina Chyła – Dorota Krzyszoń	Zwoleń	16.02.2011		
13	Areszt Śledczy – Justyna Józwiak – Marcin Kusy – Karolina Chyła – Dorota Krzyszoń	Grójec	17-18.02.2011		
14	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Przemysław Kazimirski – Magdalena Chmielak	Grodzisk Mazowiecki	18.02.2011		
15	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Przemysław Kazimirski – Magdalena Chmielak	Żyrardów	18.02.2011		
16	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji – Justyna Lewandowska – Marcin Kusy – Karolina Chyła – Michał Kleszcz	Tarnów	28.02.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach
17	Zakład Karny – Justyna Lewandowska – Marcin Kusy – Karolina Chyła – Michał Kleszcz	Tarnów- -Mościce	01-03.03.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach
18	Policyjna Izba Dziecka – Justyna Lewandowska – Marcin Kusy – Karolina Chyła – Michał Kleszcz	Tarnów	03.03.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach

19	Izba Wyrzeźwień – Justyna Lewandowska – Marcin Kusy – Karolina Chyła – Michał Kleszcz	Tarnów	04.03.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach
20	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Natalia Kłączyńska	Oleśnica	07.03.2011		Natalia Kłączyńska BPT we Wrocławiu
21	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Dorota Krzysztoń – Przemysław Kazimirski – Janina de Michelis	Sochaczew	09.03.2011	Janina de Michelis Zespół II	
22	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji – Dorota Krzysztoń – Karolina Chyła – Justyna Józwiak – Marcin Kusy	Kalisz	15.03.2011		
23	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Dorota Krzysztoń – Karolina Chyła – Justyna Józwiak – Marcin Kusy	Ostrów Wielkopolski	16.03.2011		
24	Policyjna Izba Dziecka – Dorota Krzysztoń – Karolina Chyła – Justyna Józwiak – Marcin Kusy	Ostrów Wielkopolski	16.03.2011		

25	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy „Dom Miłosierdzia św. Józefa” – Dorota Krzysztóż – Karolina Chyła – Justyna Józwiak – Marcin Kusy	Kalisz	17-18.03.2011		
26	Zakład Karny – Przemysław Kazimirski – Janina de Michelis – Wojciech Sadownik	Płock	23-24.03.2011	Janina de Michelis Zespół II	
27	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Dorota Krzysztóż – Magdalena Chmielak – Justyna Józwiak – Michał Kleszcz	Zawiercie	29.03.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach
28	Schronisko dla Nieletnich i Zakład Poprawczy – Dorota Krzysztóż – Magdalena Chmielak – Justyna Józwiak – Michał Kleszcz	Zawiercie	30.03.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach
29	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy – Dorota Krzysztóż – Magdalena Chmielak – Justyna Józwiak – Michał Kleszcz	Kalety	31.03.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach
30	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Natalia Kłaczyńska	Oława	04.04.2011		Natalia Kłaczyńska BPT we Wrocławiu
31	Policyjna Izba Dziecka – Magdalena Chmielak – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy	Elbląg	04.04.2011		

32	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy – Magdalena Chmielak – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy	Kamionek Wielki	05-06.04.2011		
33	Pogotowie Socjalne – Izba Wyróżnień – Magdalena Chmielak – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy – Bogumił Furche	Elbląg	07.04.2011		Bogumił Furche BPT w Gdańsku
34	Izba Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej – Magdalena Chmielak – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy – Bogumił Furche	Elbląg	07.04.2011		Bogumił Furche BPT w Gdańsku
35	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji – Magdalena Chmielak – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy	Elbląg	08.04.2011		
36	Areszt Śledczy – Michał Kleszcz – Aleksandra Wentkowska	Mysłowice	14-15.04.2011		Michał Kleszcz Aleksandra Wentkowska BPT w Katowicach
37	Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii nr 4 – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy – Dorota Krzysztoń	Warszawa	18.04.2011		
38	Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii „Dom przy Rynku” – Przemysław Kazimirski – Karolina Chyła – Magdalena Chmielak	Warszawa	19.04.2011		

39	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji – Michał Kleszcz – Aleksandra Wentkowska	Katowice	27.04.2011		Michał Kleszcz Aleksandra Wentkowska BPT w Katowicach
40	Policyjna Izba Dziecka – Michał Kleszcz – Aleksandra Wentkowska	Kielce	05.05.2011		Michał Kleszcz Aleksandra Wentkowska BPT w Katowicach
41	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji – Przemysław Kazimirski – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Janina de Michelis	Bydgoszcz	10.05.2011	Janina de Michelis Zespół II	
42	Policyjna Izba Dziecka – Przemysław Kazimirski – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Janina de Michelis	Bydgoszcz	10.05.2011	Janina de Michelis Zespół II	
43	Zakład Karny – Przemysław Kazimirski – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Janina de Michelis	Koronowo	11-13.05.2011	Janina de Michelis Zespół II	
44	Zakład Karny – Magdalena Chmielak – Marcin Kusy – Zbigniew Kuźma – Michał Kleszcz	Nowy Wiśnicz	17-19.05.2011	Zbigniew Kuźma Zespół II	Michał Kleszcz BPT w Katowicach
45	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy im. Kurierów Tatrzańskich – Magdalena Chmielak – Marcin Kusy – Zbigniew Kuźma – Michał Kleszcz	Wielkie Drogi	19-20.05.2011	Zbigniew Kuźma Zespół II	Michał Kleszcz BPT w Katowicach

46	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji – Wojciech Sadownik – Dorota Krzysztóń – Justyna Józwiak – Zenobia Glac-Ściebura	Grudziądz	24.05.2011		Zenobia Glac-Ściebura BPT w Gdańsku
47	Zakład Poprawczy – Wojciech Sadownik – Dorota Krzysztóń – Justyna Józwiak – Zenobia Glac-Ściebura	Świecien/Wisłą	25.05.2011		Zenobia Glac-Ściebura BPT w Gdańsku
48	Zakład Poprawczy – Wojciech Sadownik – Dorota Krzysztóń – Justyna Józwiak – Zenobia Glac-Ściebura	Nowe n/Wisłą	26.05.2011		Zenobia Glac-Ściebura BPT w Gdańsku
49	Ośrodek Profilaktyki Uzależnień i Interwencji Kryzysowej – Izba Wyrzębów – Wojciech Sadownik – Dorota Krzysztóń – Justyna Józwiak – Zenobia Glac-Ściebura	Grudziądz	27.05.2011		Zenobia Glac-Ściebura BPT w Gdańsku
50	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy – Magdalena Chmielak – Justyna Józwiak	Sławno	31.05.2011		
51	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy – Magdalena Chmielak – Justyna Józwiak	Słupsk	01.06.2011		

52	Izba Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy – Magdalena Chmielak – Justyna Józwiak	Ustka	01.06.2011		
53	Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy – Magdalena Chmielak – Justyna Józwiak	Ustka	02.06.2011		
54	Zakład Karny – Magdalena Chmielak – Zenobia Glac-Ściebura – Justyna Józwiak – Przemysław Możejko	Nowogard	14-15.06.2011	Przemysław Możejko Zespół II	Zenobia Glac-Ściebura BPT w Gdańsku
55	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Magdalena Chmielak – Zenobia Glac-Ściebura – Justyna Józwiak – Przemysław Możejko	Drawsko Pomorskie	16.06.2011	Przemysław Możejko Zespół II	Zenobia Glac-Ściebura BPT w Gdańsku
56	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy im. Jana Pawła II – Magdalena Chmielak – Zenobia Glac-Ściebura – Justyna Józwiak – Przemysław Możejko	Rzeczyno	16.06.2011	Przemysław Możejko Zespół II	Zenobia Glac-Ściebura BPT w Gdańsku
57	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji – Przemysław Kazimirski – Marcin Kusy – Dorota Krzysztoń – Natalia Kłaczyńska	Gorzów Wielkopolski	27.06.2011		Natalia Kłaczyńska BPT we Wrocławiu

58	<p>Policyjna Izba Dziecka</p> <ul style="list-style-type: none"> - Przemysław Kazimirski - Marcin Kusy - Dorota Krzysztóń - Natalia Kłączyńska 	Gorzów Wielkopolski	28.06.2011		Natalia Kłączyńska BPT we Wrocławiu
59	<p>Izba Wyrzeźwień</p> <ul style="list-style-type: none"> - Przemysław Kazimirski - Marcin Kusy - Dorota Krzysztóń - Natalia Kłączyńska 	Gorzów Wielkopolski	28.06.2011		Natalia Kłączyńska BPT we Wrocławiu
60	<p>Areszt Śledczy</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bogumił Furche - Zenobia Glac-Ściebura - Estera Tarnowska 	Giżycko	14.07.2011		Zenobia Glac-Ściebura Bogumił Furche, Estera Tarnowska BPT w Gdańsku
61	<p>Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bogumił Furche - Zenobia Glac-Ściebura - Estera Tarnowska 	Kętrzyn	15.07.2011		Zenobia Glac-Ściebura Bogumił Furche, Estera Tarnowska BPT w Gdańsku
62	<p>Zakład Karny</p> <ul style="list-style-type: none"> - Przemysław Kazimirski - Wojciech Sadownik - Justyna Józwiak - Dorota Krzysztóń 	Łupków	26-27.07.2011		
63	<p>Zakład Karny</p> <ul style="list-style-type: none"> - Przemysław Kazimirski - Wojciech Sadownik - Justyna Józwiak - Dorota Krzysztóń 	Jasło	27-28.07.2011		
64	<p>Izba Wyrzeźwień</p> <ul style="list-style-type: none"> - Michał Kleszcz - Aleksandra Wentkowska 	Zabrze	02.08.2011		Michał Kleszcz Aleksandra Wentkowska BPT w Katowicach
65	<p>Zakład Karny</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wojciech Sadownik - Marcin Kusy - Dorota Krzysztóń - Michał Kleszcz 	Wadowice	23-24.08.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach

66	Zakład Karny – Wojciech Sadownik – Marcin Kusy – Dorota Krzyszoń – Michał Kleszcz	Trzebinia	24-25.08.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach
67	Schronisko dla Nieletnich – Bogumił Furche – Zenobia Glac-Ściebura – Estera Tarnowska	Chojnice	08.09.2011		Zenobia Glac-Ściebura Bogumił Furche, Estera Tarnowska BPT w Gdańsku
68	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Bogumił Furche – Zenobia Glac-Ściebura – Estera Tarnowska	Chojnice	09.09.2011		Zenobia Glac-Ściebura Bogumił Furche, Estera Tarnowska BPT w Gdańsku
69	Izba Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej – Dorota Krzyszoń – Wojciech Sadownik – Karolina Chyła – Michał Kleszcz	Kraków	19.09.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach
70	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy im. św. Faustyny – Dorota Krzyszoń – Wojciech Sadownik – Karolina Chyła – Michał Kleszcz	Kraków	20-21.09.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach
71	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy – Dorota Krzyszoń – Wojciech Sadownik – Karolina Chyła – Michał Kleszcz	Kraków – Górka Narodowa	22.09.2011		Michał Kleszcz BPT w Katowicach
72	Zakład Karny – Karolina Chyła – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Magdalena Chmielak	Uherce Mineralne	04-05.10.2011		

73	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Karolina Chytła – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Magdalena Chmielak	Ustrzyki Dolne	05.10.2011		
74	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji – Karolina Chytła – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Magdalena Chmielak	Sanok	06.10.2011		
75	Policyjna Izba Dziecka – Przemysław Kazimirski – Karolina Chytła – Zenobia Glac-Ściebura – Dorota Krzysztóń	Olsztyn	18.10.2011		Zenobia Glac-Ściebura BPT w Gdańsku
76	Areszt Śledczy i Oddział Zewnętrzny – Przemysław Kazimirski – Karolina Chytła – Zenobia Glac-Ściebura – Dorota Krzysztóń	Olsztyn	19-21.10.2011		Zenobia Glac-Ściebura BPT w Gdańsku
77	Zakład Karny – Karolina Chytła – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Marcin Kusy	Sieradz	26-28.10.2011		
78	Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii „Wspólny Dom” – Karolina Chytła – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak	Wilga	07.11.2011		
79	Policyjna Izba Dziecka – Przemysław Kazimirski – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Dorota Krzysztóń	Lublin	15-16.11.2011		

80	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji – Przemysław Kazimirski – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Dorota Krzysztóń	Lublin	15-16.11.2011		
81	Izba Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej – Przemysław Kazimirski – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Dorota Krzysztóń	Lublin	16.11.2011		
82	Schronisko dla Nieletnich – Przemysław Kazimirski – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Dorota Krzysztóń	Dominów	17-18.11.2011		
83	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Rejonowej Policji – Warszawa VI – Przemysław Kazimirski – Wojciech Sadownik – Karolina Chyła – Magdalena Chmielak	Warszawa	22.11.2011		
84	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy nr 2 – Magdalena Chmielak – Marcin Kusy – Justyna Józwiak – Dorota Krzysztóń	Warszawa	23.11.2011		
85	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy – Marcin Kusy – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Magdalena Chmielak	Przysucha (Kolonja Szczerbacka)	02.12.2011		

86	Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji – Przemysław Kazimirski – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Dorota Krzysztoń	Łódź	06.12.2011		
87	Schronisko dla Nieletnich i Zakład Poprawczy – Przemysław Kazimirski – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Dorota Krzysztoń	Konstantynów Łódzki	07.12.2011		
88	Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii nr 3 – Przemysław Kazimirski – Wojciech Sadownik – Justyna Józwiak – Dorota Krzysztoń	Łódź	08.12.2011		
89	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy – Karolina Chytła – Wojciech Sadownik – Marcin Kusy	Łękawa	19-20.12.2011		

8. Wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji w 2011 r. – tabele według jednostek

L.p	Zakłady Karne		Areszty Śledcze		Oddział Zewnętrzny jednostki penitencjarnej		Pomieszczenia dla osób zatrzymanych jednostek organizacyjnych Policji	
	Miejscowość	Data	Miejscowość	Data	Miejscowość	Data	Miejscowość	Data
1	Kluczbork	10-11.02.2011	Grojec	17-18.02.2011	OZ Aresztu Śledczego w Olsztynie	20.10.2011	Poznań KP-Stare Miasto	28.01.2011
2	Tarnów-Mościce	01-03.03.2011	Mysłowice	14-15.04.2011			Olesno KPP	08.02.2011
3	Płock	23-24.03.2011	Giżycko	14.07.2011			Zwoleń KPP	16.02.2011
4	Koronowo	11-13.05.2011	Olsztyn	19-21.10.2011			Grodzisk Mazowiecki KPP	18.02.2011
5	Nowy Wiśnicz	17-19.05.2011					Żyrardów KPP	18.02.2011
6	Nowogard	14-15.06.2011					Tarnów KMP	28.02.2011
7	Łupków	26-27.07.2011					Oleśnica KPP	07.03.2011
8	Jasło	27-28.07.2011					Sochaczew KPP	09.03.2011
9	Wadowice	23-24.08.2011					Kalisz KMP	15.03.2011
10	Trzebinia	24-25.08.2011					Ostrów Wielkopolski KPP	16.03.2011
11	Uherce Mineralne	04-05.10.2011					Zawiercie KPP	29.03.2011
12	Sieradz	26-28.10.2011					Oława KPP	04.04.2011
13							Elbląg KMP	08.04.2011
14							Katowice KMP	27.04.2011

L.p	Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze		Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii		Schroniska dla nieletnich		Zakłady poprawcze	
	Miejscowość	Data	Miejscowość	Data	Miejscowość	Data	Miejscowość	Data
1	Antoniewo	26-27.01.2011	Warszawa	11.01.2011	Chojnice	08.09.2011	Świecie n/Wisłą	25.05.2011
2	Julianpol	09.02.2011	Piaseczno	18.01.2011	Dominów	17-18.11.2011	Nowe n/Wisłą	26.05.2011
3	Kalisz	17-18.03.2011	Warszawa Nr 4	18.04.2011				
4	Kalety	31.03.2011	Warszawa Nr 5 „Dom przy Rynku”	19.04.2011				
5	Kamionek Wielki	05-06.04.2011	Ustka	02.06.2011				
6	Wielkie Drogi	19-20.05.2011	Wilga	07.11.2011				
7	Rzepczyno	16.06.2011	Łódź Nr 3	08.12.2011				
8	Kraków	20-21.09.2011						
9	Kraków Górka Narodowa	22.09.2011						
10	Warszawa	23.11.2011						
11	Przysucha (Kolonja Szczerbacka)	02.12.2011						
12	Łęka	19-20.12.2011						
Suma		12		7		2		2

L.p	Izby Wyrzędzeń		Policyjne Izby Dziecka		Szpitale Psychiatryczne		Domy Pomocy Społecznej	
	Miejscowość	Data	Miejscowość	Data	Miejscowość	Data	Miejscowość	Data
1	Tarnów	04.03.2011	Poznań	25.01.2011			Zakrzewo	19-21.01.2011
2	Elbląg	07.04.2011	Radom	16.02.2011			Gołuszyce	02-04.02.2011
3	Grudziądz	27.05.2011	Tarnów	03.03.2011				
4	Gorzów Wielkopolski	28.06.2011	Ostrów Wielkopolski	16.03.2011				
5	Zabrze	02.08.2011	Elbląg	04.04.2011				
6			Kielce	05.05.2011				
7			Bydgoszcz	10.05.2011				
8			Gorzów Wielkopolski	28.06.2011				
9			Olsztyn	18.10.2011				
10			Lublin	15-16.11.2011				
Suma	5		10		0		2	

L.p	Izby Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej	
	Miejscowość	Data
1	Elbląg	07.04.2011
2	Ustka	01.06.2011
3	Kraków	19.09.2011
4	Lublin	16.11.2011
Suma	4	

L.p	Zakłady Poprawcze i Schroniska dla Nieletnich	
	Miejscowość	Data
1	Zawiercie	30.03.2011
2	Konstantynów Łódzki	07.12.2011
Suma	2	

9. Dokumentacja fotograficzna (przykłady)

Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych w Zawierciu

Napisy na ścianie pokoi w Pomieszczeniach dla Osób Zatrzymanych w Zawierciu

Pomieszczenie dla zatrzymanych w PdoZ
w Zawierciu

Zakład Poprawczy w Dominowie – pokój wychowanków

Pole spacerowe
w Zakładzie
Karnym
w Nowogardzie

Jednoosobowa cela mieszkalna w Zakładzie
Karnym w Nowogardzie

Cela mieszkalna w Zakładzie Karnym
w Nowogardzie

Siłownia dla osadzonych w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu

Cela wieloosobowa w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu

Niezabudowany kącik sanitarny w Zakładzie Karnym w Sieradzu

Sprzęt kwaterunkowy w Zakładzie Karnym
w Sieradzu

Cela mieszkalna w Zakładzie Karnym
w Sieradzu

Sanitariaty w Zakładzie Karnym w Łupkowie

Sanitariaty w Zakładzie Karnym w Łupkowie

Sanitariat w Zakładzie Karnym w Uhercach Mineralnych

Toaleta w Zakładzie Karnym w Uhercach Mineralnych